

Rizikové chování mládeže na sociálních sítích

Bc. Lenka Šobáňová

Diplomová práce
2020

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Lenka Šobáňová**
Osobní číslo: **H17427**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Téma práce: **Rizikové chování mládeže na sociálních sítích**
Zadávací katedra: **Ústav pedagogických věd**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti potřeb dospívajících, sociálních sítí v kontextu informační společnosti a rizik spojených s využíváním sociálních sítí mládeží.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.

Analýza a interpretace získaných dat.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **Tištěná/elektronická**

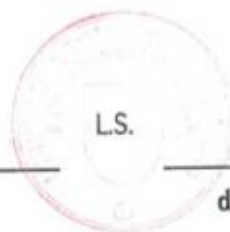
Seznam doporučené literatury:

- KONEČNÝ, Štěpán. Fenomén Ihaní v prostředí internetu. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 121 s. ISBN 978-80-210-5488-2.
- LUPAČ, Petr. Za hranice digitální propasti: nerovnost v informační společnosti. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2015, 260 s. Studie. ISBN 978-80-7419-231-9.
- POSPÍŠILOVÁ, Marie. Facebooková (ne)závislost: identita, interakce a uživatelská kariéra na Facebooku. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016, 136 s. ISBN 978-80-246-3306-0.
- ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K.: Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- ŠEVČÍKOVÁ, Anna. Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu. Praha: Grada, 2014, 183 s. Psyché. ISBN 978-80-210-7527-6

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Tomáš Karger, Ph.D.**
Centrum výzkumu FHS

Datum zadání diplomové práce: **4. října 2019**
Termín odevzdání diplomové práce: **24. dubna 2020**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 8. ledna 2020

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 8.6.2020

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování návrhových prací;

(1) Vysoká škola nerýdověčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být zří nejmeně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu: k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odprávně-li autor takového díla udělit svolení bez věcného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nakvazzení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na způsoby používání sociálních sítí dnešními dospívajícími a rizikovým situacím, do kterých se mladí lidé v souvislosti s pohybem v online světě dostávají. Teoretická část pojednává o specifických znacích cílové skupiny. Zaměřuje se také na druhy sociálních sítí z hlediska jejich využití a rizikové chování, spjaté právě se sociálními sítěmi. Cílem praktické části je pak zmapovat jakým způsobem mladí lidé sociální sítě používají a s jakými rizikovými situacemi se setkávají.

Klíčová slova: rizikové chování, mládež, sociální sítě, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, potřeby

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the ways of using social networks by contemporary youth and the risk situations, in which the youth are involved by using the internet. Theoretical part deals with specific signs of target group. And is aimed to sort of social nets by their usage and risk behaviour, closely associated with social networks. The aim of practical part is to map out the ways of using social networks by youth and with which risk situations they come in touch.

Keywords: risk behaviour, youth, social networks, low-threshold facilities for children and young people

Motto: „Nejničivější zbraní není kopí ani dělo, jež mohou zranit tělo nebo rozbořit hradby. Nejstrašlivější ze všech zbraní je slovo - to člověku zničí život, aniž zanechá stopy krve, a jím způsobené rány se nikdy nezahojí.“ (Paulo Coelho)

Poděkování:

Ráda bych poděkovala Mgr. Tomáši Kargerovi Ph.D za odborné vedení, cenné rady, podněty a trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat mé rodině a blízkým, kteří mi poskytli oporu a zázemí a v neposlední řadě mé díky patří všem účastníkům výzkumu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 DĚTI A MLÁDEŽ V DNEŠNÍM SVĚTĚ.....	13
1.1 SPECIFIKA DOSPÍVAJÍCÍCH	14
1.1.1 Klienti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.....	17
1.2 VÝZNAM SOCIÁLNÍCH SÍTÍ PRO DOSPÍVAJÍCÍ	18
2 SOCIÁLNÍ PLATFORMY	22
2.1.1 Profilově založené sociální sítě.....	23
2.1.2 Obsahově založené sociální sítě.....	25
2.1.3 Virtuální sociální sítě	27
2.1.4 Mikrobloginovací sociální sítě	28
3 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	30
3.1.1 Kyberšikana.....	31
3.1.2 Kybergrooming	33
3.1.3 Sexting.....	34
3.1.4 KyberStalking	36
3.1.5 Sociální inženýrství.....	37
3.1.6 Nadměrné hraní online her.....	38
3.2 PREVENCE	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	46
4 VÝZKUM.....	47
4.1 CÍL VÝZKUMU	47
4.2 DRUH VÝZKUMU	47
4.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	48
4.4 VÝZKUMNÉ TECHNIKY	51
4.5 PRŮBĚH ZÍSKÁVÁNÍ DAT.....	51
4.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	52
5 INTERPRETACE DAT.....	53
5.1 ZPŮSOBY VYUŽÍVÁNÍ SOCIÁLNÍCH SÍTÍ.....	53
5.1.1 Potřeba zapadnout	54
5.1.2 Potřeba komunikace	55
5.1.3 Potřeba sebeurčení	57
5.1.4 Potřeba ocenění a úspěchu	58
5.1.5 Potřeba být v obraze.....	60
5.1.6 Potřeba zábavy	61
5.2 RIZIKOVÉ PROJEVY MLÁDEŽE V ONLINE SVĚTĚ	62
5.2.1 Zjevná rizika.....	62
5.2.2 Skrytá rizika	68

5.3 PARADIGMATICKÝ MODEL VÝZKUMU.....	73
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	77
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	82
SEZNAM OBRÁZKŮ	83
SEZNAM PŘÍLOH.....	84

ÚVOD

Fenomén sociální sítě protíná společnost napříč generacemi. Sbližuje lidi v jeden čas, ačkoli jsou si reálně na kilometry vzdáleni, nabízí možnosti komunikace, sebe prezentace, trávení volného času. Dává pocit sounáležitosti i samoty. Nabízí mnoho možností a současně přináší také rizika a zodpovědnost svým uživatelům.

Velká kritika rezonuje společností směrem k mladým lidem, jež údajně tráví na sociálních sítích příliš mnoho času, na ni navazují predikce ve smyslu budoucího negativního dopadu na osobnost člověka a to jak po stránce psychické tak fyzické. Současně se v tomto smyslu také hovoří o úpadku společnosti rovněž vlivem sociálních sítí a virtuálního světa jako celku. Je tedy možné, že se nacházíme v procesu degradace společnosti, jak zaznívá z úst zástupců starší generace. Pravděpodobně se však jedná o směr vývoje společnosti. Hodnocení zda jde o směr pozitivní či nikoli není však předmětem této práce.

Lidé nacházející se dnes v období mladé a střední dospělosti zažili svět bez sociálních sítí zejména dnešní „čtyřicátníci“ pak i svět bez technologických vymožeností dnešní doby. Současně většina těchto lidí dokázala tyto nové technologie, bez větších obtíží, implementovat do svých životů. Znají však rozdíl mezi zjednodušeně oním světem bez sociálních sítí a chytrých telefonů a světem dnes. Mnohem lépe tak vyhodnocují rizikové situace. Naproti tomu dnešní teenageři si neumí představit, jak vypadá život bez telefonů, tabletu, wifi a sociálních platform. Svět se změnil a je to přirozené, že se tak děje, zároveň je třeba na tyto změny reagovat. Životní styl dnešních dětí a mládeže je více pasivní. Větší či menší část volného času pak tráví s chytrým telefonem, který je běžnou součástí žáků na druhé stupni základní školy. Tyto změny s sebou nesou také rizika, na které je třeba reagovat a snažit se jim předcházet.

Ačkoli dochází k celoplošnému varování před škodlivostí sociálních sítí a ztrátě soukromí, konkrétní informace přiměřené věku chybí. Děti a mládež často neví, jak chránit své soukromí, jak se bránit v případě, že k jeho narušení již došlo, kde jsou hranice, které nesmí překročit a jak spravovat svůj sdílený obsah. Nedostatek informací a nízký věk uživatelů tak může vést k jednání, jež je pro ně samotné či jiné osoby ohrožující.

Právě děti a mládež, představují osoby nejohroženější rizikovým chováním na sociálních sítích. Výzkum provedený na jaře 2018 Českou radou dětí a mládeže ukazuje, že profil na sociální síti Facebook si nejčastěji zakládají děti mezi jedenáctým a dvanáctým rokem. Tedy ve věku, který předchází vymezené minimální věkové hranici pro využívání této sítě.

S přibývajícím věkem pak procento uživatelů stoupá stejně tak, jak přibývá počet využívaných sociálních sítí.

Specifickou podskupinou dětí a mládeže, z jejichž řad vzešli účastníci výzkumu, pak tvoří ti, kteří neměli v životě to štěstí narodit se do bezproblémového prostředí a potýkají se s jednou či několika nepříznivými sociálními situacemi. Hovoříme o dětech, které nemají handicap tělesný, ale lze-li to tak říci, sociální. Mladí lidé pocházející z rodin, kde dochází k nenaplnění jedné či více funkcí rodiny, prostřední, jehož socioekonomický statut je nízký, kde se setkávají s různými formami rizikového chování a kde není lehké najít pozitivní životní vzory.

Hlavním cílem diplomové práce je tak shromáždit dostatek validních informací o významu sociálních sítí pro děti a mládež a projevech rizikového chování při jejich využívání, charakterizovat faktory, které k těmto situacím přispívají a formulovat návrhy opatření vedoucí k předcházení tomuto jednání.

Teoretická část se zaměřuje na shromáždění dostupných zdrojů zaměřených na cílovou skupinu a jimi využívané sociální sítě, projevy rizikového chování a aktuální možnosti prevence. Dále dochází k analýze těchto zdrojů a vzájemnému porovnání, což poskytne teoretická východiska pro empirickou část.

V empirické části pak prostřednictvím kvalitativního výzkumu metodou rozhovorů dochází k shromáždění dat, jejich analýze a následné interpretaci.

Význam této práce tkví v zaměření na potřeby dětí a mládeže v souvislosti s rizikovým chováním a následnému předcházení jejich ohrožení při jejich pohybu na sociálních sítích. Tyto poznatky by mohly přispět ke zkvalitnění a efektivnějšímu zacílení při tvorbě preventivních aktivit zaměřených tímto směrem.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DĚTI A MLÁDEŽ V DNEŠNÍM SVĚTĚ

V této práci se zaměřujeme na děti a mládež ve věkovém rozmezí jedenáct až sedmnáct let. Ačkoli se spodní hranice pro vstup dětí na sociální sítě pohybuje níže, průměrně je vymezena mezi jedenáctým a dvanáctým rokem. S přibývajícím věkem dochází k intenzivnějšímu využívání a rozšíření na více platforem. Přičemž v období pubescence je přítomnost v tomto světě nezbytnou součástí vrstevnického společenského života. V průběhu adolescence pak předpokládáme vývoj kritičtějšího náhledu na celou problematiku a tím schopnost předvídat možná rizika vyplývající z vlastního jednání.

Z naší volby cílové skupiny je patrné, že zahrnuje více vývojových etap, které svými specifiky determinují jednání jedinců v daném období. Samotné vymezení se u jednotlivých autorů různí. Často se jejich hranice vzájemně překrývají v závislosti na individualitách každého jedince. Erikson (2002) celé období zahrnuje do konfliktu mezi identitou a zmatečnými rolí, jež začíná jedenáctým rokem a dvacátým končí. U Šimíčkové - Čížkové a kol. (2005), nalézáme dělení na prepubertu, pubertu a adolescenci. Právě vědomí si překrývání jednotlivých etap je také patrné i u Vágnerové (2000), kde je možné celé období nalézt v etapě pubescence, dospívání, které ohraničuje jedenáctým až dvacátým rokem. Současně lze tohle období dále členit na starší školní věk a již zmíněnou pubescenci zahrnující i prepubertu a adolescenci. Je nesporné, že se jedná o vývojově velmi výrazné období. Často jsou jednotlivé vývojové odlišnosti mezi jedinci nacházející se v této etapě patrné i při věkovém rozdílu jednoho roku. Jednotlivému členění se tak nelze vyhnout. V naší práci budeme pracovat s rozdělením na pubescenci, jež probíhá mezi jedenáctým a patnáctým rokem a adolescenci, která na období pubescence navazuje a končí dvacátým rokem.

Ačkoli výše uvedená členění pokračují s jedinci dále až do ukončení dvacátého roku, námi zvolená cílová skupina je limitována sedmnáctým rokem. Tohle zaměření má původ v právním systému České republiky, jež považuje za dospělého člověka toho, který dovršil osmnácti let. V tomto věku se stávají jedinci právně způsobilí. Předpokládá se, že dokáží vyhodnotit své jednání a za případné pochybení nést plnou odpovědnost. Naším záměrem je však odkrýt rizikové jednání co nejdříve jeho počátku tak, aby bylo možné aplikovat adekvátní preventivní opatření, jež vybaví tyto jedince dostatečným souborem informací, aby po dovršení zletilosti se mohli adekvátně rozhodovat na základě dostupných informací.

1.1 Specifika dospívajících

O dospívání a dospívajících bylo již napsáno mnoho odborných publikací. My přes to považujeme za nezbytné zastavit se u specifík tohoto období a to z důvodu osvětlení motivů jednání mladých lidí v souvislosti s užíváním sociálních sítí. Období dospívání je velmi bouřlivá etapa. Je náročná jak pro jedince samotného, tak často i pro jeho okolí. Boyd (2017) tuhle etapu označuje jako období mezi dětstvím a dospělostí a mezi závislostí a nezávislostí. Jde o období vymezování vlastní identity. V jeden čas jsou tak schopni svými rodiči a dospělými opovrhovat a zároveň je milovat. Tato etapa je ohraničena jedenáctým až dvacátým rokem. Vývoj jedince lze posuzovat z mnoha hledisek, my se však budeme zabývat specifiky vázanými na komunikaci, sociální vazby, prožívání a poznávání.

Pubescence

Přichází v průměru okolo jedenáctého roku a vrcholí s ukončením povinné školní docházky. Lze tedy říci, že v podstatě kopíruje druhý stupeň současného základního školství v České republice.

Období puberty charakterizuje osamostatňování se od rodiny. Dochází k většímu vlivu vrstevnické skupiny. Mladí lidé navazují nové vztahy a sdružují se do zájmových skupin, prostřednictvím kterých si zkouší nové role. Vztahy však nejsou stálé, objevuje se střídání kamarádů, rivalita. Dalším projevem je uniformita jak v názorech, tak oblékání a chování. Jedinci přebírají názor skupiny její vzory i hodnoty. To je důležité pro vyzrávání osobnosti. Ve vztahu k dospělým se snaží o nezávislost, která se projevuje v diskusích, které ústí mnohdy v konflikt. (*Šimíčková – Čížková, 2005, s. 109*) Podobně hovoří o tomto období i Vágnerová (2000), která význam vrstevnické skupiny rozebírá podrobněji. Kamarádi slouží jako referenční model a to i pro vlastní rodinu. Dochází k srovnávání pozic a snaze vyrovnat se podmínkám ostatních. Role ve skupině má pro identitu pubescenta velký význam. Pro dobrou pozici je schopen mnohé udělat. Celé jednání je vedeno touhou po větší nezávislosti na rodině.

Mimo samotnou podporu v procesu osamostatňování vyvstává význam důvěrného přátelství, který poskytuje podporu, důvěru a porozumění. Existence takového typu přátelství se projevuje i na vlastním sebehodnocení a spokojenosti a na následném přijetí vrstevníky. Pravidla a hodnoty skupiny nabývají velkého významu a dle Vašutové (2005) je sociální tlak na jejich dodržování značný, nejhorší sankcí představuje vyloučení ze skupiny, což představuje pro jedince životní prohru.

Na poli prožívání dochází ke kolísání a emoční labilitě. Vágnerová (2000) to odůvodňuje vlivem hormonů, který je nezbytný pro tělesné změny, současně však silně působí na citové prožívání. Jedinci jsou více dráždiví na různé podněty a jejich reakce se může jevit nepřiměřené vyvolávajícímu podnětu. Ačkoli je jejich prožívání velmi intenzivní, své city postupně projevují na venek méně. Jedním důvodem je uvědomování si svých pocitů jako intimní záležitosti, dalším je fakt, že svým citům ještě přesně nerozumí a neumí je projevit. Typickým projevem pubescenta je vztahovačnost. Jedinci jsou na sebe více zaměřeni a jsou velmi citliví na reakce lidí směrem k jejich osobě. Současně však mají tyto reakce i normativní charakter. Zkušenosti pubescentů, jak uvádí Šimíčková – Čížková (2005) jsou zodpovědné za variabilitu citových projevů. Nicméně vliv na ně má i aktuální situace.

V poznávání se rozvíjí logická paměť, má však výběrový charakter, není výjimkou, že z oblasti zájmu mají jedinci nadstandartní vědomosti. Přetrvává význam fantazijní produkce, časté je denní snění, které představuje most mezi realitou a ideálem. Mívá sexuálně erotické ladění a zprostředkovává neuskutečněné erotické či romantické zážitky (Šimíčková – Čížková, s. 106-107, 2005)

Velmi významná je také změna způsobu myšlení. Pubescenti jsou schopni uvažovat hypoteticky. Naproti školákům, jejichž myšlení je vázáno na skutečnost. Nicméně kvalita tohoto myšlení je ve vývoji. Nepoužívají tento způsob myšlení v každodenních činnostech a při způsobu tohoto myšlení se objevují chyby. Dospívající ještě nemají tolik zkušeností, aby mohli vzít v potaz všechny možnosti. Koktejl subjektivního pochopení řádu světa spolu s velkým množstvím informací způsobuje představu zvládnutí všeho. Tato představa je však mylná. (Vágnerová, s. 216 – 219, 2000)

Nedílnou součástí myšlení je i uvažování o sobě samém. Jedinec prodělává řadu vnějších změn, které se pak projevují ve vnitřním prožívání. Tělesné změny jsou tak významné, že na konci je diametrálně odlišný jedinec s jinou identitou než na počátku. Právě sebe přijetí a budování vlastní nové identity je důležitým procesem. Každá změna na svém počátku vyvolává v lidech pocit nejistoty, zda vše dopadne, jak má. Není tedy divu, že jsou mladí lidé v tomto období nejistí, kritičtí, přecitlivělí, výbušní. Jejich tělo se mění bez jejich vlastního přání a s nejasným výsledkem. Dosavadní způsob života, smýšlení o něm a jistoty padají a je třeba vybudovat si nové. Vágnerová (2000) vysvětluje, že pubescent je v podstatě do jisté míry manipulován ke změně představy o sobě samém. Pokud by si chtěl ponechat dosavadní představy, musel by popřít nové informace. Je tedy jasné,

že proběhne určitý proces změny, který musí jedinec přijmout a to jak na kognitivní tak emoční rovině.

Sebekritičnost spolu se zmíněnou emoční labilitou a nejistotou komplikuje sebepoznání a následné sebe přijetí. Dochází k pokřivenému obrazu, jehož výsledkem je představa, že aktuální stav není nejlepší z možných variant. Novotná a kol. (2012) shledává častější nespokojenost se svým zevnějškem u dívek než u chlapců. Shoduje se však s ostatními autory, že atraktivita jedinců vede k vyššímu sociálnímu statutu. Vágnerová (2000) považuje za důležité pro sebepoznání srovnání s jinými lidmi, jako tu nejjednodušší cestu k vymezení sebe. K tomu přispívá i soutěžní prostředí. Dospívající v podstatě v tomto procesu provádí jistou inventuru svých vlastností s různou hodnotou a některé z nich začlení do své nové osobnosti.

Adolescence

Adolescence je vymezena mezi patnáctým a dvacátým rokem. Postupně dochází k doznívání pubescentní bouře. Uklidnění se, zkvalitnění vztahů a přijetí všech náležitostí dospělého jedince. Než se tak stane, mladý člověk se musí ukotvit, najít sebe sama. Právě ono hledání se je největším úkolem. Ačkoli po fyzické stránce dochází k dovršení většiny zásadních změn, adolescent se učí, se svým novým já teprve pracovat. Je to období nejistot, pochybností, kritického hodnocení sebe sama, srovnávání se s okolím a budování sebevědomí.

Velkým úkolem tohoto období je právě ono vytvoření si vlastní identity a převzetí role dospělého jedince. Šimčíková – Čížková (2005) to spojuje s otázkami, kdo jsem, co umím či kam směřuji. Dále uvádí, že na utváření se nepodílí jen společnost, ale i genotyp. Jedinci tak v na totožné podmínky odlišně reagují. Výsledkem celého procesu by však mělo být přijetí společenských norem a morálních hodnot, vědomí si své hodnoty či nezávislost na rodičích. Postupná citová nezávislost na rodičích a současně potřeba partnerství a sounáležitosti je nahrazována touhou po společenských zážitcích. Dochází k navazování erotických vztahů, je to období prvních lásek i bolestných rozchodů. Absence těchto zkušeností se negativně podepisuje na sebehodnocení.

Značná část našeho nahlížení na sebe sama je spojována s tělesnou schránkou. Zejména v souvislosti s prvními erotickými vztahy hraje naše tělo a jeho vnímání a přijetí velkou roli a tvoří součást identity jedince. Na vše kolem vzhledu je v dnešní době kladeno

až příliš mnoho důrazu. Požadavky na dokonalé tělo se vynořují na každém rohu a pro mnohé jedince se může jednat o možný zdroj frustrace.

Po období velkých změn v pubertě, jež vrcholí s nástupem adolescence, se již velké tělesné změny nekonají. Mladí lidé se však musí naučit své tělo přijmout, což se děje mimo jiné srovnáváním se s ostatními lidmi a požadavky společnosti na ideál krásy. Vašutová (2005) V tomto smyslu hovoří o kultu těla v naší kultuře, kdy je ideál krásy a mládí až demonizován. Relativní hodnota tělesné schránky je pak výsledkem právě oním srovnáním s ostatními vrstevníky a společenským ideálem fyzické krásy. Pro mnoho mladých lidí tak představuje jejich tělo hlavní složku identity. Novotná a kol (2012) říká, že tělesná složka je důležitá část sebepojetí. Právě akceptace těla pak tvoří základ pro pocity jistoty, která vede k uspokojivé pozici mezi vrstevníky. Shodu nalézáme u Vágnerové (2000), která uvádí, že tělo se stává velmi významné pro posuzování vlastní identity a může dojít k tomu, že se stane nejvýznamnějším měřítkem. To zda vzhled mladého člověka odpovídá aktuálním požadavkům společnosti, značně ovlivňuje jeho sebevědomí. V případně nedostatku v určitém směru dochází k negativním prožitkům vůči sobě samému. Adolescent se potřebuje líbit sobě i ostatním. Ke konci období jsou vyrovnanější jedinci schopni si od tohoto trendu udržet odstup.

1.1.1 Klienti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová centra pro děti a mládež, dále jen NZDM, jsou vymezena zákonem 108/2006 O sociálních službách, jako služby sociální prevence. Tato zařízení mají podobu jak ambulantní, realizovaná prostřednictvím tzv. klubů, tak terénní a jsou zaměřena na cílovou skupinu ve věkovém rozmezí od 6 do 26 let, kteří jsou ohroženi sociálně negativními jevy. Každé zařízení si pak konkrétně svou cílovou skupinu vymezuje na základě specifík dané lokality, kde se nachází. Cílem služby je pak zlepšovat kvalitu jejich života a předcházet či zmírňovat sociální a zdravotní rizika, která souvisí s jejich způsobem života.

Česká asociace streetwork definuje cílovou skupinu jako děti mládež a mladé dospělé v rozmezí od 6 do 26 let, kteří zažívají nepříznivé sociální situace, které zahrnují konfliktní společenské situace, obtížné životní události či omezující životní podmínky. Současně se u nich vyskytují také doplňkové charakteristiky zahrnující životní styl, který je ohrožující pro ně, jejich okolí či je uvádí do konfliktu, dávají přednost trávení volného času mimo rodinu, způsob trávení času je neproduktivní a do standardních volnočasových aktivit se nemohou nebo nechtějí zapojit. (Česká asociace streetwork, 2008)

Specializované oddělení DDM v Praze Beztíže, které provozuje jak nízkoprahová kluby, tak terénní programy, svou cílovou skupinu vymezuje jako mladé lidi ohrožení sociálně nežádoucími jevy, nacházející se v obtížné životní situaci či v konfliktu se sociálním okolím a společenskými normami. Konkrétně pak hovoří o lidech, kteří neumí trávit aktivně svůj volný čas, nemají k tomu finanční prostředky či motivaci a tak jej tráví v ulicích města. Současně se také pohybují ve zvýšeně rizikových podmínkách či skupinách. Tito mladí lidé mnohdy vyrůstají v prostředí domácího násilí, závislosti či trestné činnosti. Mají kázeňské potíže ve škole i mimo ni, experimentují s návykovými látkami, vykazují vyšší agresivitu jak ve směru k sobě samému tak ve směru k okolí. (Definice cílové skupiny, Kluby Beztíže)

NZDM Kolárka působící v Kolíně uvádí shodné identifikátory. Současně blíže specifikuje typického klienta mimo jiné jako romského chlapce ve věku 13 – 16 let pocházejícího ze sociálně-ekonomicky slabší rodiny se zkušeností s alkoholem a drogami. Dále jde často o mladého dospívajícího mezi 16 – 19 rokem, který neukončil středoškolské vzdělání, hledá pracovní uplatnění. Experimentuje s drogami, má nízký socioekonomický statut a sníženou motivaci. (Prostor plus o. p. s.)

Je patrné, že mladé lidi navštěvující NZDM spojuje přítomnost jedné či více nepříznivých životních situací, což je dáno i povahou poskytované služby, která odráží poptávku dané lokality. Typologie těchto osob je tak pestrá, a odráží právě danou lokalitu, v které je služba poskytována. Odlišnosti lze nalézt nejen v rámci měst, ale i místních částí. Stejně je to s výskytem sociálně nepříznivých jevů. Zatímco některé jsou nezávislé na prostředí, v němž lidé žijí, jiné odráží danou lokalitu či přímo sociální skupinu. Odlišné problémy provází prostředí vyloučené lokality, než třeba průmyslové části města, kde je hojně zastoupena dělnická profese. Fakt, že se u této cílové skupiny objevují častěji projevy rizikového chování je dáno i tím, že se jim mnohdy nedostává adekvátní zpětné vazby na jejich chování v rámci okruhu blízkých osob. Současně tohle prostředí je často prožitkově chudé a tito mladí lidé je pak hledají prostřednictvím jiných situací.

1.2 Význam sociálních sítí pro dospívající

Moderní technologie se staly nedílnou součástí života všech lidí, což zahrnuje i děti a dospívající. Část dospívání se tak přenesla z ulic, parků, obchodních center právě do virtuálního světa. Ačkoli je mládež předmětem kritiky ve smyslu trávení času u počítače či mo-

bilního telefonu, jde jen o změnu místa setkávání, prožívání a potřeba vrstevnické skupiny zůstává stejná jako u předchozích generací. Boyd (2017), jež se dlouhodobě zabývá fenoménem mládeže na sociálních sítích, uvádí, že sociální média hrají významnou roli v životě teenagerů. Poskytují jim totiž prostor pro spojení s přáteli a trávení společného času, jež doplňuje a rozšiřuje fyzickou interakci. Ta dále rozvádí důležitost vrstevnické skupiny. Aby byl totiž jedinec vnímán jako „cool“ je třeba, aby se s vrstevníky setkával v „cool“ prostředí. To v dnešní době představuje právě facebook či instagram

V souvislosti s významem sociálních sítí se často hovoří o vytváření své vlastní identity. Jde o vytváření určitého obrazu o sobě samém složeného z profilů na sociálních sítích, videí, fotek, případně odkazů, jež mají zjednodušeně vyjadřovat životní filozofii dotyčného jedince.

Právě stylizace do virtuální podoby ideálního já je pro teenagery nejdůležitější. (Šance dětem, 2018). Pospíšilová (2016) rozvíjí otázku, zda jde o identitu falešnou, opravdovou nebo opravdovější. Procesem utváření identity jedince na internetu se zabývá také Konečný (2011), který jej člení do tří úrovní. V první fázi se jedná o vědomé rozhodnutí, za jakým účelem bude jedinec dané informace zveřejňovat a v následující se rozhoduje, jaké informace o sobě zveřejní. Třetí úroveň se vztahuje k hloubce a rozsahu prezentovaných informací.

Internet tak poskytuje prostor k hledání vlastní identity, zájmových skupin či navazování intimních vztahů. Jde o prostor, kde se stávají nezávislými stran rodičovského dozoru. (Metropolitní univerzita Praha)

Ačkoli se tedy může jevit, že vytvoření identity na internetu je promyšlený sociální tah, dle Pospíšilové (2016) se prezentace ve svém základu nemění. Přesto že se nejedná o statickou vlastnost člověka, tak jak v přímém kontaktu, tak ve virtuálním světě, jednáme na základě reálných a předpokládaných reakcí druhých. Tedy vycházíme z běžného života, jehož součástí je stejně tak jistým způsobem promyšlená sebe prezentace. Fakt, že mladí lidé na různých sociálních platformách vystupují různě, by mohlo být dle Boyd (2017) interpretováno způsobem, že se snaží být pokaždé někým jiným, avšak toto vysvětlení vidí jako velmi zjednodušené. Vysvětluje, že teenageři to co vidí, považují za normu, pro danou online službu. Tedy jejich různá prezentace odráží povahu dané sociální sítě. Shoduje se tedy s Pospíšilovou, když říká, že se v tomto případě nejedná o více identit z psychologického hlediska, ale jen odlišný způsob sebe prezentace. Naproti tomu (Šmahel,

s. 39 – 43, 2003) hovoří o nemožnosti sladit reálné já s virtuálním. Jednání v kybersvětě vidí jako pouhé ovlivňování své virtuální reprezentace nikoli jako změny sebe sama. Do této reprezentace pak jedinec vkládá své myšlenky, pocity, jež jsou však částmi mnohostranného já. Ovlivňování své virtuální podoby je však záměrné jen z části. Další část této prezentace tvoří fantazie, představy či komplexy. Ačkoli jednou z možností, jak zacházet se svou virtuální reprezentací je ztotožnění se s ní, kdy tato reprezentace může být blízká reálné identitě, není možné, aby byla s reálnou identitou totožná. Šmahel se domnívá, že i člověk, který dobře zná sám sebe, v prostředí internetu vystupuje do jisté míry odlišně a odlišně je i vnímán okolím.

Je tedy patrné, že nejdůležitějším prvkem, který tvoří sociální sítě tak atraktivní, je komunikace. Ta se však neděje jen textovou formou, ale celou existencí na internetu. Dospívající se ještě neumí natolik dobře orientovat ve svých pocitech a tak je jejich popis jak slovní, tak textový obtížný, neumí ještě přesně popsat své pocity, proto je pro ně vyjádření prostřednictvím symbolů jednodušší. Symboly pak představují písňe, obrázky, citáty, odkazy či videa. Současně tento způsob může představovat jistou šifru či komunikační kanál určený jen pro jisté lidi, zatímco je všem na očích. To se může dít jak v případě různorodého složení přátel, tak v situaci, že jsou mezi přáteli přítomni i rodiče. Dle Boyd (2017) je zamýšlené publikum důležité bez ohledu na to, kdo jej tvoří. Lidé, jimž není informace určena tak často její význam mylně interpretují. Právě schopnost pochopit, jak se kontext, publikum a identita vzájemně protínají a ovlivňují, je jedním z nejsložitějších problémů, který lidé při snaze o orientaci ve virtuálním světě řeší. Mladí lidé v tomto prostředí schopně manévrují. Díky novým technologiím se tak mohou mezi různými prostředím rychle pohybovat a vytvářet tak dojem, že se vyskytují na více místech zároveň.

Tímto se dostáváme k dalšímu významu sociálních sítí a to schopností být jistým způsobem v jeden moment na více místech. Dnešní hektická doba vyvíjí veliký tlak na výkon a mladým lidem mnohdy nezbývá prostor na setkávání s vrstevníky v takové míře, jaká by se jim líbila. Vyučování často končí v odpoledních hodinách, mnozí z žáků a studentů musí do školy dojíždět. Přičteme-li k tomu kroužky a přípravu do školy, prostor na neorganizovaný volný čas je opravdu malý či žádný. Současně ubývá míst, kde by se mladí lidé mohli setkávat. Odečteme-li prostory, kde je třeba disponovat finanční hotovostí, jako jsou sportcentra, kina, plavecké areály, kavárny, bary, placené kroužky aj. zbývá veřejný prostor parků, sídlišť či nákupních center, kde jsou však hlučné bandy náctiletých viděny nerady. Stejný jev pozoruje ve Spojených státech Boyd (2017), kde tak jako u nás ubývá

veřejných míst, kde by se mladí lidé mohli setkávat. Důvodem jsou nařízení a omezení. Obchodní centra jsou v soukromém vlastnictví a mohou z nich potloukající se teenagery vykázat či jejich vstup zakázat. Sociální sítě jsou tak mnohdy jedinými „veřejnými“ prostory, kde mohou mladí lidé potkat velký počet svých vrstevníků

2 SOCIÁLNÍ PLATFORMY

Současná doba nabízí teenagerům možnost stálého připojení. Internet již není jen službou, kterou hradí konečný spotřebitel, ale postupně přibývají místa s volně přístupným internetovým pokrytím. Internet je součástí restaurací, nákupních center, parků, nemocnic atp. Spolu s chytrými telefony může jedinec dnes ovládat věci, které byly v minulosti doménou stolních počítačů. Děti, (Šmahel, 2014), plně využívají možnosti být stále online. Téměř neustále jsou tak v digitálním kontaktu se svými kamarády a okolím. Způsoby, jakým mladí lidé tráví čas na internetu, se liší podle věku. Mladší děti, do 12 let, více hrají hry, starší pak hry hrají také, avšak přidávají komunikaci. Tento základní vzorec využívání internetu se shodně projevuje i v zahraničí.

Věková specifika se pak zákonitě projevují nad volbou sociální sítě, jejíž se rozhodnou být uživateli. Virtuálních komunikačních kanálů, skrze které lze navázat kontakt s dalšími osobami je mnoho stejně tak, jako jejich účelů. Módnost či jejich životnost je značně proměnlivá a proměnlivá. V minulosti převládal ve společnosti náctiletých spíše zájem se seznámit s dalšími lidmi, sociální sítě byli v počátcích a okouzlovali své uživatele možnostmi komunikace na dálku, přidruženého vyžití na internetu zas tolik nebylo. Zákonitě se tak sociální sítě zaměřovali spíše na zprostředkování kontaktu mezi určitým počtem cizích osob s cílem jejich seznámení a pozdějšího reálného kontaktu. I des samozřejmě existují sítě orientující se na vyhledávání možného protějšku. Avšak v současné době, mluvíme-li o těch nejrozšířenějších sociálních sítích, je patrná změna účelu těchto platforem. Virtuální svět slouží jako rozšíření toho reálného, kde není dostatek času a prostoru na to, stihnout vše, co by si člověk mohl přát. Vzhledem k tomu, že se jedná o rozšíření našeho světa, vzrůstají i možnosti vyžití. V posledních letech také sledujeme využití s cílem sebe prezentace a oslovení širšího okolí osob než je okruh známých a kamarádů. S boomem youtuberů a obecně influencerů, jež představují vzory pro dnešní teenagery, můžeme sledovat snahu mladých lidí se stejným způsobem zviditelnit. To však sebou nese mnohá úskalí. Jít takzvaně s kůží na trh a vystavit se světu přináší reakce od onoho světa. Jak kladná, tak záporná zpětná vazba je v prostředí internetu notně zesílena. Vyrovnat se s nimi klade na jedince vysoké nároky.

Na sociální sítě lze tak nahlížet jako na služby zaměřené na získání a udržování sociálních kontaktů, stejně jako na služby zaměřené na trávení volného času. Jejich zaměření může být univerzální, jako je Facebook, nebo cílené, příkladem jsou spolužáci.cz. Hranice mezi tím, co sociální síť je, je nejasná. Lze však nalézat jisté identifikátory, jimiž je obsah, který

vytváří sami uživatelé, vytváření sociálních vazeb, množství osobních informací, sdělných samotnými uživateli a podpora jednoduchého a efektivního sdílení informací. (E-bezpečí, ©2015)

Sociálních sítí, které mladí lidé v České republice využívají je nepřehledné množství a není v možnostech ani cíli této práce je obsáhnout. Nestálost a pomíjivost některých platforem by způsobila, že by tato práce velmi rychle pozbyla na aktuálnosti. I přes dávku pomíjivosti, lze vysledovat mezi sítěmi skupiny, jež pojí jisté společné znaky. Samotnou pomíjivost často způsobuje vytvoření novější verze či nestálost cílové skupiny. Současně však existují i platformy, které se těší trvale vysokému zájmu uživatel.

Na portálu internetem bezpečně (Vokrouhliková, 2019) nalézáme určitou časovou osu znázorňující, jak se člověk seznamuje s virtuálním světem od útlého dětství. Uvádí, že rodiče půjčují mobilní telefon již rok starým batolatům, kde jim prostřednictvím platformy YouTube pouští různá videa. Třeba že prvotní záměr měl edukativní charakter, dítě se rychle naučí si videa spustit samo. YouTube tak považuje za určitou vstupní sociální síť. S nástupem do školy děti dostávají obvykle svůj vlastní mobilní telefon, kde začínají používat první sociální síť. Nejčastěji se jedná o aplikace pro komunikaci se spolužáky. Během dospívání mění svůj postoj k sociálním sítím, opouští menší síť pro mladší děti a postupně, okolo 12 roku, si zakládají profily na nejrozšířenějších sociálních sítích. Na tomto portálu také nalezneme dělení sociálních sítí, z něhož budeme dále vycházet. Kromě charakteristiky sociálních sítí se budeme současně zaměřovat i na rizika, která mohou představovat pro své uživatele.

2.1.1 Profilově založené sociální síť

Tento typ sociální sítě lze nalézt i pod označením osobní. Podle serveru rvp.cz (Dobosiová, 2015) se jedná o nejstarší typ. Hlavní roli zde představuje uživatel, vše se odehrává kolem jeho profilu. Cílem této platformy je umožnit lidem sdílet významné momenty z jejich života a komunikovat se svými přáteli.

Stálíci v oblíbenosti zde představuje facebook. Dle Kožíška, Píseckého (2016) se jedná o největší sociální síť světa a třetí největší Webovou službu. I v České republice představuje sociální síť s nejširší uživatelskou základnou. V roce 2009 získal Facebook převahu nad dosud nejoblíbenější platformou lidé.cz. (Cosenza 2015 cit. Podle Pospíšilové, 2016)

Jeho původ se datuje v roce 2003, kdy se jednalo o síť zaměřenou na komunikaci studentů v rámci univerzity Harvard. Popularita však záhy opustila prostory této univerzity. Postupně došlo k masovému rozšíření do celého světa. Dnes je s touto platformou propojeno mnoho aplikací. Pokud má uživatel založený účet právě na facebooku, může se jeho prostřednictvím připojovat k různým aplikacím, stránkám a jednoduše tak sdílet obsah napříč virtuálním světem. Současně facebook představuje určitý, řekněme, společenský standard. Podle výzkumu České děti a facebook (Kopecký, 2015) se řada dětí připojuje k této sociální platformě z důvodu vrstevnického tlaku. Děti a mládež zde komunikují, sdílejí informace, sdružují se do veřejných i neveřejných skupin a jedinec, který zde není se tak izoluje od své vrstevnické skupiny.

Vzhledem k rozšířenosti facebook představuje obrovské shromaždiště nejrůznějšího osobního až intimního materiálu o svých uživatelích. Není divu, že právě sem cílí subjekty, jež mají o tyto informace zájem. Riziko spatřuje Kožíšek, Písecký (2016) v mylné představě o soukromí a zapominání na fakt, že sociální síť je veřejný prostor. To, že uživatelé něco sdílí svým přátelům, neznamená, že oni přátelé jsou konečný příjemce. Mimo zmíněná rizika vidíme velké nedostatky a tím i potencionální rizika v nízké či špatně orientované gramotnosti dnešní mládeže chránit si své osobní údaje.

Mimo facebook lze nalézt mnoho dalších typů podobně fungujících sociálních sítí. Mnohé se těší oblíbenosti třeba jen u určité skupiny nebo v určité lokalitě. U jedné z nich považujeme za důležité se zastavit. Touto sítí je Snapchat. Zařazení této platformy se různí. Některé zdroje jej řadí do obsahově založených, jiné jej přiřazují do osobních. Aplikace vznikla v roce 2011 jako školní projekt studentů ze Stanfordské univerzity, funguje podobně jako třeba instagram a těší se velké oblibě zejména u dětí. Umožňuje zaslání obrázků a fotografií, u kterých je možné nastavit dobu, po jakou je může příjemce vidět. Na první pohled tak láká možností sdílet momenty ze života bez jejich ukládání do mobilu příjemce. Tyto na první pohled pozitivní vlastnosti představují zároveň i příznivé prostředí pro kyberšikanu. Agresor může oběti posílat výhružné či jinak negativně laděné materiály, ty pak mohou během několika sekund zmizet a oběť tak nemá jediný důkaz, že se tak děje (E-bezpečí, Lukáš Kubala, 2019). Falešný pocit bezpečné sítě vede i k sdílení intimního obsahu. Ačkoli odesílatel předpokládá, že jím posílaný obsah za nedlouho zmizí, příjemce si může jednoduše věc uložit například pomocí screenshot čili vyfocení obrazovky. Důkazem, že nastavení aplikace lze obejít jsou video sestřihy či přímo skupiny na sociálních sítích s názvem úlovky ze Snapchatu, často doplněné i o město odkud, obvykle dívky, po-

cháží. V aplikacích zaměřených na sdílení obrazového materiálu jsou nedílnou součástí různé filtry vedoucí k zatraktivnění dotyčné osoby. Mimo různé animace je také možné se na fotografii nalíčit, upravit obličej nebo třeba rozjasnit pleť. Upravené fotografie dle doktorky Neelam Vashi (2018) dnes představují standard a mění představu lidí, co je a není atraktivní. To pak má dopady na sebehodnocení a může se rozvinout až v dimorfickou poruchu těla, která spadá do obsedantně kompulzivního spektra. Při této poruše dochází k nadměrnému zaměření se na nějaký nedostatek. S tím se pojí nový jev, spjatý právě s úpravou fotek, Snapchat dysmorphia, v rámci kterého se lidé kriticky srovnávají se svým vylepšeným já. Filtry upravené fotografie se pak stávají předlohou pro práci estetických chirurgů. Zejména na teenagery pak může mnohem silněji dopadat vnímání rozdílu mezi realitou a ideálem upravených fotografií.

2.1.2 Obsahově založené sociální sítě

Tato kategorie je směsicí osobního, uměleckého a profesního obsahu. To je důvod, proč jsou některé platformy řazeny do obou typů. Ačkoli zde stále figuruje profil uživatele, jeho osoba odchází do pozadí, naproti tomu na důležitosti nabývá obsah sdělení. Současně dochází k proměně přátelství či sledujících. Zatím co například na Facebooku, většinu přátel lidé znají osobně i mimo sociální síť, zde už tomu tak není. (RVP, Dobosiová, 2015)

Nejrychleji rostoucí sociální síť představuje Instagram, který patří společnosti Facebook a má přes miliardu aktivních uživatelů. Slouží k sdílení fotografií či videí. Aplikace je doménou zejména chytrých telefonů či tabletů. Pracuje na zavedeném principu profilu uživatele a stejně jako u facebooku tu nalezneme zeď, kde se zobrazují příspěvky. Pro jejich zobrazení však je třeba potvrdit odebrání obsahu od dotyčného. Dotyčného není třeba znát reálně, volba se často děje na základě sympatií se sdíleným obsahem či popularity dané osoby. Cílem této platformy je primárně zábava. Avšak stal se z něj také výnosný byznys. Veřejně známé osoby používají tuto platformu jako sdělovací kanál. Současně se svým vysokým počtem uživatelů se stal významný v prostředí digitálního marketingu. Mnoho dodavatelů se zde pomocí placené reklamy snaží oslovit potencionální spotřebitele. Nositelem reklamy se v poslední době stali také „influenceři“ populární osoby s velkým počtem odběratelů jsou schopni zasáhnout široké publikum a ovlivnit jeho chování. Zaměříme-li se na rizika, i zde dochází ke kybershikaně, kybergroomingu či šíření hoaxů. Dalším rizikem je také strávený čas a hon za pozitivním hodnocením, zejména fotografií. I zde dochází, stejně jako u aplikace Snapchat, k pořizování dokonalých fotografií. Zaujmout

v přesyceném prostředí fotografií není lehké. Pro originální fotografii tak lidé vstupují do nebezpečných míst a situací a riskují tak své zdraví i život. (E-bezpečí, Kubala, 2019)

Dalším významný subjekt v této kategorii představuje platforma YouTube. Vznik se datuje do roku 2005 a původním záměrem bylo sdílení domácích videí. Rok na to platformu odkoupila firma Google s kterou je doposud spjatá. Propojenost se děje takovým způsobem, že uživatel se připojuje svým Google účtem, ten je současně také potřeba k využívání většiny funkcí chytrých telefonů. I aplikaci YouTube v nich nalezneme. Pokud tedy dítě vlastní takový přístroj, má tak i přístup k aplikaci a pravděpodobně zde má i svůj účet. (Vickers, 2018)

Ačkoli smluvní podmínky YouTube hovoří o minimální věkové hranici pro užívání služby 13 let a to za souhlasu zákonného zástupce, výzkum České děti v kybersvětě ukazuje, že 41% dětí mladších 13 let využívají servery pro sdílení videosouborů. (Kopecký, szotkowski, 2019). Tato možnost v sobě obsahuje mimo YouTube i jiné servery, však vzhledem k popularitě této platformy a fenoménu youtubering si troufáme předpokládat, že se tyto údaje vztahují na značnou část těchto dotázaných. Opakuje se zde tedy stejný jev, jako například u Facebooku. I jiné sociální sítě obvykle stanovují věkovou hranici pro využívání jejich služeb. Ta se často pohybuje právě okolo 13 let. Zatímco věkovou hranici vymezují, kontrolní mechanismy už v tomto směru zaostávají.

Velkým fenoménem spjatým s platformou YouTube představují „youtuberi“. Oxfordský slovník tento pojem vymezuje jako uživatele platformy zaměřený na sdílení videí YouTube, který videa vytváří, figuruje na nich a dále je sdílí.

Uživatelé této platformy natáčí videa s nejrůznější tematikou. Mnohým se podařilo prorazit takřka přes noc a dnes natáčení videí představuje jejich příjem. Není tajemství, že za populární videa dostávají jejich autoři zapláceno, soudě podle způsobu prezentace a jejich postupování do světa celebrit se nejedná o příjem zrovna malý. Dnes a denně jsou na očích dětem a teenagerům, propagují různé produkty, jsou slavní, úspěšní, mají peníze, moc ovlivňovat druhé, jsou sebevědomí a žádaní, to je jen výčet toho, jak mohou na mladé lidi působit. Není tak divu, že se je mnozí snaží napodobit. Střet s realitou je ovšem krutý a ne každý ho ustojí. Tématem hate komentářů čili těch, které mají za cíl kritizovat, urazit či zesměšnit se zabývá nejen jeden youtuber ve svém videu. Usuzujeme z toho, že i pro oštělé youtubery, zvyklé na prostor a prezentaci online je to stále významné téma. Je však otázkou, jaké dopady může mít tento fenomén na mladého člověka, který napodobuje své idoly

a do důsledku nevážil všechny možné následky. To potvrzuje i Petr Porubský, bývalý vedoucí linky bezpečí pro rozhovor idnes.cz. Hovoří, že zatím co youtubeři jsou na prostředí internetu zvyklí a s kritikou počítají, naproti tomu dětem se může stát, že ostrou kritiku nezvládnou. Současně poukazuje na fakt, že videa může vidět celý svět a to nejen ta úspěšná, ale i nepodařená či kompromitující. Zde se opět dostáváme k fenoménu kyberšikany a faktu, že materiál, jež je předmětem kyberšikany je prakticky nemožné z prostoru internetu trvale odstranit.

O něco méně známá širší veřejnosti, zato velmi populární mezi dětmi je aplikace Tik Tok. Jedná se o sociální síť, dříve známou pod musical.ly. jejíž náplní je natáčení a sdílení krátkých videí, obvykle zaměřenou na hudební produkci. Pro základní používání aplikace není třeba založení účtu. Pokud si jedinec účet založí, je třeba nastavit soukromí, pokud tak nečiní, vše co nahraje, se stane veřejné. I zde se setkáváme s využíváním služby nižší věkovou skupinou, než je doporučeno aplikací. Stejně tak, zde dochází k různým virtuálním útokům či zneužití služby k získání a šíření pornografického materiálu. Tančící a poskakující děti, které v zápalu poodhalí některé části těl, se stávají vyhledávaným materiálem a následně dochází ke kontaktování dospělým jedincem s žádostí o videa se sexuálně laděným obsahem. Mimo to lze na Tik Toku nalézt i nevhodný obsah ve formě sexuálně explicitních videí zachycující jak malé děti, tak dospělé osoby, déle pak vide zobrazující násilí, sebepoškození či návody k sebevraždě. (E-bezpečí, Kopecký, 2019)

2.1.3 Virtuální sociální síť

Jedná se o platformy často označované zkratkou MMO či MMOG z anglického massively multiplayer online game jednoduše online hra pro velké množství hráčů. Pro tento žánr počítačových her, jak už název napovídá, je nezbytné připojení k internetu, což umožňuje tisícům hráčů z celého světa hrát hru ve stejný moment, jako by byli vedle sebe. Společným jmenovatelem je vytvoření si svého avatara. Hráč si zde v podstatě vytvoří svou novou identitu na základě hry, kterou hraje. Hry pak prakticky představují virtuální svět. Původními a nejpopulárnějšími byly MMORPG, obvykle byly fantasy či sci-fi žánru a jejich specifikum bylo, že zde hráči hrály za hrdiny. Takovým představitelem je například Word of Warcraft. Dalším žánrem je MOBA z anglického multiplayer online battle arena. Zástupcem této kategorie je například Word of Tanks. Zde je principem účast na krátkých bitevních sekvencích. Dalšími druhy již méně rozšířenými jsou budovatelské hry jako Minecraft či ryzí virtuální svět, což představuje Second Life. (Blinka, 2015).

Novotný, Pressenová (2013), zabývající se negativními důsledky hraní MMO pokazují na rozdíly mezi klasickými hrami a MMO, které nemají cíl a jde v nich o příběh na pokračování, který tvoří sami uživatelé v prostředí vymezeném hrou. Právě z toho důvodu hovoří o zvýšeném riziku vytvoření závislosti. Běžné hry mají svůj cíl a ten jedince motivuje k hraní, současně konec hry představuje i limit, kdy přestat. MMOG cíl nemají a tak není důvod přestat hrát. Samotná hra závislostní jednání nezpůsobuje, to se děje na základě interakce herních a lidských elementů. Zvyšující se čas trávený v tomto virtuálním světě pak má dopady na mnoho aspektů reálného života. Blinka (2015) však uvádí, že je obtížné kauzálně přiřadit určitý projev nadměrnému hraní her. Zhoršení školního výkonu, konflikty, zanedbávání přátel, nízké sebevědomí aj. může být důsledkem hraní online her, současně to může být i příčinnou.

Zejména u dětí a teenagerů, kde nabývá na hodnotě vrstevnická skupina a jedinec je v procesu hledání a budování si vlastní identity může nadměrné trávení času ve virtuálním světě tento proces narušit. Pomineme-li dopady na fyzickou stránku jedince a zaměříme-li se na oblast sociální, dle Macháčkové (in Ševčíková, 2014) může dojít k rozvoji specifické identity napojené na online komunitu. Tento proces podporuje pozitivní zpětná vazba od virtuálních přátel. I v případě, že se objeví někdo v opozici, komunita tento postoj odmítne. I Blinka (2015) hovoří o významu sociálního aspektu těchto her. Hráči se obvykle seskupují do stálých skupin, důležitá je kooperace a komunikace. Současně je také možné svou virtuální prestiž budovat. To se děje prostřednictvím sofistikovaného herního systému, kde je možné plněním úkolů a sbíráním bodů zkvalitňovat vybavení a funkci postavy. Macháčková (In Ševčíková, 2014), stejně jako Blinka (2015) pak shodně poukazují na to, že častější uchylování do virtuálního světa se děje u jedinců, kteří do offline světa úplně nezapadají. Hra nabízí pocit uvolnění a únik před tíživou situací. Ačkoli to pro tyto osoby může být v daný okamžik řešení, dlouhodobě může nadměrná fixace na virtuální svět daný problém naopak prohloubit. Blinka (2015) pak vznik závislosti označuje za projev nevhodné zvládací strategie.

2.1.4 Mikroblogovací sociální síť

Tento typ sociálních sítí si doposud mezi naši cílovou skupinou nezískal širší oblibu. Nejznámějším představitelem je Twitter. Princip je podobný jako u profilově založených sociálních sítí, čili je možné zveřejňovat zprávy, doplněné o obrázek a současně ostatní uživa-

telé na tyto právy mohou reagovat. Rozdíl je v tom, že je zde striktně omezený počet znaků. Tato platforma současně umožňuje vytváření si vlastního seznamu sledovaných účtů. Domníváme se, že právě omezený projev je pro cílovou skupinu nezajímavý. Současně nastavení platformy spíše odpovídá potřebám dospělého jedince. Ačkoli se najdou teenageři, kteří zde mají svůj účet, tím, že Twitter u nás nikdy naplno neprorazil, jedná spíše o jedince, kteří sledují zahraniční zdroje informací, což samo o sobě předpokládá určitou znalost cizího jazyka. V případě naší cílové skupiny by se tato znalost mohla očekávat spíše u jedinců blížící se její horní věkové hranici.

3 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Rizikové chování, jako odborný termín, postupně vytlačil donedávna hojně užívané označení sociálně patologické jevy. Ačkoli definice těchto pojmů se v mnoha oblastech překrývají, u různých autorů můžeme nalézt odlišný důraz na jednotlivý termín. Jedním z příkladů může být pohled autorek Širůčkové (s. 161 – 165, 2015) a Štefůvkové (s. 167 – 169, 2015), který nalzáme ve Výkladovém slovníku rizikového chování, kdy Širůčková, jež se věnuje rizikovému chování, na něj pohlíží jako na formy chování spolu s jejich dopady na jedince a jeho okolí, Štefůvková pojednává o sociálně patologických jevech, je pak považuje za závažné poruchy chování. U obou autorek však v dalším popisu obou jevů nalzáme schodu. Vysvětlení onoho překrývání se těchto dvou pojmů může být doporučení Národního ústavu pro vzdělávání (© 2014), kde zaznává, že ačkoli je pojem sociálně patologické jevy již zastaralé označení, stále je součástí některých platných legislativních dokumentů a je třeba jej respektovat. V naší práci budeme nadále pracovat s termínem rizikové chování.

Všeobecně lze za rizikové chování považovat takové jednání, které má negativní dopad na zdraví či sociální a psychické fungování jedince, nebo tímto způsobem ohrožuje jeho sociální okolí. Mezi tyto formy chování se řadí rizikové zdravotní návyky, rizikové sexuální chování, agresivní chování, delikventní chování, hráčství, rizikové sportovní aktivity či rizikové chování vůči společenským institucím. Společným jmenovatelem všech projevů chování je, že se nachází na prepatologické úrovni. V užším pojetí se jedná o termín, jímž se zabývají různé vědní obory. Užší definice tak odráží pohled daného vědního oboru. Z pohledu sociálních věd jde o psychosociální hledisko v kontextu rizikového chování čili jeho dopady na sociální vztahy, emocionalitu a kognitivní výkonnost daného jedince. (Širůčková, 2015)

Budeme-li hovořit o rizikovém chování ve virtuálním světě, již z povahy prostředí, dojde k vyloučení určitých projevů spadající do kategorie rizikových, jelikož jsou v tomto prostoru nerealizovatelné. Tato úvaha může vést k dojmu, že nebezpečí číhající na mladé lidi v kyberprostoru nepředstavuje takové riziko a jeho dopady na život a zdraví jedinců jsou mírnější, nežli je tomu ve světě reálném. Je však důležité říci, že virtuální svět a svět reálný jsou ve vzájemné interakci. Výsledkem této interakce pak je, že jednání z jednoho prostředí má nezřídka dopady v prostředí druhém či se vzájemně překrývají. Takovými příklady překrývání může být šikana a kyberšikana.

Ačkoli podle výzkumu, který provedl Olwelus (2012), existuje jisté procento obětí kyberšikany, jež vzešli z používání elektronických médií, většina obětí však zapadá do obecného vzorce „šikana“, čili se jedná o jedince, kteří se s šikanou potýkají i v offline světě a v těchto případech došlo na její rozšíření do online světa. Dalším příkladem, tentokrát důsledků jednání, je kybergrooming, kdy po seznámení se ve virtuálním světě dochází k reálnému setkání, jež může mít za následek například sexuální zneužití, fyzické násilí aj.

Značná část rizikového chování ve virtuálním prostředí pramení z vlastní neznalosti. Ačkoli mladí lidé tráví mnoho času v online prostředí, jejich aktivity jsou zde omezené a jejich multitasking už nezahrnuje věci okolo bezpečnosti. Teenageři, se kterými hovořila při svém výzkumu Boyd (2017) uměli použít google, ale neuměli zadat správný dotaz pro získání požadovaných informací. Stejně tak uměli používat Facebook, ale z nastavení profilů bylo zjevné, že nerozumí zásadám ochrany soukromí.

Při snaze definovat jednotlivé typy rizikového chování v online světě narážíme na různá dělení. Zatímco Kopecký (2015), jež zkoumal rizikové chování českých a slovenských dětí na internetu, dělí tyto projevy na kyberšikanu, kybergrooming, jež se pojí se sociálním inženýrstvím a sexting, autoři Kožíšek a Písecký (2016) jsou ve svém dělení podrobnější. Ačkoli se obě publikace dotýkají totožných témat, přikláníme se k rozdělení autorů Kožíška a Píseckého a následně budeme z jejich dělení vycházet i my. Je to z důvodu, že ačkoli nepopíráme vzájemnou propojenost mezi jednotlivými jevy, jsme přesvědčeni, že každá oblast jednotlivých typů rizikového chování je rozsáhlý jev, kterému je třeba věnovat pozornost odděleně. U zmíněných autorů nám však chybí zařazení nadměrného hraní počítačových her jako projev rizikového chování. Dnešní hry již nejsou jen programy, které si teenager nainstaluje do počítače, mnoho z nich se hraje online, dochází tak ke kontaktu mezi hráči, navazování vztahů i osobním útokům. Mnoho z těchto her představují prakticky virtuální svět.

3.1.1 Kyberšikana

Hovoříme-li o kyberšikaně mezi dětmi a dospívající, jakožto naší cílovou skupinou, jedná se o jev vycházející ze školní šikany. Definice šikany se v různých studiích a publikacích různí, podle požadavků, jež je třeba splnit, aby se dalo o šikaně hovořit (Černá, 2013). Za důležité body pak považuje záměrnost a opakovanost, ty pak odlišují šikanu od jednorázového útoku. Současně také připouští, že kritérií je třeba více. Jako další uvádí mocenskou nerovnováhu, která figuruje i v problematice kyberšikany. Stejně ukazatele nalezneme

me i u Janošové (2016). Ta pak dále objasňuje, že nalezená přítomnost či nepřítomnost negativního záměru, je směrodatná pro posuzování daného činu. Při absenci negativního záměru je čin posuzován s větší tolerancí. Nerovnováhu sil je pak možné definovat dvěma způsoby a to jak převahou čili určitou výhodou na straně agresora, tak obtížemi bránit se na straně oběti. Janošová také poukazuje na případy dvojrole, kdy oběť šikany v jiném případě figuruje jako agresor. Samotný průběh šikany, je možné z pohledu okolí vnímat jako jednání, jež je ohraničené a časově oddělené. Ačkoli mezi jednotlivými útoky může být delší prodleva, pokud k tomuto jevu dochází dlouhodobě, pro samotné oběti šikany pak neexistuje čas, kdy k šikaně dochází a kdy ne, jde o trvalý stav tlaku, obav či stresu. Je také důležité říci, že ono vnímání, kdy se již jedná o dlouhodobý stav, je individuální, odrážející nastavení každého jedince.

Přesto že se kyberšikana odehrává ve světě online se světem offline je pevně spjatá. Stejně tak dochází k překrývání mezi šikanou a kyberšikanou, což dokazují mnohé výzkumy. Příkladem může být výzkum COST, realizovaný v Jihomoravském kraji v letech 2011 – 2012, jež ukazuje překrývání v 71% (Šmahel, Dědková, 2013).

Základní prvky kyberšikany spatřuje Černá (2013) v opakovanosti, záměrnosti agresivního aktu a mocenské nerovnováze, přičemž oběť tohle jednání vnímá jako ubližující. Současně se vše odehrává prostřednictvím elektronických médií. Černá dále zdůrazňuje rozdíly mezi kyberšikanou a šikanou, jež jsou patrné zejména v opakovanosti a mocenské nerovnováze.

Zatímco v reálném světě je třeba, aby agresor či agresori opakovali svůj útok, ve virtuálním světě je často nositelem publikum. Děje se tak prostřednictvím komentářů, „lajků“, či sdílení. I v případě, že se jedná o jednorázový čin ze strany agresora, uveřejněný obsah zůstává na síti a je možné jej kdykoli sledovat (Janošová, 2016).

Mocenská nerovnováha má v reálném světě obvykle povahu fyzické převahy, ve světě virtuálním jde zejména o fakt, že agresorovi v jeho jednání prakticky nelze zamezit. Oběť je dostupná kdykoli použije internet či mobilní telefon. I za použití obranných mechanismů, jež mnohé platformy nabízí, například ve formě zablokování agresora, není možné zamezit založení nového profilu. Současně elektronická média jsou součástí životů mladé generace, jejich vypuštění ze života je pro mladého člověka nejen nepředstavitelné, ale i sociálně izolující. (Černá, 2013)

Formy kyberšikany lze rozdělit do dvou podskupin. A to dle způsobu provedení a místa, kde k činu dochází. Zaměříme-li se na způsob provedení, hovoříme zde o krádežích identit

či hesel, ostrakizaci, flamingu, který lze ve slovníku cílové skupiny označit také jako „happy“ dále pak kyberstalking, pomlouvání či naopak zveřejňování informací, těm, jimž nejsou určeny a happy slapping čili zveřejňování videí, kde je oběť napadena jen pro účely videa a následného zesměšnění. Z pohledu místa čili kanály kudy se kyberšikana šíří, se jedná zejména o sociální sítě, blogy, diskusní fóra, email, online hry, kde je možné, aby spolu hráči komunikovali. Dále pak webové stránky, či instant messaging, tedy programy, kde je možné komunikovat v reálném čase (Černá, 2013). Z posledních zmíněných je v našich podmínkách velmi rozšířený youtube, zejména se o to zasloužil boom tzv. youtuberů. Hojně využívanou aplikací ke komunikaci v reálném čase a přenosu různých formátů informací je pak messenger od společnosti Facebook.

3.1.2 Kybergrooming

Internet představuje otevřený prostor, v rámci kterého je možné spojit osoby bez ohledu na to, kde se právě nachází. Jak již bylo zmíněno, mohou zde vystupovat pod různými identitami. Není jednoduché se v tomto prostředí vyznat a to jak pro dospělého jedince, tak pro dítě. Spolu s nedostatečnou kontrolou jak obsahu, tak uživatel různých platform, zde vzniká prostor pro pachatele trestné činnosti či mírněji osoby balancující na hraně zákona. Pachatelé kybergroomingu (Kopecký, 2010) tak nejčastěji využívají synchronní i asynchronní komunikační platformy jako veřejný chat, seznamky, sociální sítě a instant messengery. Právě prostřednictvím posledního zmiňovaného prostředku probíhá až polovina takových kontaktů.

Kybergrooming, tedy aktivitu, kdy se pachatel, obvykle dospělý člověk, snaží navázat kontakt s nic netušící obětí, nezletilým, se v posledních měsících dostal do hledáčku nejen odborných publikací, ale i mainstreamových médií. Virtuální prostor je tak vykreslen jako nebezpečné místo plné sexuálních predátorů čekající na své oběti. Dle Veličkové Hulanové (2012) se opravdu jedná o riziko při pohybu na internetu, jež tkví v záměrném jednání pachatele, který se prostřednictvím internetu snaží získat důvěru své potencionální oběti pro její budoucí účast na sexuálních aktivitách. Mimo virtuální sexuální aktivitu se pachatel často snaží přemluvit oběť pro reálné setkání, které většinou končí znásilněním, zneužitím. Kybergrooming navíc jako takový je činnost, která předchází závažným trestním činům v reálném světě. O rizicích ve vyvolání falešné důvěry pro následné sexuální zneužití dítěte, fyzické násilí či zneužití pro prostituci či dětskou pornografii, hovoří také Kopecký (2015). Poukazuje na různé formy manipulace s obětí od vyvolávání pozitivních emocí

jako zamilování se až po vydírání. Komunikace mezi pachatelem a obětí tak může obsahovat od sexuálních vulgarit přes odkazy na pornografické stránky až po výměnu intimních materiálů.

S opačným názorem, který je spíše ojedinělý, se setkáváme u Dědkové (2014), která výše uvedené názory považuje za stereotypní. Děti se setkávají nejčastěji se svými vrstevníky a počet případů sexuálního napadení je i v případě obtěžování velmi málo. Při zabývání se mýty panující okolo tohoto fenoménu naráží Dědková na problematiku lži.

Právě časté lhaní v prostředí internetu považujeme za klíčové. Často se hovoří o lžích, které používají pachatelé k navázání kontaktu a důvěry s obětí, může se jednat o lhaní o věku, pohlaví, zájmech, záměru kontaktování aj. Je však důležité říci, že mnoho obětí vstupuje do virtuálního prostředí prostřednictvím lži. Například platforma facebook umožňuje užívání této služby uživatelům starších 13 let. Výzkum z roku 2015, zaměřený na děti a mládež ve věku 8-17 let hovoří, že 78,9% českých dětí využívá facebook a z nich 59,3 je mladší 13 let. (Kopecký, 2015). Tyto děti tedy lžou o svém věku, aby mohly využívat onu sociální síť, která se nikterak nesnaží o důsledné dodržování svých pravidel. Příklad facebooku však není ojedinělý. Pro vstup na nejrůznější komunikační platformy či stránky, kde je věkově omezený obsah, není třeba nic víc, než odsouhlasit příslušný věk, aniž by tuto skutečnost kdokoli ověřoval. Tímto faktem se nesnažíme zlehčovat vinu virtuálních predátorů, nebo naopak házet ji na mladistvé oběti. Chceme však poukázat na prostředí lži, v kterém se všechny subjekty pohybují a zároveň je spoluvytváří. V momentě, kdy se pak mladý člověk cítí ohrožen, je těžké se z onoho klubka lží vymotat a čehož si jsou samozřejmě agresori vědomi a využívají oné převahy.

3.1.3 Sexting

Sexting představuje sdílení eroticky a sexuálně laděných fotografií, zpráv či videí. Děje se tak prostřednictvím mobilních telefonů a internetu a přes ně dostupnými komunikačními kanály. Výměna sexuálně laděných obsahů (Kožišek, Písecký, 2016), se děje buď mezi partnery, nebo s cizí osobou. V mainstreamových médiích se za sexting označuje ožívování sexuálního života dvou dospělých osob. V tomto případě však nebudeme hovořit o vztahu dospělých lidí, ale o rizikové jednání teenagerů či dětí. Z pohledu legislativy, sexting, figurují-li v něm právě děti a mladiství, může být kvalifikován i jako trestný čin.

Z výzkumů z roku 2014 realizovaný mezi českými a slovenskými dětmi a mládeží vyplývá, že sexting provozuje 7 – 9% populace mezi 11 – 17 lety. Pro srovnání se zahraničím, starší výzkum z USA z roku 2008 uvádí, že z výzkumného vzorku osob ve věku 13 – 19 let odeslalo 19% z nich sexuálně laděné fotografie jiným osobám. (Kopecký, 2015). V průběhu let lze sledovat rostoucí oblibu sextingu mezi českými dětmi a mládeží. Výzkum z roku 2017 realizovaný centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého hovoří o téměř 25% dětí, které různě často provozují tuto aktivitu. Současně se zvyšujícím se věkem pak stoupá rozšířenost sextingu.

Z výše uvedeného je patrné, že sexting není jen doménou pubescentů. Vzhledem k tomu, že sexuálně laděné fotografie celebrit plní stránky médií, domníváme se, že je mohou teenageři považovat za běžný vzorec chování, případně tímto způsobem snaží přiblížit svému idolu.

Kopecký a kol. (2015) vidí důvody pro realizaci sextingu jako součásti romantických vztahů a to jak v jeho počátcích, jako způsob upoutání pozornosti, tak v průběhu jako znak intimity. Dále sexting teenageři využívají pro potlačení nudy. Sdílení sexuálně laděných materiálů může být také výsledkem sociálního tlaku a to jak vrstevnické skupiny či jednotlivce tak jako společenská norma, v tomto případě autoři hovoří o sebe prezentaci či produktu konzumní společnosti. Sexting může také představovat nástroj pomsty. Podobná data vychází i z výzkumu (Kopecký, Szotkowski, 2017) realizovaném mezi českými a slovenskými dětmi, kde uvedené důvody představují touhu po vztahu nebo jeho průběh či onu nudu. Co však autoři výzkumu uvádí jako alarmující je, že celých 7 % dotázaných nezaslalo materiál dobrovolně, ale byli k tomu donuceni.

Riziko sextingu spočívá zejména v předání intimního materiálu druhé osobě, přičemž si osoba, jež obsah odesílá, nemůže být jista, jakým způsobem dotyčný s materiálem naloží a to jak za situace, že se jedná o blízkou osobu, tak v případě neznámého člověka. Po odeslání takového materiálu další osobě, (Kožíšek, Písecký, 2016) nad ním jedinec, který jej pořídil, okamžitě ztrácí moc. Kdykoli se tak může objevit například na internetu a ze soukromé korespondence se stane veřejná.

Problematika zveřejnění na internetu stejně jako u kyberšikany tkví v obtížném odstranění obsahu. Materiál může v prostředí internetu obíhat dlouhou dobu, současně i po odstranění není zaručeno, že se opět z nějakého zdroje nevynoří (Kopecký, Szotkowski, 2017).

Rovněž jako oběť kyberšikany se dotýčný, jehož intimní materiály se objevily na internetu, dostává pod trvalý tlak z obavy, kde a jakým způsobem se materiály opět vynoří. Tento dlouhodobý tlak má nezřídka dopady na psychiku a zdraví jedince.

I přes to, že se sexuálně či eroticky laděné materiály staly součástí internetu a to nejen serverů zaměřujících se na tento obsah, v případě úniku a následného zveřejnění takového materiálu, se často okolí oběti k věci postaví konzervativním způsobem. V tomto směru Kopecný, Szotkowski (2017) hovoří o ztrátě společenské prestiže. Hovoříme-li o vrstevnické skupině, je následně dotyčná osoba označena za promiskuitní a vystavena posměchu a urážkám přecházející v kyberšikanu. Spolu se sextingem zmiňují Kožíšek, Písecký (2016) další rizikový jev a to vydírání. Často se stává, že oběť ze strachu ze zveřejnění posílá na žádost příjemce další materiály a tím se dostává do začarovaného kruhu.

Ve spojitosti se sextingem byla výrazně spojována aplikace Snapchat, jež slouží k zasílání fotografií a videí přátelům, funguje na podobném principu jako dnes instastories či příběhy na Facebooku. Kožíšek, Písecký (2016) v této souvislosti zmiňují kauzu „roztahovačky“, kde došlo k hromadnému zveřejnění sexuálních materiálů dívek a žen z této aplikace. Příklad onoho problematického až nemožného odstranění materiálu ze sítě představuje právě tato kauza. Ačkoli se administrátoři postupně snažili tyto materiály odstraňovat, objevovali se pod novými názvy a i dnes je možné, například po zadání názvu „úlovky ze Snapchatu“, dohledat fotografie a videosestříhy odhalených dívek. Označení dívek používáme záměrně, neboť využívání této aplikace bylo doménou zejména teenagerů. Na výrobu a šíření dětské pornografie v naší legislativě pamatuje trestní zákoník. Pomineme-li sexuální predátory, jež své činy provádí vědomě i s možností přistižení. Do střetu se zákonem se tak může lehce dostat i zhrzený expřítel či naopak příliš sdílný partner.

3.1.4 KyberStalking

Stalking obecně představuje opakované a dlouhodobé obtěžování a pronásledování. Projevy zahrnují demonstraci síly ve formě fyzického pronásledování či ničení a poškozování věcí oběti, vyhrožování a jeho naplnění pokud se stalkerovi požadavky, pokud existují, nenaplní, snaha překroutit realitu prostřednictvím označení oběti za agresora či jednání vedoucí k poničení pověsti oběti, všemi dostupnými způsoby kontrolovat život oběti. (stopnalisi.cz, © 2014)

Hovoříme-li o kyberstalkingu, je to pronásledování, při níž využívá Stalker, což je osoba, která pronásleduje, internet a elektronické formy komunikace. Své oběti pak narušuje soukromí způsobem, jež ústí ve strach a úzkost. Od počátečních projevů přízně přechází postupně až k vyhrožování. (Eckertová, Dočekal, 2013).

Termín kyberstalking je možné zaměnit s online obtěžováním, současně obtěžování či zneužívání představují prvky kyberstalkingu. Rozdíl je v tom, že o kyberstalkingu hovoříme v momentě, kdy k jednání dochází opakovaně a v oběti vyvolává strach. Problémem je, že prostředí internetu je anonymní, což dává stalkerovi velký prostor k pronásledování, současně oběť se v tomto prostředí obtížně brání (Veličková Hulanová, 2012).

Kopecký (2010) hovoří o třech typech stalkerů, oběť osobu zná a ví, že ji pronásleduje, oběť osobu zná, ale neví, že je pachatelem a pachatel, kterého oběť osobně nezná. Veličková Hulanová (2012) uvádí, že obětí kyberstalkingu se může stát prakticky kdokoli, kdo vlastní mobilní telefon či jiné současné komunikační technologie. Častěji se však oběťmi stávají ženy, přičemž až polovina obětí neví, kdo ji obtěžuje, pokud tuto osobu zná, jedná se obvykle o bývalou důvěrnou známost, další v pořadí bývají kolegové, známí, příbuzní. U nezletilých dětí je nejčastější ohrožení ze strany jejich vrstevníků.

Kyberstalking má výrazné dopady na svou oběť. Emoční reakce oběti závisí samozřejmě na typu, délce pronásledování a mimo jiné emočním nastavením oběti. Jak již bylo zmíněno, jedná se o dlouhodobý proces, který se často stupňuje. Jedinec, který se stane terčem stalkera tak žije v neustálém strachu a stresu. Nezřídka se objevují deprese, beznaděj, úzkost či ztráta sebeúcty. Tyto stavy pak mohou přetrvávat i po skončení pronásledování a mají dopad na kvalitu každodenního života (Veličková Hulanová, 2012).

3.1.5 Sociální inženýrství

Další způsob, jak získat od lidí citlivá data představuje sociální inženýrství. Sociologie současně užívá termín téměř shodného významu sociotechnika. Nešpor (2018), který při vymezení sociotechnicky, vychází z polského autora Adama Podgóreckého, hovoří o vědním systému prostředků, ověřených zákonitostí a hodnocení, vedoucí k cíleným a plánovaným sociálním změnám.

Zatímco výše uvedený systém lze aplikovat obecně na změny ve společnosti a není podmíněn virtuálním světem, pro účely naší práce se dále zaměříme na sociální inženýrství probíhající právě prostřednictvím elektronických médií.

Portál e-bezpečí (2008) poukazuje na lidský faktor, který představuje největší riziko, zejména pak důvěřivost uživatelů, na jejímž základě sociální inženýrství staví. To pak představuje systém technik, které mění názory uživatel internetu. Výsledkem je pak poskytnutí informací útočnickovi aniž by si oběť uvědomila, že tak činí. Autoři Kožíšek, Písecký (2016) dále upřesňují, že kontakt oběti s útočником probíhá ve virtuálním světě, přičemž útočnik využívá manipulativních technik k získání určité informace. Tyto útoky se dějí náhodně nebo jsou pečlivě cíleny na konkrétní osoby podle stanovených kritérií. Hovoříme-li o náhodných útocích, je cílem oslovit co největší skupinu lidí, bez předem stanovených kritérií. Záměrem je získání například hesla, platební karty či osobních údajů. Naproti tomu cílený útok si vybírá záměrně určitou skupinu osob, útok se pak snaží provést na míru zvolené skupině, tak aby oběť zaujal. Oslovení oběti se děje pod nějakou záminkou, například koníčky, které jsou pro danou skupinu typické.

Samotný sociotechnický útok vychází z několika vlastností lidské povahy. Především je to fakt, že lidé se častěji přizpůsobují autoritám. Útočníci se tak vydávají za osoby s vysokým sociálním postavením, aby dodali svým informacím váhu. Dalším důležitým faktorem je sympatie, která pramení ze sdílení, například stejného názoru, jako má oběť na určitou věc. Pokud je jedinec někomu zavázán, častěji je ochoten vykonat požadovanou věc, stejně tak má velkou váhu názor většiny. Informace, že tedy daný úkol již provedla většina oslovených, může mít zásadní vliv na rozhodování oběti. Neposlední metodou dodání pocitu výjimečnosti či omezené nabídky (e-bezpečí, 2008). Před samotným útokem si útočnik vytvoří falešný profil, který je tvořen informacemi blízkými potencionálním obětem, jako jsou fotografie, sdílený materiál a seznam přátel. Útočníci jsou si vědomi, že jejich profil bude časem odhalen, v případě zdařilého kontaktování oběti tak nezřídka přechází na jinou platformu, která je pro útočníka bezpečnější (Kožíšek, Písecký, 2016)

3.1.6 Nadměrné hraní online her

Hraní počítačových her prošlo mnoha změnami stejně jako celý virtuální prostor. Na herním poli se již nějakou dobu těší zájmu hráčů RPG hry z anglického role-playing game čili hra v kterou jedinec hraje v roli hrdiny. Tyto hry lze nalézt v mnoha formách od deskových přes mobilní až po virtuální. Právě ony MMOG, opět z anglického massive multiplayer online game, kterých jsme se již dotkli v kapitole pojednávající o sociálních platformách, představují vlastní virtuální světy.

Langrová (2012) popisuje virtuální svět jako vizuálně komplexní prostor, kde mohou lidé na sebe vzájemně reagovat, v případě her jsou pak zastoupeni animovanými postavami, avatary. K vytvoření takové postavy je třeba pouze počítač, herní software a připojení k internetu, což umožňuje vzájemně hráčům získat informace souvisejících s postavami a také spolu komunikovat. Herní prostředí se různí, podle zaměření a typu hry, možností je nepřeborné množství. Vlastní svět podporuje i častá přítomnost vlastní funkční ekonomiky v podobě vlastní měny, množství herních nástrojů a podpora komunikace mezi hráči. O specifických MMO her oproti offline hrám hovoří i Blinka (2015). Těm připisuje větší vliv na vzniku závislosti. Hraní online her se často děje s větší intenzitou, časovou investicí, než offline hry. Opírá se zde o data z roku 2013, kde v ČR průměrně hráči uváděli 31 hodin za týden. Velké lákadlo představuje sociální aspekt her, hráči zde musí komunikovat mezi sebou, často se sdružují do stálých skupin. Pro některé hráče je důležitá právě komunita okolo hry. Samotná hra je jen pozadí, na kterém se odehrává sociální dění. Další odlišnost pak představuje postupný vývoj postavy a neomezenost her, hráč si zde v podstatě buduje svou identitu, prestiž mezi hráči. Současně jsou tyto hry jednoduše řečeno neomezené. Nemají jasně stanovený konec, cíl. Herní společnosti přidávají pravidelně další obsah, současně děj hry tvoří hráči a děje se tak i když hráč právě nehraje.

S online hrami bývá spojován možný vznik a rozvoj závislosti. Důvodem proč hráči vůbec začnou s hraním her je dle Langrové (2012) zvědavost a zájem hráče to pak pokračuje příležitostí se uplatnit a touha po zdolávání překážek. Motivaci hrát utužuje pocíťování pozitivních emocí, avšak hraní podporují i ty negativní spojené s neúspěchem, které vedou hráče k touze zdokonalit se. Kopecký (2015) se v tomto směru vrací k Maslowově pyramidě potřeb. Vysvětluje, že ačkoli se lidé přirozeně snaží uspokojit své potřeby v běžném světě, MMORPG v kombinaci s dalšími internetovými službami jsou schopny uspokojit téměř všechny lidské potřeby a jejich dosažení je mnohem jednodušší než v reálném světě. Riziko závislosti se pak zvyšuje u jedinců, kteří mají problémy v reálném světě a kompenzují je úspěchy ve světě virtuálním. Blinka (2015) v této souvislosti uvádí, že hry nabízejí možnost úniku před tíživou situací v reálném životě. Nadměrné ubírání se do virtuálního světa však může tyto problémy ještě prohloubit. Eckertová, Dočekal (2013) považuje internet a obecně virtuální prostor jako novodobý únikový prostor oproti v minulosti častějším drogám a alkoholu. Vznik závislosti spatřují jako nejčastější obrannou reakci na krizovou situaci v životě.

Usuzujeme tedy, že určitá skupina hráčů se uchyluje do virtuálního světa z důvodu, že si zde mohou vybudovat identitu a projevit se způsobem, který jim v běžném světě není dovolen a do kterého se jim z nějakého důvodu nedaří zapadnout či v něm zažívají obtíže, které sami nedovedou zvládnout.

Všeobecně je obtížné počátky závislostního jednání odhalit. V případě pubescentů, kdy přirozeně dochází k různým emočním projevům vlivem vývojového období, současně se míra informací, kterou s rodiči sdílí, snižuje, je to o to náročnější. Eckertová, Dočekal (2013) také poukazují na zastírání problému plynoucí z prospěšnosti internetu. Dítě tak může maskovat svou přítomnost na internetu školními pracemi či zájmovou činností.

3.2 Prevence

Lidé v kyberprostoru tráví mnoho času a to nejen v rámci pracovní doby, ale i volného času. Je tak doslova nemožné od tohoto světa chtít odříznout dnešní děti a teenagery. Nelze však také zpochybnit, že rychlý rozvoj internetu spolu s anonymitou jeho uživatel umožňuje existenci osob, které poškozují druhé, za účelem uspokojení vlastních potřeb. Právě děti a mládež představují ohroženou skupinu. Je tedy důležité mladé lidi informovat o rizicích spojených s pohybem na internetu. Zde však dochází k zásadnímu problému a tím je komunikace. Existuje mnoho cest, kterými jsou mladým lidem sdělována varovná upozornění, počínaje veřejnými sdělovacími prostředky, přes rodinné příslušníky, blízké osoby či pedagogy, stejně tak stát vynakládá nemalé prostředky na preventivní opatření. Stále však dochází k virtuálním útokům na děti či teenagery, mnohdy jsou jejich scénáře podobné. Nesoulad v komunikaci vidíme v odlišné zakázce dospělých osob a cílové skupiny. Zatímco dospělí lidé, vycházející z životních zkušeností, mají představu, co je třeba mladým lidem do života sdělit a čeho by se měli vyvarovat, a jsou to opravdu důležité informace, současně je to mnohdy podáváno cestou, která nenachází své posluchače, případně jsou předestírány informace pro cílovou skupinu již známé, ty mají za následek otupění posluchače a ty důležité jsou pak nepostřehnuty či v jiném případě vůbec nezazní. Pokud tedy hovoříme o prevenci, která má být efektivní, je tedy velkou otázkou, jakým způsobem a hlavně formou mladým lidem podat potřebné informace tak, aby je implementovaly do svých životů. Jako součást prevence tak vidíme hledání společné vhodného způsobu sdělení a společné komunikační cesty.

Prevence, dle autorů Průchy, Walterové, Mareše (2003) představuje soubor opatření zaměřena na předcházení všem nežádoucím jevům. Rozděluje se na prevenci primární, sekundární a terciární. Primární je zaměřena na celou cílovou skupinu, může být specificky zaměřená a jejím záměrem je podpora žádoucího chování. Sekundární se zaměřuje na rizikové jedince a skupiny a terciární cílí na jedince, u kterých se již vyskytl nežádoucí jev, jejím cílem je minimalizace následků.

Ačkoli nejčastěji se osoby z naší cílové skupiny budou nalézat v hledáčku primární či sekundární prevence, zástupce teenagerů můžeme objevit i v třetí skupině, přičemž rozdíly mezi jednotlivci můžeme vidět i v rámci party vrstevníků.

Méně ostře diferencovanou definici nalézáme u Čecha, která dle našeho pohledu lépe odráží cílovou skupinu a její potřeby (in Miovský, 2012), ten prostřednictvím užšího pojetí, spatřuje primární prevenci jako ochranu jednotlivce a společnosti prostřednictvím jakékoli výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence, jež vede k předcházení rizikového chování, zmírňuje jeho projevy, dopady či pomáhá řešit jeho důsledky. Klíčovou roli zde hraje rodina a škola dále pak volnočasová zařízení a lokální prostředí.

Právě prostředí, v kterém se jedinec nachází, považujeme za důležitého činitele prevence a budeme se jim blíže věnovat, přičemž budeme vycházet z výše uvedených rozdělení sociálních prostředí, zároveň si dovolíme přidat i prostor virtuálního světa, který je možné velmi efektivně využít i jako nástroj prevence.

Rodinné prostředí

Rodinné prostředí představuje nejbližší okruh osob, dochází zde přirozeně prostřednictvím rozhovorů k nespécifické prevenci, kdy pečující osoby průběžně reagují na vzniklou situaci. Současně rodinné prostředí představuje velmi třaskavé místo, zejména v období puberty, neřídka i mimo ně, se zde odehrává řada konfliktních situací. Rodič má samozřejmě k dispozici řadu technologických cest, kterými může pohyb svých dětí do jisté míry limitovat. Do jisté míry uvádíme proto, že děti a zejména teenageři jsou schopní si najít cesty okolo rodičovských zákazů. Výzkum (Kopecký, Szotkowski, 2018) zaměřený na chování rodičů v tomto směru ukazuje, že možnosti regulovat obsah stránek, které si děti prohlíží prostřednictvím softwarového nastavení, využívá jen 20%. Současně 62% rodičů uvedlo, že nijak neomezuje vyhledávání informací dětmi na internetu. S přibývajícím věkem dětí se pak rodičovská kontrola snižuje. Přičteme-li k tomu schop-

nost dětí obcházet rodičovská pravidla, velké procento dětí a dospívajících se tak na internetu nachází bez jakékoli kontroly.

Zatímco zmínění autoři vidí tyto výsledky jako alarmující, Boyd (2018) naopak doporučuje internetový obsah neomezovat. Poukazuje na fakt, že se lidé příliš často zabývají způsoby, jak zamezit dětem a mládeži v přístupu k nevhodnému obsahu namísto toho, aby se učili, jak k němu přistupovat. Argumentuje tím, že cenzura nevhodného obsahu neumožní mladým lidem si vybudovat schopnost samostatně kriticky vyhodnocovat informace, zvláště pohybuji-li se v prostoru, nepřeborného množství neověřených informací.

Aby mohla být prevence úspěšně realizována, považujeme za důležité budování pevných vztahů a prostředí důvěry více než příkazy a zákazy. Valcke (2011) v tomto případě hovoří o rodičovské supervizi. Pojednává zde o dvou přístupech a to restriktivním a aktivním. Zatím co restriktivní reprezentují pravidla, aktivní přístup se děje prostřednictvím vytvoření prostoru pro komunikaci, předávání zkušeností, informací jak o rizicích, tak pozitivích internetu. K tomu je však zapotřebí určitá úroveň internetové gramotnosti. Autor uvádí, že právě rodiče s vyšší internetovou gramotností více nastavují pravidla a hovoří s dětmi na internetu. Rodiče, kteří se sami na internetu téměř nebo vůbec nepohybují, si obtížně představují, jeho rizika a hůře se jim o tomto tématu hovoří s dětmi, kteří jsou na mnohem vyšší uživatelské úrovni. V mnoha publikacích a článcích zaměřující se na informovanost rodičů o rizicích hrožících jejich dětem na internetu se však hovoří o situaci, až když problém nastal, méně často se už hovoří jak těmto situacím předcházet na poli komunikace rodiče a dítěte.

Školní prostředí

Dalším místem, kde tráví děti a mládež značnou část svého času je škola. Na relativně malém prostoru se setkávají děti a mládež různého věku a sociokulturního prostředí. Národní strategie primární prevence tak v tomto směru hovoří o všeobecné primární prevenci zaměřenou na běžnou populaci dětí bez rozlišování na více či méně rizikové. Povinnost realizovat primární prevenci je součástí několika legislativních dokumentů. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, jinak školský zákon, který představuje základní legislativní směrnici, upravuje primární prevenci nařízením předcházet vzniku rizikového chování dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních. Klíčovým prováděcím předpisem tohoto zákona je pak vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních,

ve znění pozdějších předpisů, který vymezuje základ systému školské prevence. Definiuje aktéry primární prevence a současně ukládá školám povinnost zpracovávat školní preventivní program.

Realizace školní primární prevence s sebou nese jistá specifika, jež představuje zejména cílová skupina a prostředí, v kterém je realizována. Dle Kopeckého (2015) je třeba při prevenci rizikového chování na internetu u starších dětí cca od 12 let brát v potaz, že pravděpodobně mají účet na některé ze sociálních sítí, aktivně se na internetu seznamují, využívají komunikační služby a současně jsou v prostředí internetu sebevědomé, mají mnoho informací o službách, které lze na internetu využívat. Při práci s dětmi pak vidí jako efektivní nechat je spolupodílet se na preventivních aktivitách, přičemž tuto praxi považujeme za efektivní i při práci se staršími dětmi.

Určité specifické řešení na poli školní prevence představují peer programy. Jedná se o pozitivní ovlivňování názoru vrstevníky vzájemně. Těmi, kteří se snaží o pozitivní ovlivnění je jednotlivec či skupina, blízká cílové skupině například věkem, názory, zájmy, která je současně odborně připravená, čili přináší určité informace a zkušenosti (centrum inkluze o. p. s). Tyto programy však nebývají na školách tak časté.

Ačkoli školy mají zákonem uloženo vytvářet a plnit minimální preventivní program a tuto svou povinnost dodržují, v praxi to ovšem nebývá dostačující. Nároky na učitele a toho, co má žákům předat nejsou malé, současně přibývá požadavků na podporu rozvoje dalších složek žákovi osobnosti a informací, které by si měl v rychle měnícím se světě osvojit. Tohle vše si žádá další čas navíc, který již není příliš kde brát. Již teď tráví žáci ve škole nezdělaná osm a více hodin. Preventivním programy se tak dějí v rámci předmětů či namísto nich, což vyvíjí tlak na učitele, kteří zároveň potřebují předat žákům určitý požadovaný objem informací v rámci příslušných předmětů. Na nedostatečně kvalitní primární prevenci na poli škol poukazuje i národní strategie primární prevence (MŠMT). Poukazuje na nejednotný vzdělávací systém pracovníků primární prevence a současně přetíženost a vyhoření pedagogických pracovníků. V neposlední řadě hovoří o nedostatku kvalifikovaných metodiků školní prevence

Lokální prostředí

Mimo rodinu a školu se děti a mládež pohybují ve svém blízkém okolí, dochází do zájmových kroužků či se setkávají s vrstevníky a dalšími blízkými lidmi. I zde dochází k přenosu informací. Problémem je rozličné složení osob, které s sebou nese různě kvalitní informace. Ačkoli pracovník v zájmové organizaci může být kvalitním zdrojem informací, zejména vrstevnická skupina je nositelem různých nepravdivých či poplašných zpráv. Takovéto informace se nazývají hoax, slovo z anglického originálu znamená poplašnou zprávu či výmysl. Typicky hoax se snaží vypadat důvěryhodně, přesvědčit o pravdivosti důležitosti a v prostředí internetu obvykle vyzývá k dalšímu sdílení (hoax.cz). Vzhledem k tomu, jak jsou světy virtuální a reálný propojeny, poplašné zprávy z kybersvěta se dostávají i do mluvené podoby. Samotný fakt, že se mladí lidé narodili do doby elektronických médií, ještě neznamená, že dokážou kriticky analyzovat jejich obsah. Boyd (2018) upozorňuje, že řada technologií, s nimiž přichází teenageři do styku, vyžadují určitou dávku kritického myšlení při nakládání s obsaženými informacemi a apeluje na zvyšování informační gramotnosti, kterou spatřuje jako nedostačující. Riziko v předávání informací v rámci vrstevnické skupiny vidíme v tom, že vrstevníci představují pro pubescenta referenční skupinu, informacím, které tak od kamarádů zazní, věnuje pozornost a považuje je za významné, zejména, zazní-li z úst někoho, kdo je v této skupině oblíbený či jinak ceněný.

Internetové prostředí

Za velmi důležité považujeme prostředí internetu. Vzhledem k tomu, že děti a mládež tráví na internetu mnoho času, je přirozené implementovat služby prevence právě do tohoto prostředí. V návaznosti na to vzniklo několik platforem, které poskytují ověřené informace a rady a současně nabízí pomoc lidem, kteří se stanou obětí virtuálního útoku.

Kožíšek, Písecký (2016) zmiňují několik významných projektů, které poskytují své služby v prostředí internetu.

Jako první hovoří o projektu „Seznam se bezpečně!“, který vznikl jako doplňková služba síťe lidé.cz. Prvotním úkolem bylo informovat uživatele o rizicích komunikace s cizími lidmi. Postupně má tento projekt za sebou dva filmy zaměřené na potencionální rizika v prostoru virtuálního světa, dále spolupracuje s podobně zaměřenými projekty a realizuje odborné konference a vzdělávací aktivity pro učitele a žáky. Hlavním cílem tohoto projektu je rozšiřování vážných internetových témat, druhotným cílem je pak implementace poznatků do internetových služeb.

Dalším velmi významným projektem je E-Bezpečí, které realizuje centrum PRVoK a zaměřuje se na nespécifickou primární prevenci v oblasti rizik spojených s elektronickou komunikací. Témata projektu pokrývají celé spektrum rizikových forem chování na internetu. Cílovou skupinou představují zejména děti, mimo ně se pak zaměřuje na rodiče, pedagogické pracovníky a další osoby pracující s dětmi.

Poslední projekt působící na internetu, na který se autoři zaměřují, je Bezpečný internet. Jedná se o platformu, která zdarma, bez návaznosti na další produkty společností, poskytuje rady a návody provozovatelů nejnavštěvovanějších internetových služeb zaměřená na rizika spojená s používáním internetu. Kožíšek, Písecký dále zmiňují organizace, kam se mohou lidé obrátit o pomoc, jako je linka bezpečí, dětské krizové centrum či bílý kruh bezpečí. Tyto místa se však zaměřují na pomoc při řešení již vzniklých situací a primární prevence není jejich hlavním zaměřením. Nicméně se jedná o důležité kontakty, které by právě v procesu prevence měly zaznívat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

Praktická část této práce se zaměřuje na pohyb dětí a mládeže na sociálních sítích, zejména pak na způsob trávení času zde a na rizikové situace, s kterými se v rámci své aktivity na sítích setkávají. Sociální sítě jsou v dynamickém procesu rozvoje a prorůstání do běžných životů každého z nás. Mladé lidi tak z tohoto procesu nelze vyloučit. Stejně jako v reálném životě dbáme na své bezpečí, je třeba brát jej na zřetel i ve virtuálním světě. Výzkum se tak snaží hloubkově proniknout do každodenního soužití dnešních teenagerů a sociálních sítí a současně odhaluje problematiku rizik, s kterými přichází mladí lidé prostřednictvím svého pohybu ve virtuálním prostoru do kontaktu.

4.1 Cíl výzkumu

Při udávání cílů výzkumné části jsme vycházeli z dělení cílů na intelektuální, praktický a personální dle Maxwell (2005), které uvádí ve své publikaci Švaříček, Šed'ová (2007).

Intelektuálním cílem výzkumu je zmapovat, jakým způsobem dnešní mládež, navštěvující nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, používají sociální sítě a s jakými rizikovými situacemi se, v kontextu specifik využívání těchto sítí cílovou skupinou, setkávají a následně vypořádávají.

Praktický cíl se zaměřuje na odhalení postojů mladých lidí k sociálním sítím a zejména rizikovým situacím, což poskytne bližší vhled do potřeb cílové skupiny, což bude možné promítnout do přímé práce s mladými lidmi.

Za Personální cíl výzkumu považujeme vysoký osobní i pracovní přínos a to vzhledem k několikaleté pracovní zkušenosti s cílovou skupinou a současně i osobnímu zájmu o danou problematiku a touhu dostávat se hlouběji do celé problematiky.

Hlavní výzkumnou otázkou je, jak děti a mládež navštěvující nízkoprahová zařízení pro děti a mládež používají sociální sítě a jak se projevují rizika s tím spojená.

4.2 Druh výzkumu

S ohledem na zvolené téma jsme se rozhodli pro kvalitativní výzkum formou rozhovorů. Oblast, které se věnujeme, je pro námi zvolenou cílovou skupinu velmi citlivá. Ačkoli se může zdát, že svět sociálních sítí je každodenní záležitostí a jejich význam zevšedněl a ikonu oblíbené sociální sítě mačkáme s jistou dávkou rutiny, je to prostor, kde se odehrá-

vá část životů dnešních pubescentů, je to místo plné pestré škály emocí. Díky rozhovorům tak chceme porozumět vzájemně propojeným vazbám mezi jevy vyskytující se na sociálních sítích. Současně nám to umožní pružně reagovat na nově vynořená témata a proniknout hlouběji do celé problematiky.

4.3 Výzkumný vzorek

Účastníci výzkumu jsou děti a mládež ze Zlína a okolí navštěvující nízkoprahové služby pro děti a mládež a to jak v ambulanci tak terénní formě. Výzkumný vzorek tvoří chlapci, i dívky.

Důvodů k této volbě je několik. Klienti těchto služeb vykazují jistá specifika, která již byla popsána v teoretické části. Ve zkratce se jedná o jedince, kteří ve svém životě řeší jednu nebo více nepříznivých situací. Velmi často zde dochází k nenaplňování jedné či více funkcí rodiny mnohdy v kombinaci s dalšími jevy jako je snížená školní úspěšnost, obtížné začleňování do kolektivu či rizikové formy chování v reálném světě aj. Tito mladí lidé se samozřejmě setkávají s různými formami preventivních sdělení, například ve škole případně v daném zařízení. Oproti skupině vrstevníků je však znevýhodňuje jejich nepříznivá sociální situace. Běžná preventivní opatření, která mají spíše plošné působení, pak již dále nejsou doplňována o další, například z prostřední rodinného nebo volnočasových aktivit. To může mít za následek, že se jinak ověřené preventivní metody míjí účinkem. Současně tato cílová skupina může mít specifické potřeby ve směru k formě a obsahu preventivních sdělení.

Samotná skupina teenagerů je velmi specifická a vyžaduje určitý čas pro získání důvěry a následnému vedení rozhovorů. Tímto se dostáváme k dalšímu důvodu k rozhodnutí pro tento výzkumný vzorek. V tomto směru byla velmi nápomocná předchozí několikaletá pracovní zkušenost v jednom z těchto zařízení. Vzhledem k osobní známosti s pracovníky i některými klienty daných služeb bylo možné předem klienty služby připravit na přítomnost výzkumníka. Klienti tak měli možnost se předem rozhodnout, zda se stanou součástí výzkumu, počítali s určitou časovou investicí, což eliminovalo možné předčasné ukončení rozhovoru. Současně předpokládáme, že osobní zkušenost se specifiky cílové skupiny napomáhá rychleji navázat potřebný vztah a atmosféru pro získání potřebných dat.

Pro nasycení dat jsme v průběhu rozhovoru přistoupili k oslovení pracovníka služby s prosbou o rozhovor. Tyto služby navštěvují klienti dobrovolně, současně atmosféra klubu

je neformální, odráží cílovou skupinu, tak aby se tam klienti cítili dobře. Pracovník služby je s klienty v častém kontaktu. To vše směřuje k vytvoření důvěrného vztahu mezi pracovníkem a klientem. U osoby pracovníka se tak střetává pohled dospělého jedince společně s necenzurovanými informacemi od klientů. Tyto faktory nám tak pomohou dokreslit zkoumané jevy.

Účastníci výzkumu byli předem upozorněni na pořizování záznamu rozhovorů. Současně byli obeznámeni s účelem výzkumu. Účastníci byli také ubezpečeni o zachování jejich anonymity, stejně jako se tomu děje v nízkoprahových zařízeních, které navštěvují. Právě v rámci zachování jejich anonymity zde nebudou uvedena jejich pravá jména, ale budou označeni zkratkou K1 – K7. Vzhledem k tomu, že s některými klienty v minulosti došlo ke kontaktu v rámci zaměstnání, mohou zaznít informace vztahující se k dalším osobám nebo situacím, V případě, že se tak stane a v rozhovoru zazní citlivé osobní údaje nebo jména dalších klientů dojde k změně jmen či tato informace bude ze zápisu vynechána.

- Participant K1

Jde o sedmnáctiletého chlapce studující maturitní obor na střední škole, který využívá jak terénní tak ambulantní formu služby. Tento účastník se přihlásil sám na základě informací od terénní pracovníce. S účastníkem došlo v minulosti několikrát ke kontaktu v rámci dobrovolnické služby v terénním programu. Rozhovoru předcházela společná cesta do zařízení, kde zazněly informace týkající se tématu rozhovoru a současně opadla i jistá nervozita. Přes to všechno panovalo jisté napětí po zapnutí záznamníku. Účastník se snažil působit rozumně, což je patrné zejména na zařazování formálních slov.

- Participant K2

Studentka maturitního oboru na střední škole. Využívá terénní i ambulantní formu služby. Dříve docházelo k pravidelnému kontaktu s výzkumníci v rámci terénní služby. Po rozvodu rodičů žije s otcem. Má vysoké nároky na sebe i své okolí, což vede k nižšímu počtu blízkých přátel. V rozhovoru se nedokázala uvolnit.

Účastnice byla nervózní, svůj projev kontrolovala. Současně byl rozhovor doprovázen problémy s technikou, kdy docházelo k výpadkům spojení či zvuku.

- Participant K3

Klientka terénní i ambulantní formy služby. Je to přátelská a otevřená žákyně základní školy. S výzkumníci se setkávala jako klientka terénního programu. Pochází z úplné rodi-

ny, která v minulosti musela překonávat několik krizí. Účastnice má sestru, s kterou jsou na sebe silně vázány.

Na počátku rozhovoru nás zlobila technika. Nakonec účastnice musela restartovat zařízení, abychom mohli pokračovat.

- Participant K4

Jedná se o patnáctiletého chlapce, klienta ambulantní formy služby. Pochází z rozvedené rodiny. V minulosti se setkal se šikanou, jako oběť i jako útočník. Do výzkumu se přihlásil na výzvu pracovníka klubu.

Rozhovor byl velmi příjemný i účastník byl dobře naladěný. V průběhu došlo k přerušení kvůli hovoru s rodičem a venčení psa.

- Participant K5

Sedmnáctiletý student střední školy. Je klientem terénní i ambulantní formy služby. Rodiče jsou rozvedení, žije s matkou a jejím novým partnerem. Má nižší sebevědomí, které se projevuje i v rozhovoru, kde je zřejmá nejistota a opatrnost v odpovědích.

Účastník byl zjevně nervózní, ničemu nepřispívalo ani pravidelné vstupování sourozence do místnosti. Místy se dařilo jeho opatrnost snížit, avšak zmíněné vlivy neumožnily proniknutí hlouběji do tématu.

- Participant K6

Uživatelka terénní i ambulantní služby. Má sedmnáct let, studuje už několikátý učební obor. Prošla diagnostickým i výchovným ústavem. Žila střídavě s matkou, která střídala partnery, otčímem, či svými partnery. Životní okolnosti ji donutily dospět dříve než vrstevníci.

Na počátku rozhovoru proběhl krátký rozhovor na aktuální situaci účastnice, kde zazněly osobní informace nevztahující se k tématu této práce a z přepisu jsou vynechány. Rozhovor proběhl uvolněně, jen ke konci došlo k příchodu rodinných příslušníků a bylo třeba jej směřovat k závěru, neboť už nebylo dostatečné soukromí pro pokračování.

- Participant 7

Sedmnáctiletý hoch je uživatelem ambulantní i terénní formy služby. Rodiče jsou rozvedení, otec založil novou rodinu. Není hloupý, má příjemné vyjadřování, avšak za sebou pár průšvihů, po jednom byl vyhozen ze školy.

Rozhovor byl velmi příjemný, uvolněný, participant místy odlehčil situaci vtipem. Stejně však jako předchozí rozhovory došlo v průběhu k jeho přerušení, protože na něj zvonili kamarádi.

- Participant 8

Sociální pracovník pracující deset let s dětmi a mládeží v NZDM. Klub má jak ambulantní, tak terénní formu služby. Poslední čtyři roky je vedoucím pracovníkem tohoto zařízení.

4.4 Výzkumné techniky

Pro realizaci rozhovoru jsme jako nejvhodnější zvolili polostrukturovaný rozhovor. Ten nabízí možnosti pružně reagovat na směr ubírání se rozhovoru a rozvíjení vyvstalých témat a současně poskytuje oporu prostřednictvím předem připravené osnovy otázek a to zejména z důvodu, že pro cílovou skupinu není běžné dlouze rozvíjet vlastní myšlenky.

Osnova obsahovala následujících sedm okruhů, které jsme převedli do tázací formy:

1. Jaké sociální sítě mladí lidé využívají?
2. Jakým způsobem tráví čas na sociálních sítích?
3. Jaký význam sociálním sítím přiřkládají?
4. Jaké je zapojení rodičů do života dětí na sítích?
5. S jakými nepříjemnými situacemi se setkali?
6. Jak řeší nepříjemné situace?
7. Jak vnímají preventivní programy v této oblasti?

4.5 Průběh získávání dat

Rozhovory byly realizovány v měsících Březnu a Dubnu. Oproti původnímu plánu, který počítal s oslovením klientů služeb a následnému osobnímu rozhovoru bylo třeba, vlivem situace a přijatých opatření týkající se koronaviru, improvizovat a přizpůsobit sběr dat vzniklé situaci. Ačkoli se původně pracovníkům klienti hlásili se zájmem účastnit se rozhovorů, osobně proběhl pouze rozhovor s klientem služby K1 a pracovníkem zařízení. Zbylé rozhovory proběhly prostřednictvím videohovoru přes aplikaci Messenger. Potřeba uchýlit se k realizaci rozhovorů prostřednictvím videochatu citelně ovlivnila jejich průběh. Docházelo k přerušování spojení, objevovaly se problémy se zvukem, docházelo k vstupu rodinných příslušníků do místnosti. Významně se také podepsala absence přímého kontaktu tváří v tvář. Ačkoli moderní technologie dokážou přenos zprostředkovat, fyzická pří-

tomnost dvou lidí na jednom místě v jeden okamžik je nenahraditelná. Zatímco při osobním rozhovoru se lidé postupně uvolní a přestávají vnímat fakt, že na stole leží záznamové zařízení, monitor počítače a přenesený obraz je neustálou připomínkou nepřírozené situace. Fakt, že webkamera snímá jen obličej, způsobuje, že nebylo možné reflektovat značnou část neverbálních projevů, které se odehrávaly mimo zorné pole.

Část participantů byla oslovena prostřednictvím sociální sítě Facebook, na základě předchozího osobního kontaktu z pracovního působení s cílovou skupinou. Velkým úskalím se postupně ukázal problém nedostatečného soukromí po dobu realizace rozhovoru, absence internetového připojení a to z důvodu, že doma buď internetové připojení nemají, nebo se připojují skrze mobilní data, která by však nepokryla délku rozhovoru a v neposlední řadě také nespolehlivost cílové skupiny, kdy někteří zapomněli, že slíbili rozhovor, nebo si spletli den. Z této skupiny oslovených pak rozhovor proběhl s účastníky K2, K3 a K6.

Zbylí participaci zareagovali na výzvu pracovníků služeb, která byla uveřejněna na jejich pracovních profilech na sociální síti Facebook. S těmito uživateli služeb nedošlo k předchozímu osobnímu kontaktu. Sem se řadí účastníci K4, K5, K7

4.6 Způsob zpracování dat

Pro analýzu získaných dat jsme zvolili metodu zakotvené teorie a to proto, že naším cílem není ověřit existující teorii, nýbrž získat vhled do praxe používání sociálních sítí specifickou skupinou uživatelů. Prostřednictvím systematického shromažďování dat nechává postupně vyplynout, to, co je důležité. (Strauss, Corbinová, 1999)

Jako její výhody spatřuje Miovský (2007) schopnost začlenit do kvalitativní analýzy i data získaná odlišnými způsoby a současně její plastičnost, která umožňuje upravovat ji dle potřeb a předmětu výzkumu.

Při procesu analýzy dat jsme využili především principů otevřeného a axiálního kódování.

Získané nahrávky byly pro účely analýzy doslovně přepsány, následně došlo k opakovanému pročitání získaného textu, což přispělo k lepší orientaci v textu a umožnilo vyplynout jednotlivým částem vztahujícím se k tématu výzkumu. V první fázi při otevřeném kódování byly rozhovory analyzovány jednotlivě, došlo k přiřazování pojmům jednotlivým významovým jednotkám. Tyto pojmy byly následně seskupovány do kategorií. Během další fáze, jsme přistoupili k axiálnímu kódování. Získané informace z předchozí fáze byly složeny novým způsobem.

5 INTERPRETACE DAT

Následující kapitola je rozdělena do třech částí. První dvě vychází z otevřeného kódování a představují způsoby používání sociálních sítí dětmi a mládeží a současně odráží rizika, s jakými se dnešní teenageři na sítích setkávají. Třetí část poukazuje na souvislosti mezi určitými kategoriemi a seznamuje s navrženým paradigmatickým modelem.

5.1 Způsoby využívání sociálních sítí

Čas strávený ve virtuálním prostoru svému uživateli bere i dává. Důvodem, proč se sem uchyluje stále více lidí, je že pozitiva, které jim přináší, převažují nad negativy a dochází zde k uspokojování určité skupiny potřeb. Z povahy sociálních sítí, jakožto platformy určené k setkávání lidí a jejich komunikaci, tak naplňují zejména sociální potřeby jedinců. Velkým motivem je, že pro uspokojení potřeb není třeba vynakládat velké úsilí. Právě ve věku, v kterém se nachází cílová skupina, hrají tyto potřeby významnou roli. Při analýze rozhovorů jsme tak způsoby používání sociálních sítí přiřadili jednotlivým potřebám, které si jejich prostřednictvím naplňují. Je však nutné říci, že dělení nemá jasné ohraničení a jednotlivé potřeby se vzájemně překrývají či některé činnosti mohou naplňovat více potřeb.

V teoretické části jsme hovořili o tom, že cílová skupina jednotlivých zařízení se různí a odráží danou lokalitu. Je zajímavé, že zatímco v jiných zařízeních vykazují klienti několik společných specifických znaků, kterými jsou jasně identifikovatelní, klienti Otrokovického zařízení představují rozmanitou škálu, která zahrnuje jedince z prostředí s nižším i vyšším socioekonomickým statutem stejně tak klienty s různou mírou školní úspěšnosti či sociální inteligence. *Pracovník: „Máme tam od sociálně slabších po velmi dobře zajištěné rodiny. Od, já nevím, děti z praktické školy až po gympláky.“* Společným znakem, který však není na první pohled patrný, je tzv. „patchworková rodina“, pojem, který se začíná vžívat jako označení pro rodiny po rozvodu či rozchodu, kdy do rodiny přichází noví partneři často společně se svými dětmi z předchozích vztahů. *Pracovník: „Hodně klientů má rodiče rozvedené. To si myslím by mohlo být specifikum.“* Lze také vysledovat souvislost mezi naplněním volného času a množstvím času stráveným na klubu. Děti, které nemají koníčky či jiné zájmy na klubu tráví mnohem více času. *Pracovník: Co se týče tráven volného času je to velmi individuální. Jsou tam děti, nebo klienti, kteří prostě maj kroužky, chodí jednou týdně k nám, pak jsou tam ale samozřejmě taková, který jdou ze školy*

rovnou k nám a jsou tam každý den. “To, co mladé lidi motivuje k využívání služby je absence přijetí v jiných oblastech a také jasně nastavená neměnná pravidla, bezpečný prostor. Pracovník: “Je to hlavně o tom, že je přijímáme takové, jací jsou. Že jim nic nevnucujeme, nepřikazujeme, nejsme direktivní, můžou se s náma normálně pobavit. Když něco řekneme, řekneme, protože máme pravidla, jsou tady, je to transparentní, jednoduchý, můžou se snáz orientovat v tomhle sociálním prostředí. “

5.1.1 Potřeba zapadnout

Kategorie byla nasycena těmito kódy: kam vítr, tam plášť, sociální prestiž, být cool, sociální nutnost, všeci tam jsou, vstupní brána.

Mladí lidé vstupují na sociální sítě mnohem dříve, než je stanovený minimální dosažený věk provozovateli těchto sítí, pro jejich užívání. K1: “Šmarja, to už si ani nepamatuju, ale bylo to hodně brzo na základce. Myslím, že konec prvního, začátek druhého stupně.“ Není tak neobvyklé, že svůj profil má značná část desetiletých i mladších dětí. K6: *Profil, jee, tak to netuším. To může být tak, mě mohlo být tak osm“* K7: *„Ty jo, To bylo tak v osmi rokách už ty jo. Jsem byl na počítači a to jsem si založil. No to bylo tak v osmi, v desíti.“* Tento trend reflektuje i pracovník klubu *„Jelikož pracujeme s klienty od deseti, tak skoro všichni desetiletý už ho maj.“* Vstup na sociální sítě se tak často děje ve věku, kdy ani sami nevědí, jak se v tomto prostoru pohybovat a potřebují pomoc další osoby, kterou obvykle představuje, v tomto směru zkušenější, kamarád či kamarádka. Přičemž jako první síť shodně všichni udávají Facebook. K4: *„Ještě tam byl semnou u toho kámoš, von jako to pomáhal založit. On tam byl semnou a tak nějak ten Messenger teda Facebook používal.“* K6: *Mě s tím pomáhala kmoška. Potřebovali jsme se nějakým způsobem domluvit a věčně nebyl kredit, tak jsme se domlouvali přes Facebook. Ona byla o dost starší oproti mně.“* K3: *„Vím, že mi ho založila kamarádka, protože já jsem to neuměla. To mi založila Facebook.“* Důvodem pro založení si profilu je fakt, že všichni už tam jsou. Čili je na jedince vyvíjen jistý sociální tlak v podobě hrozby vyloučení z kolektivu. Nejedná se však o jasně vyřčenou společenskou normu, kdy by vyloučení bylo sankcí za její porušení. Jde o to, že virtuální prostředí se stalo přirozeným prostředím dnešních teenagerů a nebýt tam, je jako nejtít na hřiště, kde se všichni potkávají. K5: *„Měli to všeci, tak jsem se přidal.“* K3: *„No já jsem chtěla, abych měla jako kamarádky ten facebook, abychom se mohli domluvit nějak na venek.“* Současně vrstevnická skupina představuje referenční skupinu,

čili se jedná také o potřebu vyrovnat se přátelům, což je patrné v odkazování se na zkušenější a starší kamarády.

Preference určité sociální sítě se postupně mění. Jednak závisí na aktuální popularitě a současně odráží věkovou skupinu uživatelů. Zatím co mladší děti se zaměřují spíše na zábavu, u těch starších vévodí zaměření na komunikaci s přáteli. *Pracovník: „Musí pro ně splňovat určitý parametry. Například to, že je komunikační. TikTok není komunikační a tudíž ti starší klienti o to nemají úplně zájem.“* Postupně s věkem si tak rozšiřují portfolio sítí, kde se pohybují. *K3: „A pak jsem po nějaké době od ostatních odkoukala Instagram, Snapchat, Messenger, TikTok a tak.“* Velmi obdobný výčet lze nalézt i u dalších participantů. Přičemž rozhodující pro vstup na další sociální síť je osobní přínos. *K1: „No v tu chvíli to prostě mělo nějakou výhodu, kterou ty ostatní síť nemohly nabídnout. Třeba že tam byl člověk, kterej na ostatních nebyl.“*

5.1.2 Potřeba komunikace

Tato kategorie byla nasycena kódy: Spojení kdekoli a kdykoli, navazování a udržování vztahů, síť jako nadstavba, rozšíření reality, virtuální kámoši, jazykový kód, akce-reakce, chatování,

Potřeba být v kontaktu se svým okolím, vrstevníky se promítá do celé škály projevů. Pro mnoho mladých lidí je virtuální svět rozšířením toho reálného, přičemž dochází k plynulému prolínání těchto dvou světů. Osobní kontakt stále hraje hlavní roli. Sociální síť funguje jednak jako jeho doplněk a současně také jako zprostředkovatel osobního kontaktu. Ačkoli si můžeme myslet, jak jsou mladí lidé na sociálních sítích sdílní, důležitá sdělení se odehrávají v soukromých konverzacích. To také velmi dobře reflektuje popularita aplikace Messenger. *K3: „Já na tom (myšleno Facebook) byla víc aktivnější, a pak jsem si nainstalovala Messenger, tak spíš jsem byla na tom Messengeru aktivnější.“* *K1: „Jo zrovna na Facebooku, tam spíš Messenger, abych to specifikoval. To je snad jediné, co ostatní používají.“* Silná popularita Messengeru a typově podobných aplikací jako Watsup či Viber se projevuje také na sdíleném obsahu. *K4: „No já tam převážně nic nesdílím, spíš používám messenger, kde se zkontaktovávám s kamarádkama atd.“* Soukromá konverzace také představuje bezpečný prostor se projevit způsobem typickým pro cílovou skupinu. Zatímco dospělému člověku nebo nezasvěcenému jedinci by mohly připadat některé komentáře za hranou, mnohdy jde jen o specifický komunikační kód, který příjemce nijak neuráží. *K7: „Toš když to byly komentáře typu hejt, tak to bylo do kámošů, který*

vím, že to je prostě myšleno dobře a je to napsané tak, aby se on zasmál sám, když to psal, potom se zasměju já, když si to přečtu. Spíš to jsou komentáře typu nějaké narážky, které máme prostě my mezi sebou venku, třeba v nějakém slangu nebo tak a já to beru úplně v pohodě.“ Sociální sítě hrají také důležitou funkci při zprostředkování reálného kontaktu. Teenageři si jejich prostřednictvím domlouvají srazy, tímto způsobem nahradily volání a sms, které jsou placené. K4: „Tak já většinou přes den, skrz, že je ta karanténa, tak volám s kamarádama a hraju na playstationu, tak to jeta část, když jsem na tom messengeru. A jinak se třeba domlouvám s kámošema, jestli půjdeme ven.“ K6: „Potřebovaly jsme se nějak domluvit a věčně nebyl kredit, když jsme šly ven“ Absence sítí by tak pro mnohé nebyla zásadní ránou, ale citelně by zkomplikovala komunikaci. K6: „Že bych se nemohla domluvit s kámošema, maximálně přes esemesky, což jakože pár lidí nemá paušál, jako třeba já, Tak o to složitější by to asi všechno bylo.“ Velký význam nabývají sociální sítě v překonání určité velké vzdálenosti. Zejména studenti, kteří studují mimo město tak získávají potřebné informace v případě své nepřítomnosti. K2: „Já hodně používám tu síť jako ke škole, s tím, že to samozřejmě fotím lidem, ať mi něco pomůžou, že to nevím. V dnešní době jednoduchého cestování není neobvyklé, že přátele od sebe dělí v určitý moment nepřekonatelná vzdálenost. Pojem nepřekonatelný má mnoho podob. Hovoříme-li o dětech, jejichž zdroj financí představují rodiče, může pro ně být z tohoto důvodu nepřekonatelná i cesta do 20 km vzdáleného města. K1: „Mám jednoho člověka, s kterým si prostě, ona je až z Jeseníku, bavíme se na dost osobní úrovni, ale že potkávat se je takové dost složité.“ Nemožnost se vidat s člověkem, s kterým by rád, zmiňuje K1 ještě několikrát. K2: „Jako kdybych ty kamarády měla blíž. Kdybych se s něma vídala. V Olomouci hlavně mám kamarádku.“ Sociální síť tak mnohým umožňuje být nadále v kontaktu. K6: „Vidím lidi, co tam dávají za fotky, tam zjišťuju, jak se někteří mají. Teďka jsem zjistila, jak se má kamarádka, která vím, že na tom byla jednu dobu špatně. Nemáme možnost se nějak nějakým způsobem vidět jinak.“ Ve virtuálním prostoru se nachází velký počet lidí, což představuje také prostor k navázání nových vztahů. Oslovit objekt svého zájmu, je zde snadnější než v reálu. K7: „Můžete se seznámit s někým, koho neznáte. Třeba jste se viděli někde, třeba ve škole, dám příklad, a přidali jste se a začali jste si psát a byli jste pak spolu venku a to má své výhody.“ K6: Třeba teďka jsem tam potkala frajera, který chodil semnou do školky. Jsme se úplně náhodně tam potkali. Napsal on mě, on viděl, dávala jsem tam nějaké fotky a tak. Tak jsme se potkali“

5.1.3 Potřeba sebeurčení

Kategorie byla nasycena kódy: sebe prezentace, sdílení, sounáležitost, interakce, kontrola obsahu, virtuální identita, odmítání mainstreamu, denní report

Sebeurčení v našem pojetí představuje potřebu vymezit sebe sama jako jedinečnou autonomní bytost avšak s vědomím sounáležitosti k celku. V případě mladých lidí to určitým způsobem představuje formování osobnosti na základě střetu svého vnitřního světa se světem vnějším. Sociální sítě z povahy své podstaty vybízí k interakci mezi lidmi a mladí lidé této pobídce směle využívají a dávají světu okolo vědět, že jsou. *Pracovník: „hlavně sdílení všech věcí od dneska jsem se dobře nasnídal, po jdu se zabít. Taková ta možnost říct světu, co zrovna cítím, jak to mám, ještě to doplnit nějakou fotkou dojemnou.“* Ve virtuálním prostoru se tak děje právě prostřednictvím sdílení fotek, videí a to jak jejich vlastních, tak třeba hudebních, sportovních či jiných vzorů, dále pak prostřednictvím citátů, názorů, které se nebojí projevit v různých diskuzích, obrázků, s jejichž obsahem se názorově ztotožňují a svému okolí tak vysílají informaci o sobě samém. *K5: Na otázku co nejčastěji sdílí: „Občas nějaké ty tutoriály nebo umělecké věci a někdy naprosté blbosti. Různý pitomý vtípky a tak. Třeba nějaké meme, pak třeba citáty a pak fotky zpěváků nebo třeba tape ty, které se mi líbí.“*

Způsob, jakým se mladí lidé rozhodují, co chtějí sdílet s dalšími lidmi, se různí podle věku. Zatím co ti mladší pracují spíše na základě aktuálního pocitu, zda je daná věc zaujala. Starší, více přemýšlí nad svým virtuálním obrazem. *K7: „Hm sdílel jsem třeba písničky nebo nějaký srandovní fotky, ale nějak to nesdílím, protože třeba nechci si tím zaplňovat profil.“* *K6: „Předtím vím, že to byly blbosti. Dávala jsem tam i fotky místa, kde jsem a prostě no, aj teďka dávám fotky, ale už si na to dávám docela pozor. Předtím jsem jako že napsala každou věc.“* Postupně tak obsah filtrují a upravují dle toho, jaký dojem chtějí v příjemcích vyvolat. *K5: „Většinou, když chcu ostatní naštvat, tak posílám jídlo.“* Nebo obecně přemýšlí, zda obsah zveřejnit a jakou reakci mohou očekávat. *K7: “Když jsem tam něco dal, třeba na ten my story, tak jsem zvažovat, jestli je vhodný to tam dát.“* Snaha zaujmout se také projevuje na vzhledu profilů jednotlivých uživatelů. Zatím co někteří jej budují jako svůj určitý obraz, *K7: „Sám jsem si, jak kdyby řekl, jak ten profil chcu, aby vypadal, a moji úvodní fotku jsem si dal takovou, jakou jsem chtěl, informace o mě jsem si dal také, jaké jsem chtěl a je to přímo podle mě.“* jiní sází na originalitu a osobní údaje si klidně vymyslí. *Pracovník: „Spousta klientů neuvádí pravdivý informace a to už začneme jménem, většina nemá svoje jméno a příjmení na facebooku a má tam jenom přezdívku, bydliště taky*

ne, škola taky. Většinou tam nemají, že studují základku, ale mají tam práci, že třeba pracují v googlu nebo pro Ferarri.“

Míra intenzity s jakou mladí lidé sdílejí své soukromí, se různí, stejně jako to, komu je sdílený obsah určen. Můžeme vidět jedince, kteří nahrají něco jen zřídka a spíše jsou konzumenti obsahu či sdílený obsah přesouvají do soukromých konverzací. K4: *„No já tam převážně nic nesdílím, spíš používám messenger. Občas i něco sdílím, když mamka něco přidá, třeba když v Japonsku týrali zvířata.“* K7: o posílání fotek přes Snapchat: *„Někdy jo, ale je to třeba jenom u jedné osoby nebo tak. Je to víc osobní.“* Naproti tomu je také skupina těch, kteří zasypávají své sledující reportem z každého dne. K3: *„Tak já posílám hlavně ráno good morning, ten čas, a pošlu to lidem, se kterými mám ty ohně a tak třeba, pak jenom good night. Někdy, když se fakt nudím, tak posílám aj počasí, jaké je hezké.“* K7: *„Jo tak třeba tam dám, když se proberu ráno, třeba pustím ráno hudbu na balkóně, udělám si čaj, třeba natočím video. Třeba když hraju hokej, tak vyfotím, nebo když dělám nějakou činnost, nějaký ten určitý den, tak to tam prostě dám.“*

Interakci s dalšími lidmi také někteří podněcují zapojením se do různých diskusí či diskusních fór. Chtělo by se říci, že je to prostor, kde se teenageři mohou naučit konstruktivně vést diskuzi i nakládat s kritikou. Realita těchto platforem je však opačná a jejich obsah je plný nepodložených informací, útočných komentářů a diskutující je spíše využívají jako jakýsi ventil všednodenních frustrací. K6: *„Tak hodně lidí tam terorizuje, teďka třeba vzhledem k dnešní okolnosti a situaci, někdo tam třeba něco s téma rouškami a okamžitě na něho všichni vystartují.“* K1 se do těchto diskusí zapojuje. *Někdo tvrdí nějakou blbost, tak ho hned uvedu do reality. „Když si ten člověk myslí, že je to přesně tak, jak si ten člověk myslí, tak ho rád uvedu z omylu.“* Jako zdroj své pravdy uvádí „common sense“.

5.1.4 Potřeba ocenění a úspěchu

Kategorie byla nasycena kódy: Lajky, zpětná vazba, ohně, polarita, žebříčky popularity, kým chci být.

Potřeba ocenění velmi úzce souvisí se sebeurčením a představuje určitou zpětnou vazbu na to, jak nás vidí ostatní. Právě přítomnost pozitivní zpětné vazby je důležitá pro utváření si sebevědomí. Na sociálních sítích se tak děje prostřednictvím různých forem reakcí na sdílený obsah. Touha po zpětné vazbě, ocenění a fakt, že je možné ji získat prostřednictvím sociální sítě je bezesporu nejsilnějším motivem pro sdílení pestré škály příspěvků.

Jedním z nejznámějších a nejčastěji skloňovaných pojmů jsou „lajky“. Ty představují nejrozšířenější souhlasnou reakci na sdílený obsah. Je to také určitá forma sdělení „jo, viděl jsem to“. K7: *Tož hodně lidí si to jakože zobrazí a někdy dostanu aj reakci, jakože palec nahoru nebo oheň.*“ Lajky jsou nositeli rozporuplných reakcí. Zatímco se mladí lidé vymezují vůči jejich významu, K7 na otázku významu lajků: *„Ne vůbec, já na Instagramu, co pouštím, tak mám maximálně padesát lajků“*, současně mají dobrý přehled o tom, který příspěvek dostal kolik palců. K7: *„Jo tak na té úvodní fotce, tam mám vyfocené ve městě koleje, je to v noci a jsou to koleje a v zadu je prostě takové tornádo a ta fotka celá na mě působí tak, to nejde říct slovy ten pocit. Ale k té fotce jsem dal jenom prostě emoji měsíce, a mám tam nejvíc lajknutí jakože co jsem kdy měl.*“ Pro pozitivní reakci tak někteří přizpůsobují i své příspěvky. Pracovník: *„Spoustu lidí nebo těch dětí jede na lajky. Mnohdy se stává, že právě se snaží udělat takový příspěvek, aby měl co nejvíce lajků, aby zaujal co nejvíce lidí.*“ V aplikaci Snapchat, jsou doplněny lajky o ohně. Ty představují motivační mechanismus k udržení či zvyšování intenzity vzájemného sdílení obsahu. K3: *„Jo to máš na ohýnky, jakože dáváš třeba různé příspěvky, posíláš lidem, co máš v přátelích a z toho to zbydou ohýnky. Já sbírám nejvíc ohýnků, prostě chci mít víc ohýnků než jen 200. Vlastně když ti lidé neposílají a já jim posílám, tak je to jen jeden člověk a musí poslat i druhý. Pak ti spadnou ohně, pokud nebudeš posílat.*“ Ačkoli je samozřejmě možné fungovat na této platformě i bez honby za ohýnky, podle všeho tento koncept dopadá na úrodnou půdu a aplikace se těší velkému zájmu uživatelů z řad dětí a mládeže. Z povahy cílové skupiny pak dopadá na úrodnou půdu i jistá hravost a současně soutěživost, kterou sbírání ohýnků představuje. Zatímco lajky představují určitou zpětnou vazbu, která je viditelná jen uživateli samotnému a okruhu jím zvolených osob, jiné aplikace se pouští přímo do sestavování žebříčků popularity, které jsou veřejně prezentovány. Popularitu zde reprezentuje počet odběratelů či sledujících. K3: *„A ti co jsou populární, tak mají víc lajků a já se držím u těch 22 lajků. Populární je tak 1,5 milionu jakože srdíček. Jakože to vidí víc a víc lidí a i na svém profilu máš víc srdíček a tím pádem i víc lajků a víc sledujících. A tak se dostáváš do těch nějakých sloupečků popularity.*“ Možnost samotným přispíváním na sociální síť získat určitou prestiž, je pro mnoho uživatelů velmi lákavá, avšak to, co si nakonec získá onu pozornost je velmi individuální a mnohdy i těžko uvěřitelné. K5: *„Někteří dělají normální věci a někteří dělají takové blbosti, ale jsou prostě nejvíc sledovaní.*“

Dalším způsobem, jak vyjádřit zpětnou vazbu na sdílený obsah je napsat komentář. Stejně jako lajky se komentování stalo nedílnou součástí aktivity na sociálních sítích. K4: „*Jestli si někdo aktualizoval fotku, dám lajk nebo okomentuju pěkná chill fotka a jdu dál.*“ Komentáře představují krátké a výstižné sdělení. V případě dětí a mládeže často vedené v určitém jazykovém kódu, kterému nemusí rozumět každý. Nicméně zasvěceným to přináší vědomí propojení s dalšími osobami. K7: „*Jako když to byly komentáře typu hejt, nebo tak, tak to bylo od kámošů, který vím, že to je myšleno prostě dobře. Nemám jen komentáře typu jen narážek nebo tak, ale i pochval, nebo třeba já píšu sám kamarádům k fotkám komentář nějaký a lidi to odreagují a pak je pod tím dalších deset komentářů ještě.*“

5.1.5 Potřeba být v obraze

Kategorie byla nasycena kódy: co nového, roluju, kdo co přidal, můj den, ze sítě do sítě, Sociální sítě představují určité kukátko do životů lidí. Jejichž prostřednictvím se často dozvídáme, jak se jim daří nebo spíše to, co by chtěli, abychom se dozvěděli. Svět virtuální a reálný vzájemně prolínají. Informace které vyvstanou na sociální síti, jsou mnohdy tématem v reálném životě. Nebýt tam je jako nečíst noviny a mladí lidé si to dobře uvědomují. K6: „*Projíždím zed', dívám se tak různě, kde kdo co dělá. Pak jsou tam různé nabídky práce, tak teďka se dívám přes to aj na práci. Taky zjišťuju, co kde se třeba stalo.*“ K1: „*No většinou tam vlezou, podívám se, co je nového ve světě, takové ty nejpopulárnější příspěvky. Pak se podívám na to, co zrovna odebírám.*“ Kromě dění ve světě a okolí se jejich pozornost upírá také velmi často na své známé a kamarády s kterými nemohou být v tak častém kontaktu. Tito lidé obvykle mají seskupeny svůj okruh lidí na jedné dvou sociálních sítích, které sledují podrobněji. Neznamená to, že nemají účty i na jiných, avšak ty využívají méně nebo třeba více účelově. K7: „*Sleduju, co jak kdyby daj na své, na svůj my story, Co tam dávaj a tak. Jo, Instagram se mi líní. Sleduju tam lidi, které sleduju, a o kterých, s kterými mám nějaký zájem, protože třeba poslouchám jejich hudbu, líbí se mi to oblečení, mám tam kamarády, co tam třeba sdílí srandovní věci.*“ Zatím co pro některé znamená seznámení se s novinkami dne okrajovou záležitostí, které věnují během dne pár desítek minut svého volného času, pro jiné se potřeba vědět, co se kde děje stala činností, kterou počítají na hodiny. Tomu odpovídá i širší záběr sociálních sítích, které kontrolují se stejnou pečlivostí. K3: „*Nejvíce času trávím asi na všech. Vždycky, když se probudím, tak si vždycky zkontroluju, jestli mi někdo nepsal na Messengeru a na Instagram. Projedu všechny nové*

věci, co tam kdo dal. Pak se kouknu na Spapchat, rozkliknu si ty snapy a pak pošlu good mening. Pak se třeba ještě kouknu na Facebook, jestli je tam něco novýho a tak.“

5.1.6 Potřeba zábavy

Kategorie byla nasycena kódy: rolování, sledování videí, poslouchání hudby, hry, nuda, prokrastinace, natáčení,

Sociální sítě už se dávno nezaměřují jen na zprostředkování kontaktu, ale poskytují svým uživatelům možnost trávit zde svůj volný čas. Neustále se měnící a přibývajícím obsahem způsobuje, že zde mladí lidé mohou trávit hodně času. Právě s oním měnícím se obsahem souvisí velmi častá činnost, kterou je „rolování“ čili sledování obsahu, který přidávají jiní účastníci. Nebo subjekty, které uživatel sleduje *K5: „prostě pořád jenom roluju dolů a roluju a roluju. A to je převážně všechno. Občas něco sdílím, lajkuju.*“ Jako příčina tohoto způsobu trávení volného času je jednak fakt, že obsah lze jen těžko vyčerpat a za další je to nuda. *K1: Chodím tam, prostě když se nudím, nebo když sleduju něco tak nudného, že ještě vedle toho tam můžu něco přečíst.*“ Mimo tento způsob, který je typický zejména pro sítě, které mají tzv. zeď jako je Facebook nebo Instagram, pak uživatelé navštěvují i sítě s užším zaměřením. Prostřednictvím nich například poslouchají hudbu nebo sledují videa. Nedílnou součástí sledování obsahu je i jeho sdílení. K poslechu hudby je často využíváno YouTube. *K7: „YouTube určitě, taky sleduju, nesleduju youtubery nebo tak, ale hudbu, sleduju novou hudbu. Třeba YouTube je i sound cloud, ale není to s videama, ale jen MP3 stopa.*“ O této platformě jako o hudebním přehrávači hovoří i *K6: „Youtubko akorát když si přes to pouštím písničky.*“ Další výraznou činností je sledování videí. Ačkoli mladí lidé využívají i jiné platformy, v tomto směru stále vévodí opět platforma YouTube. Co se týče sledovaného a sdíleného obsahu, překvapivě nikdo nehovořil o youtuberech, ale spíše o videích odrážející zájem jednotlivých uživatelů. Velmi časté je sledování různých tutoriálů u hráčů videoher. *K4: „Toš tam sleduju videa, jakože herní nebo tak normálně.*“ Mimo Youtube zmiňuje *K4*, v souvislosti s hrami, i Twitch: *„To je tedka ta streamovací stránka.*“ Videí zaměřující se na návody však existuje pestrá škála, není tak pravidlem, že je vyhledávají pouze hráči. *K3* hovoří v tomto směru o five minute crafts. *Když najdu nějaké ty videa, jako že five minute crafts, tak se na to ráda dívám, co lidi vymýšlí za nápady. A u toho strávím jako fakt hodně dlouho.*“ Zvláštní platformou, která si na poli videí zaslouží pozornost, vzhledem ke své rostoucí popularitě je TikTok. Zde je možné videa sledovat i nahrávat. *K3: „TikTok takové jakože tanečky a na tom bývám dost často.*

To je prostě, že natáčíš na různé písničky, a když se ti to líbí, tak to vydáš. “K5: Tam člověk třeba nahraje video, dá k tomu nějakou hudbu a tak různě. Sám má s natáčením zkušenosti K5: mám jich tam pár, pak jsem přestal natáčet. Přemýšlím, že zase začnu. Mám nějaké videa ze skejtu, pak jsem měl nějaké videa ze školy.” Jiní mají potřebu se vůči tomu vymezit. K4 reaguje na dotaz, zda také natáčí na TikTok: „Né, tož zas takový blázen nejsou.“ Pak ale přiznává umístění videa na YouTube. „Tož kdysi dávno jsme byli takoví mladí a kamarádem a točili jsme tam minecraft na mobilu.“

5.2 Rizikové projevy mládeže v online světě

Rizikové situace představují nedílnou součást života. Jakákoli činnost s sebou nese možná rizika. Vzhledem k tomu, že sociální sítě se staly rozšířením reality a různě se s ní prolínají, je logické, že i zde číhají různé nástrahy. Je však důležité tyto situace reflektovat a pokusit se jim předcházet či se na ně v rámci možností připravit, stejně tak, jako se tomu děje v reálném životě. Mladí lidé ještě nemají tolik zkušeností, aby dokázali dalekosáhle vyhodnotit dopady svého jednání. Pokud budeme vycházet z věkových specifik, bylo by naivní to od nich v plném rozsahu očekávat. Tuto schopnost budou nabývat v průběhu života. Řešením není je od sítí vzdalovat, ale dokázat pojmenovat faktory, které ke vzniku rizikových situací přispívají a reagovat na ně.

V průběhu vyhodnocování dat nám postupně vyvstaly dvě kategorie rizik, které se pojí s pohybem ve virtuálním světě. Tou první jsou rizika zjevná. Jde o situace, které již známe, často jsou již součástí preventivních programů, přesto k nim stále dochází. Další kategorii představují rizika skrytá. V tomto případě se nejedná ani tak o situace, v kterých již dochází k ohrožení jedince, ale spíše se vztahují k osobnímu nastavení mladých lidí, které se vznikem rizikových situací souvisí, či je nějakým způsobem ovlivňuje.

5.2.1 Zjevná rizika

Hovoříme-li o zjevných rizicích, mluvíme o již odhalených úskalích internetu, před kterými jsou mladí lidé v různé míře varováni. To, proč se jim věnujeme i přes jejich jasné pojmenování, je jednak fakt, že i přes jejich odhalení k nim stále dochází a současně také přítomnost určité dynamiky virtuálního prostoru, která tyto situace různě mění a ohýbá.

Predátoři

Kategorie byla nasycena kódy: vstup na síť, loudilové, cizí a známí, důvěřuj ale, hranice, příběhy kamarádů.

Cizí lidé oslovující děti a mládež prostřednictvím sociálních sítí a snažíce se z nich vylákat intimní materiál k vlastnímu uspokojení. Závažné situace, ke kterým opravdu dochází. K6 píše cizí lidé často „*Že jsme hezké, jestli bysme si nechtěli dát sraz a tak prostě.*“ Komunikaci s těmito lidmi utíná hned v počátcích. Ačkoli zbylí participanti nemají přímou zkušenost s touto situací, někteří ji zažili zprostředkovaně od svých kamarádů. K4: „*No a on mu napsal, ať vyfotí svoje hm hm partie mužské a dá to na ten Facebook nebo Instagram a napíše k tomu něco a tak. No on to hodně dlouho dusil v sobě a ten týpek nebo týpka, to mi neřek, furt mu prostě psal, ať tam něco přidává a pak už toho začal míst dost. Zhrouťoval se z toho i ve třídě.*“ K3: „*Jo to se stalo dvakrát kamarádce. Jakože nějaký kluk jí psal o fotky a ona že ne, že nebude posílat a furt ji do toho nutil.*“ Predátoři však nejsou jen cizí lidé, mnohdy jsou jimi blízcí, kamarádi třeba zhrzení expartneri. Pracovník: „*Velmi často to řeším, právě že hlavně u holek. Holka poslala svému příteli fotku v podprsence, bez podprsenky, rozejdou se a on to pošle všem kamarádům.*“ Nebezpečí oněch známých predátorů tkví zejména v důvěře, kterou k nim oběť měla, což způsobilo ztrátu ostražitosti. Mladí lidé, a mnohdy nejen oni, mají pocit, že to, co teď prožívají, je navždy. Vztahy jsou v tomto období velmi pomíjivé a tak se po jeho ukončení může na svět proniknout opravdu intimní materiál. K7: „*Jako někdy se dostaly ven docela dobré trapasy a potom ten člověk, co s tím, že. Tak třeba nějaké samo sebou natáčecí jejich činnosti a podobné.*“

Participanti se vyjadřovali v tomto směru zodpovědně. Na žádost někoho neznámého o zaslání fotografie by K2 i K3 nic neposlaly: „*Já bych prostě řekla, že neposílám, že mi to přijde divné.*“ K6: „*Já většinou neodpovídám a rovnou je zablokuju. Je tedy možné, že osobní či zprostředkovaná zkušenost měla na jejich následné jednání a přemýšlení o celém problému vliv.*“

Neuvážené sdílení

Kategorie nasycena kódy: neznámí kámoši, falešná důvěra, lidi lžou, friend list, Jak to poznat, nechtěně virální, důkaz lásky

Pod pojmem sdílení si mnoho lidí představí magické tlačítko „sdílet“, které umožňuje sdílet určitý obsah. Současně kromě obsahu je důležité si uvědomit, kdo bude mít k obsahu přístup. K7: „*Lidi by měli vědět, s kým si píšou a co mu vlastně svěřují a jakou v nich mají*

důvěru, protože ta důvěra by mohla být úplně jinací nakonec. “ Ačkoli jsou tedy mladí lidé obezřetní, co se týče „predátorů“, ve svých přátelích mají osoby, které fyzicky nikdy neviděli. K7: *„Je to možné, na Facebooku určitě, ale já jsem si tam dělal pořádek v těch přátelích, ale mám pocit, že 60, 70 % určitě jsem s něma mluvil.“* K6: *„ V přátelích mám minimum cizích lidí. Tak určitě jsou nějací, ale je to minimum.“* Pro zařazení do přátel stačí i pravidelná psaná konverzace. K5: *„Některé jsem třeba neviděl, ale píšu si s něma už dlouho.“* K4: *„No některý ne, ale s některýma jsem třeba volal přes videochat, ale osobně moc ne. Třeba bydlí v Liberci.“* Nebezpečí tohoto přátelství je jak v zpřístupnění osobních informací tak neuvědomělé sdělení osobního či intimního obsahu prostřednictvím soukromé konverzace. Ne vždy musí být osoba na profilu totožná s reálnou, která jej vytvořila. Velký problém je právě, jak odlišit fake profil od pravého. *Pracovník: Pokud falešnej profil s něma komunikuje stylem: Nazdar, jak se máš bla bla. Tak oni tam nevidí to riziko. Pokud po nich nic nechce, tak oni si říkají, šak o nic nejde. Snažíme se říct i děčkám, že to může být i jejich kamarád a od nich vlastně takto může získat informace intimního charakteru.“*

Způsobu, jakým se cizí člověk dostane do přátel, je více. Jednou z možností je seznámení se na nějaké platformě. K5 využíval k seznámení seznamky: *„Na Facebookových seznamkách. Ale já je stejně už moc jako nevyužívám.“* Zdůrazňuje fakt, že už nemá důvod. Nicméně je to cesta, jak potkat nové lidi. Dalším způsobem je přijímání navrhovaných osob, „které možná znáte“. To se mnohdy děje bez přemýšlení. K6: *„Tak většinou na tom Facebooku vypadávají ikony, kde vlastně se ti ukazují návrhy, které lidi možná znáš a oni většinou tady ti lidi, protože ne každého znáš z těch ikonek, tak oni automaticky posílají žádosti, kluci někteří prostě jsou a posílají všem žádosti.“* S tím souhlasí i pracovník, který jako jedno z nejčastějších rizikových chování, s kterým se setkává, vidí: *„přidávání si všech aniž by si ověřovali, kdo ta osoba vlastně je.“* Rozeznat falešný profil od pravého je však nelehké. Na sociální síti může být člověk kýmkoli a tohle si uvědomují i dnešní dospívající. Nejde o to, že by si vytvářeli několik variací sebe sama, ale spíš o možnost uvést o sobě informace, které se jim zlíbí a to ať za účelem být zajímavý, anebo pro horší identifikaci. *Pracovník: „spousta klientů neuvádí pravdivý informace. A to už, vlastně začneme jménem, většina nemá svoje jméno a příjmení, na facebooku, a má tam přezdívku, bydliště taky ne, škola taky ne. Většinou tam nemají, že studují základku, ale mají tam práci, že třeba pracují v Googlu.“* Možnost být kýmkoli, projevit se způsobem, který v reálu si nedovolí, může být pro mnoho lidí matoucí. K1: *Lžou, úplně všechno. Co se jim zrovna*

hodí. *Vztahy, co si myslí, názory. Právě přes net se to blbě (pozná), dokud si ten člověk vyloženě nemele do huby.*“ Kromě vědomě sdílených obsahů se však také může stát, že se člověk stane součástí nějakého obsahu nevědomky a třeba i proti své vůli. Není neobvyklé focení či natáčení v rámci vrstevnické skupiny třeba ve škole, nebo někde venku, a následné sdílení tohoto materiálu na sociálních sítích. K5: *Hovořil o videu, kde kromě něj figuroval i jeho spolužák a které mu platforma TikTok odstranila: „To, že video jsem jakoby natáčel, to viděl, ale že jsem to dával na TikTok, to nevěděl. On TikTok nemá, on to nemá rád. Ale pochybuju, že by to smazal, nebo nahlásil on, on se k tomu nemá jak dostat.*“ Samotný fakt, že se jedinec rozhodne na sociální síť nevstoupit, tedy ještě neznamena, že se na ní neobjeví jako součást materiálu sdíleného někým jiným. Sdílení tedy není jen o tom, co mladý člověk vědomě sdílí, ale i že je sdílen

Nedostatečné zabezpečení

Kategorie byla nasycena kódy: manuální nastavení, kamarád hacker, z profilu do profilu, šmírování online, neznalost, měnící se pravidla,

Osobní profil je mnohdy, ačkoli si to mladí lidé ne vždy uvědomují, odrazem jeho majitele. Obsahuje osobní až intimní informace. Nejde totiž jen o to, co sdílí veřejně, ale také o skryté konverzace, které, jako celek, nabývají charakter deníku. Je to, jako pustit si někoho do své duše. Zatím co v reálném životě lidé uvažují, komu se otevřít, v tom virtuálním už to se zabezpečením bývá složitější. Jak již zaznělo v části pojednávající o vstupu dětí a mládeže na sociální sítě, v mnoha případech prvním vstupu asistují přátelé. To může mít za následek odtajnění například přihlašovacích údajů. K4: *„Mi teta psala, co to má znamenat na tý mí zdi, tak jsem se podíval a tam bylo napsané jsem piča. A v tu dobu už mi bylo jasné, že jsem to já nebyl. A v tu dobu mi bliklo, že sem vlastně debil, a když jsem byl s tím kamarádem, tak jsem nahlas řekl, jaké jsem si tam dal heslo.*“ K6: *„Bývalý přítel se mi do něho (profil na FB) nabourával. Zprávy, které jsem měla, že mi je někdo poslal, tak najednou byly přečtené, i když jsem si je vlastně já sama nečetla. Pak jsem zjistila, že když jsem se chtěla přihlásit na jeho telefonu na můj účet, tak už tam byl vlastně zaregistrovaný, tak jsem věděla, že to bylo od něho.*“

Cesta, jak se dostat do soukromí někoho dalšího vede i skrz zařízení přes které se přihlašují ke svým účtům. Jedním z příkladů jsou školní počítače. Žáci zapomínají, že zavřením stránky ne vždy dojde k odhlášení. Pracovník: *„Hodně řeší právě to, že se jim tam někdo nabourá, ale tam to není o tom, že by jim to vyloženě nějaký hacker hacnul, ale je to*

o tom, že přijde nějak, já nevím, dám příklad ve škole, na veřejný místo, přihlásí se, a má tam zaškrklý automatický přihlášení. Takže když to někdo vypne, zapne, tak je tam automaticky přihlášen, což se dá samozřejmě zneužít k tomu, že píšou statusy: nazdar jsem gay, chystám se zabít.“ Dalším snad ještě častějším zařízením než PC, je mobilní telefon. Zařízení, které je nedílnou součástí života teenagerů. Přesto dochází k jejich krátkodobému půjčování mezi sebou či odkládání mimo dohled. Tímto způsobem umožní nejen přístup k účtům, ale i dalšímu obsahu, který telefon obsahuje. K3: *„Jsou tady takoví lidi, kteří ti můžou vyscreenshnout cokoli. Lidi, které považuješ za kamarády, půjčíš jim mobil a oni můžou tvoje fotky někam přeposlat nebo co máš v mobilu.“*

Výše uvedené důvody mimo jiné přispívají k tomu, že mladí lidé si zakládají další a další účty. K7: *„Já jsem si jich založil třeba šest, že jo. No jako mám jich dohromady tak šest, ale používám tento jeden tak už čtyři roky.“* Dalším důvodem pro nový profil, společně s prolomeným zabezpečením, je prostě zapomenuté heslo. K4: *„Pak jsem zapomněl heslo a přihlašovací údaje a ještě se mi tam někdo připojil.“* K6: *„třetí, protože jsem zapomněla heslo a ten další, tak bývalý přítel se mi do něho nabourával.“*

Ačkoli se mladí lidé obratně pohybují napříč světem sociálních sítí, ne vždy rozumí tomu, jak si nastavit požadované soukromí. Mnoho sítí například v průběhu času mění své nastavení a uživatelé se v tom ztrácí. K3 o nastavení soukromí: *„Ne nevím vůbec. Třeba fotky, co jsem tam dávala třeba před dvouma rukama, se mi ukazují třeba jestli tudle fotku chci zveřejnit.“* Často také při založení profilu je součástí určité univerzální nastavení. Pro jeho úpravu je třeba to změnit. K5: *„Tak jsou ještě takové věci, že tam můžeš nastavit jako na Facebooku, že ho můžeš sledovat, ale on musí třeba povolit ještě, že mi musí povolit to sledování.“* To znamená, že aby si mohli mladí lidé lépe chránit své soukromí, musí si jej sami změnit. Pro tento krok však musí vědět, že jejich nastavení není dostatečně a také jak to mají provést. Současně sociální sítě se neustále vyvíjejí a aktualizují a tak je třeba sledovat i tuto linii.

Hate komentáře

Kategorie nasycena kódy: idioti online, můj názor, patent na pravdu, ostré lokty, padající hovno, bezpečí pokoje, střet s realitou, oko za oko.

Nenávistné, urážlivé či zesměšňující komentáře. Více než na profilech jednotlivých uživatelů je možné se s nimi setkat v různých skupinách, diskusích, fórech. Obecně na místech, kde se aktéři mohou skrýt v davu dalších uživatelů. Jde o určité dokazování si vlastní pře-

vahy. K1: „Někdo tvrdí nějakou blbost, tak ho hned uvedu do reality. Pokud třeba vidím, že ten člověk si bude tvrdit všechno a všechno, tak tam nechám nějakou zajímavou zprávu a odejdu,“ Tyto místa, však představují živnou půdu pro šíření nejrůznějších nepodložených zpráv. Samotný fakt, že někdo má dobré vyjadřovací schopnosti ještě nic nesvědčí o sdělovaném obsahu. Spíše jde o ventilování agrese pocházející z jiného zdroje. K5 popisuje zkušenost ze seznamky na Facebooku: „lidi se tam chovaj jak idioti, No třeba když tam d někdo fotku, ať tam někdo napíše, že se nudí bla bla bla, a dá tam nějakou fotku na upoutání a někdo mu třeba blbě komentuje a takdle.“ Časté urážlivé komentáře pozoruje i pracovník klubu: „Klient postne fotku nazdar mám nový kolo a hned pod tím mu napíšu nazdar ty seš hm hm hm a takhle se to tam rozjede.“ Sociální sítě umožňují setřít rozdíly, které jsou patrné v reálném světě, jako je vzhled, věk nebo třeba sebedůvěra a tak se stane, že v reálu slabší jedinec slovně přepere ve virtuálním prostoru jinak silnějšího soupeře. Pracovník: *Dvanáctiletý může poslat k šípku dvacetiletýho. Hodně mladý klienti, třeba ty desetiletý dokážou být hodně sprostý na ty starší.*“

Častá přítomnost hate komentářů přispěla k tomu, že mladé lidi určitým způsobem vytrénovala, jak se s tím poprat. Teenageři se postupně naučili nastavit si určité hranice toho, co je ještě akceptovatelné a co už ne. K4: „Tak když mi někdo napíše, že jsem debil, tak hranice končí. Jakože kdyby mě někdo jakože nasral. Jakože když to řeknu blbě, nasral, nadávali by mi neskutečným způsobem, tak se jako odstraním (myšleno smažu profil) a kašlu na to že.“ K7: „kdyby to byla nějaká špatná věc, tak věci bych si uměl vyřídit.“ V případě, že si mladí lidé nejsou schopni nastavit jasné hranice toho, co ještě přejdou a co už je příliš, nálož kritiky, kterou dostanou, mohou obratem vysypat na jiného slabšího uživatele. Pracovník: „Myslím si, že je to skvělý způsob, pokud se jich to dotkne, tak si zas můžou najít někoho na Facebooku. Princip padajícího hovna. A udělat to stejný někomu. Oni si tam vlastně přidávají lidi, který nemaj rádi, jenom aby mohli, aby viděli, co tam sdílí a mohli je hejtovat.“ K1: „Je fajn, že tam maj všechny svoje kamarády a můžou tam říct, co chtějí, to může vidět docela každý člověk, jako když tam někomu nadávají prostě veřejně.“ Problém je, že ne všichni si uvědomují, že za fotkou stojí reálný člověk, kterého uráží z bezpečí domova. Sociální sítě však mají tu vlastnost, že se prolínají s reálným světem. Zatím co spor dvou lidí někde venku, venku i zůstane, maximálně se stane krátkodobou součástí několika rozhovorů, ten na sociálních sítích může žít dál svým životem a nakonec dohnat aktéry v realitě. Pracovník: „pokud někdo, kdo si hraje na velkého drsňáka, je mu dvanáct a hejtuje někoho komu je šestnáct, osmnáct, nedej bože třeba

ani neví, že bydlí ve stejném městě, nebo i když to ví, tak doma za tím počítačem je velmi silnej. Když vyjde ven, potká ho před školou, tak najednou se nestihne divit.“

5.2.2 Skrytá rizika

Tato skupina rizik, na rozdíl od těch zjevných, nepředstavuje konkrétní situace, proti kterým jsou dnešní teenageři varováni. Jde o určité osobní nastavení jedinců. Reakci na dnešní svět, která se odráží v jednání mladých lidí.

Přesycenost podněty

Kategorie byla nasycena kódy: hoaxy, kde je pravda, beru, co přijde, prevence ve školách, prevence na klubu, dostupnost informací, jak zaujmout.

Každý den musí lidé zpracovávat velké množství podnětů a informací, které k nim skrze virtuální svět přichází. Vyznat se v nich, je náročné i pro dospělého člověka. „*Pracovník: „Těch informací je tolik, že dopátrat se objektivní pravdy na nějaký téma, třeba těch uprchlíků, je i pro jejich rodiče velmi náročný, a co si budem i pro mě.“* Na sítích tráví dnešní teenageři spoustu hodin svého volného času, v rámci kterého dochází k neustálým interakcím mezi uživateli. *Pracovník: „Oni jsou schopný psát si s deseti lidma zároveň, celej den. Zatím co kdyby byli face to face zavřený s deseti lidma a měli s něma tak moc mluvit, jak si s něma píšou, tak si myslím, že by to nezvládli.“* Mimo to také přijímají další obsah, kterému jsou neustále vystaveni. Samotná virtuální komunikace se tedy musela přizpůsobit, je jiná než reálná, stručnější. *K1: „Místo toho, aby mi odpověděla na zprávu, tam pošle nějaké hrozné emoticony a člověk neví, co si z toho má vzít.“* Má to dopad i na zpracovávání informací. Není v lidských silách obsáhnout vše, s čím přichází jen ve virtuálním světě do kontaktu, tak je třeba obsah filtrovat. Děti a mládež však nemají zkušenosti dospělých lidí a tak je pro ně filtrování různých obsahů mnohem náročnější a ne vždy jsou schopni odlišit, co je důležité a co za pozornost nestojí.

Aby se zamezilo, že důležité informace zůstanou bez povšimnutí, nastupují na scénu preventivní programy. Ty se zaměřují na celou škálu situací, které mohou být pro děti či mládež potencionálně ohrožující. Nevědomky tím však v mnohých případech přispívají k prohlubování míry přesycenosti. *K4: „Jako měli jsme třeba různý besedy, jako jak dřív bylo, nevím, jestli to ještě je, jak lidi, nebo ti pedofilové, lákali děcka do auta, tak to se taky hodně řešilo. Nebo různé stmelováky, abychom se sblížili.“* Účastníci výzkumu uvádí, že informací je všude dost. Avšak na příkladu zakládání si účtu lze demonstrovat obtíže

při vyhodnocování informací. Ačkoli dávají souhlas s podmínkami využívání určité platformy, přesto se pak dostávají s nimi do střetu, případně dochází k šíření různých dezinformací, v souvislosti s jejich obsahem a uvěření v ně. K3: „*Mi třeba přijde na Facebooku upozornění, že do tolikátého se bude Facebook rušit, že se málo využívá.*“ Jde však o to, že informací je tolik, že už je ani nevnímají, vypouští nebo nemají kapacitu je obsáhnout. K2: „*Tak hlavně když si to zařizují, tak jsou tam nějaký bezpečnostní věci. Jako kolik lidí to čte, to ti nepovím. Protože myslím, že nikdo, ale je to tam.* Stejně je to s šířením dalších fake news. Pracovník: „*Chodí za náma, že viděli na Facebooku, já nevím, jehly v tramvaji, uprchlíci v Otrokovicích. A neověřují si to samozřejmě.*“ Pro ověření výše uvedených hoax zpráv stačí je zadat pro ověření do internetového vyhledávače. Z toho tedy vyplývá, že více než dostatek informací, dnešním teenagerům chybí schopnost je efektivně a kriticky vyhodnocovat.

Je bezesporu důležité hovořit o různých tématech, která vyvstávají. Napříč spektrem těchto programů však citelně chybí podpora zdravého úsudku, kritického myšlení naproti snaze držet krok s nově vznikajícími riziky. Velmi důležitá se v tomto směru jeví i forma, kterou jsou informace předkládány. Pokud necháme mladé lidi informace pouze pasivně přijímat, může se stát, že okolo některých jen proletí a budou vytlačeny něčím silnějším. Na účastnících K7 a K6 je patrný rozdíl v popisu programu, kterým prošli. K7: „*Třeba na plátně to maj a přednáší nám. Prostě maj nějaký téma o kterým si něco napsali a svými slovy o určitým tématu nám řeknou, třeba na téma drogy, ať to jsou sociální sítě, ať to jsou přenášecí nemoci a všechno.*“ Dojde li však k zapojení teenagerů do dění, zanechá v nich průběh mnohem větší stopu. K6: „*Měli nachystané různé kartičky, kde byly smíchané věci, které by se mohly dělat, nebo které jsou v pořádku, které můžu dát na Facebook jo, a které jsou věci, které bych na Facebook neměla dávat, které bych měla posílat, neměla posílat no a tak jsme šli a prostě jsme třídili kartičky do komínků, nebo fotky, třídili jsme fotky, které jsou fajn na Facebook a které ne.*“ Pro efektivní předání informací je tedy důležitá práce s motivací, vtažení teenagerů do dění a v neposlední řadě hraje roli i osobnost průvodce tímto programem. Pracovník: „*Ten kdo to připravuje, tak by měl mít důvěru od těch děcek. Měl by být (program) rozhodně prakticky zaměřený, no zážitkový.*“

Rezistence

Kategorie byla nasycena kódy: norma, dokud se mě to netýká, život v bublině, neaktuální téma

Ačkoli sociální sítě nahrávají komunikaci a sdílení, v reálném světě žijí lidé ve své vlastní bublině. Pubescenti často nedovedou domyslet do důsledků své jednání. Kombinace faktorů jako přesycenost podněty, existence jisté ochranné bubliny a určitého omezení věci domyslet pak vede k tomu, že přehlédnou, nebo špatně vyhodnotí i to, co mají přímo na očích, jako třeba situaci, kdy je někomu ubližováno. K7: „*Ta kyberšikana je kolem těch lidí dennodenně a oni to nevidí, protože to jde mimo jich.*“ Dalším důvodem proč k těmto situacím stále dochází, je jejich trvalá přítomnost a jejich přijetí jako součásti života. Pracovník: „*Pokud se jednalo třeba o ten sexting nebo kyberšikanu, tak většina řekla, že se s tím setkala, že je to norma.*“ Kromě toho, že jsou někteří schopni takové situace přehlížet nebo jim přímo přihlížet, najdou se tací a není jich málo, kteří se připojí. Například v případě úniku intimního materiálu třeba v podobě fotek, by tento únik neměl kýžený efekt, pokud by se nenašlo dostatečné množství lidí, kteří jej budou šířit dál. K7: „*Když se něco takového stane a rozšíří se nějaká určitá fotka, nebo prostě něco podobného, tak ten člověk nemá nějakou loajalitu podle mě. Jakože nechápu spíš, proč maj potřebu to dělat.*“ Při přijímání preventivních informací tak hraje velkou roli aktuálnost tématu a to ve smyslu, zda něco právě teď rezonuje děním ve vrstevnické skupině. Pracovník: „*musí to být něco, co je osloví. Něco, co je téma, tak to je potom dobrý.*“ K1: V opačném případě, to není vyhodnoceno, jako významné. „*Nezdá se mi, že by to bylo někdy nějaké velké téma. Spíš věc, o které se lidi tak nějak okrajově baví.*“ I když před časem mohlo dojít ke kauzám spojeným se sociálními sítěmi, tím jak přichází nové a nové podněty, je celá záležitost ponechána minulosti. K7: „*Jako mluvilo se o tom, že jsme měli nějaké přednášky nebo tak, ale to ne, myslím, že už jsme to probrali. Podle mě je tohle téma celkem starší záležitost, protože lidi podle mě na to už doplatili.*“ Možným řešením, jak zaujmout je vtáhnout je do dění a v rámci činností zapojit co nejvíce smyslů. Pracovník: „*Když to uděláme formou nějaké ankety, soutěže, tak se zapojí. Aby to bylo něco, co neprojde jenom uchem, ale projde to okem, rukou, uchem, tak rozhodně je tam větší šance, než když to jen poslouchá.*“

Pocit nesmrtelnosti

Kategorie byla nasycena pojmy: mě se to netýká, mám to zmáklý, my a oni, zkoušení hranic, společenská norma

Teenageři mají z povahy jejich věku pocit, že jim nic nehrozí, protože právě oni to mají podchycené. Svět rozdělují na sebe a na ty druhé, přičemž chyby druhých by se jim stát nemohly. *K1: „Na všechno si dávám dost velké pozor, aby se to nezvrtlo.“* Při rozhovorech bylo patrné, že zatímco zaměření se na vlastní klopýtnutí byla opomíjena či přecházena o těch ostatních se hovořilo mnohem lépe a lépe se hledaly chyby. *K1: „Tak většinou si lidi myslí, že ví všechno nejlíp, zvláště když jde o sociální sítě, ale těch informací je dost, záleží, jak to lidi vezmou. Jako když někdo slyší, co se všechno může stát a co nemají dělat a udělají přesný opak, tak v tu chvíli už je to jenom o tom, že ten člověk je úplně blbec.“* Jak je tedy možné, že i přes dostatek informací, teenageři stále opakují tytéž chyby? Ačkoli zaznívá varování z různých stran, jde o informace zprostředkované někým druhým, je to cizí zkušenost. Teenageři však potřebují zažívat vlastní zkušenosti a poučit se ze svých chyb. *K2: „Podle mě ví, ale je to takové, že je to láká.“* S tím se pojí další důležitý faktor a to osobní zainteresovanost. Dokud se to nedotýká jedince osobně, informace nepovažuje za důležité. *K1 se vyjadřoval k dostupnosti informací: „Tak jelikož se mě to netýká, tak je mi to vcelku jedno.“* Mladí lidé tedy jsou informováni, ale tomu, co zaznívá, nepřikládají takovou váhu, nebo nevěnují pozornost. *Pracovník „Já myslím, že to ví, ale neřeší to.“* Pocit, že se nemůže nic stát, také umocňuje fakt, že se tímto způsobem chovají i ostatní. Například v případě pořizování a rozesílání intimních materiálů se může zdát, podíváme-li se, na příklad známých osobností, že jde o běžnou až žádoucí praxi. *Pracovník: „Nevyhodnotí to jako riziko. Řekne si, ano podívej, když otevřeš prohlížeč, a hned tam je: tahle nemá kalhotky, tahle šla bez páprdy, takže si řekne, to vlastně je normální, je to můj přítel, přece mu pošlu fotku.“*

Rodiče mimo hru

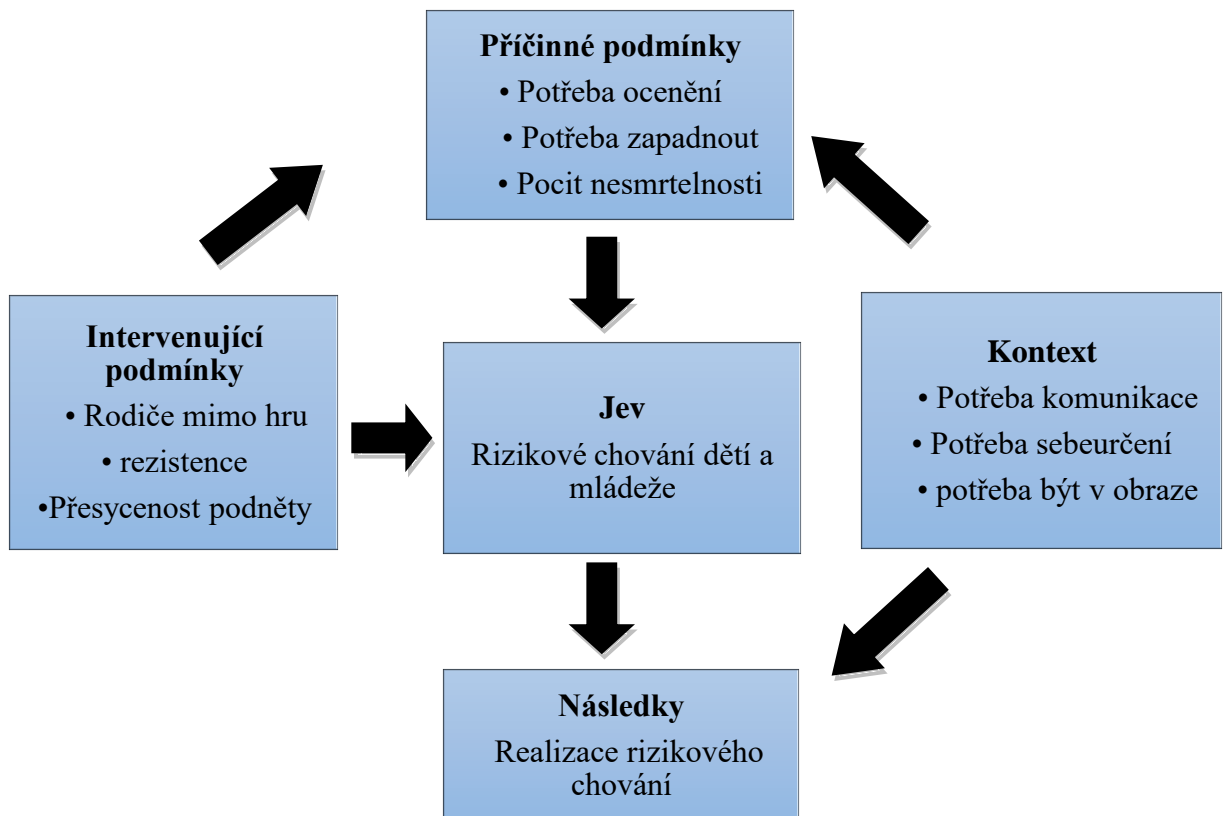
Kategorie byla nasycena kódy: rodičovský filtr, co oči nevidí, vlk se nažral a koza celá, rodičovská komunikace, radši soused než rodič.

Rodina by měla představovat okruh nejbližších lidí, zdroj bezpečí, podpory. V případě klientů nízkoprahových zařízení rodina mnohdy neplní jednu či více funkcí. Současně i ve zdravé rodině nástup puberty u dětí dokáže pěkně zamíchat děním. Jedním ze zásadních pilířů vztahů je komunikace. Z malých dětí se stali rychle dospívající. Rodiče neví,

jak se svými potomky mluvit přirozeně jejich věku. *Pracovník:* „*Dětem chybí komunikační rovina. Taková ta otevřená komunikace, kdy se můžou na něco zeptat, aniž by jim bylo řečeno, protože proto, nebo seš na to malej, až vyrosteš, tak se to dozvíš, zatím co oni maj ty otázky, už to zažívají.*“ Problém sociálních sítí je navíc v tom, že rodiče nezvládají držet krok s novinkami, což je přirozené, poskytuje to však mladým lidem prostor bez kontroly. *K4:* *Tož tatka občas napíše na Messenger, mamka taky když je v práci, ale jako ani moc ne. Jako pokud vidí něco nevhodného, tak se začnou zajímat, ale třeba tatka má jen Facebook, on neví, co je Instagram a mamka taky ne.*“ Kvůli nedostatečným informacím na straně rodiče tak mnohdy ani žádná komunikace na tohle téma nevzniká. *K1:* „*Myslím, že mamku to vůbec nezajímá.*“ Řada rodičů již na sociální sítě pronikla a zařadila je do svého života. Týká se to zejména platformy Facebook. Mnohdy jsou zde se svými dětmi v kontaktu. Avšak snaha získat alespoň částečný přehled o tom, co jejich děti dělají, naráží na překážky, které proti této snaze pokládají děti samotné. Rodiče sice pronikli na Facebook, „spřátelili“ se se svými dětmi, to co však vidí, nemusí být vždy to, co děti opravdu sdílí. *K2:* *Tak vidí, co sdílím, ale vzhledem k tomu, že nic nesdílím, tak nic nevidí.*“ *K7:* *Tak třeba babička, mamka, tak s těma si píšu na Facebooku, ale v přátelích je nemám. Aj tatka má Facebook, ale nemám je v přátelích a pak aj instagram, ale oni mě nesledujou.*“ Děti rodičům také informace určitým způsobem filtrují. Přímo na sítí tím, že upraví jejich přístup, třeba tak, že se nestanou přátelé nebo jim upraví, co se jim bude zobrazovat. *Pracovník:* „*Někteří mají třeba rodiče v přátelích, ale mají je v tom okruhu, že nevidí, co sdílí s ostatníma.*“ Další možností je, že změní platformu. Jednak proto, že je populární a je třeba tam být a také proto, že ji neodhalila dospělá společnost. *K5:* „*Ví o Facebooku, Messengeru, o TikToku a Snapchatu neví. Neptají se a já jim to neříkám.*“ I v případě, že se rodiče zeptají, nemusí dostat pravdivou odpověď. *K3:* *No zajímá je, co tam furt děláme, že jsme v tom mobilu furt zažrané. Prostě říkám jenom, jako že když jsem na tom TikToku, tak že si projíždím ty různé videa, tak to jim říkám, že si píšu s kamarádkama.*“. Důvodem této symbiózy rodičů a dětí vystihl *pracovník:* „*Aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Rodiče si většinou myslí, že tím, že budou v přátelích, budou mít tu kontrolu, že uvidí, co ty děti sdílí a vlastně při nastavení Facebooku už to není pravda.*“ Ačkoli je zde řeč o facebooku, tohle tvrzení lze vztáhnout na celý virtuální svět.

5.3 Paradigmatický model výzkumu

Kategorie vzešlé z otevřeného kódování jsme přeskupily na základě vztahů, které mezi nimi vyvstávaly. To dalo vzniknout paradigmatickému modelu výzkumu. Následné schéma představuje vztahy mezi jednotlivými kategoriemi.

Obr. č. 1: paradigmatický model 1

Jev v našem případě představuje **rizikové chování dětí a mládeže**. Hovoříme zejména o zjevných rizikových situacích. Jsou to situace, kdy vlivem nedostatečného zabezpečení svých účtů, neuváženého sdílení osobního obsahu či nátlaku další osoby dochází k narušení soukromí a úniku soukromého obsahu do veřejného prostoru a to způsobem, který je pro děti a mládež ohrožující.

Příčinné podmínky odráží osobní nastavení pubescentů a jejich potřeby směrem k vrstevnické skupině. Ve věku naší cílové skupiny je velmi důležité **být součástí** vrstevnické skupiny. Obava, že by mohlo dojít k jejich vyloučení či odsunutí na okraj skupiny je vede k následování vzorců chování svých vrstevníků. To zahrnuje podobnou úpravu vzhledu, vyjadřování, zájmů a vyhledávání míst, kde se vrstevníci setkávají. Sociální síť a virtuální

svět obecně jedním z těchto míst jsou. S potřebou zapadnout do vrstevnické skupiny se pojí i **potřeba ocenění**. Ta je směřována opět k vrstevnické skupině. Proto, aby si jedinec získal pozornost ve virtuálním světě, je třeba, aby byl vidět. Jak širokou skupinou osob už záleží na samotném teenagerovi a množství lidí, o jejichž pozornost stojí. Základním stavebním kamenem pro zviditelnění se, je sdílení obsahu určitému počtu osob a to jak formou soukromou tak veřejnou. To vše se děje způsobem atraktivním pro cílovou skupinu, kterou chce jedinec zaujmout. Dalším typickým projevem dospívajících je i určitá **představa vlastní nesmrtelnosti**. V tomto směru se nejedná jen o uvědomování si konečnosti života, ale obecně představa, že problémy jiných se jim nemohou stát a v případě, že by se tak stalo, dokázaly by je vyřešit. Současně je to také doba odpoutání se od rodičů a hledání vlastních zkušeností. Dospělí lidé se je snaží dobře míněnými radami ochránit a ulevit jim od nepříjemných zkušeností. Rady však mnohdy působí spíše návodně. Mladí lidé nechtějí o životě jen poslouchat, chtějí ho žít, získat své vlastní zkušenosti i za cenu, že si u toho nabijí ústa. Kombinace potřeby zapadnout do vrstevnické skupiny za každou cenu a současně přesvědčení o určité nedotknutelnosti představuje základ pro vznik situací, které jsou pro mladé lidi rizikové či ohrožující.

Intervenujícími faktory jsou zejména obsahová náročnost virtuálního světa a určitá mezigenerační bariéra, která je přirozená, avšak v případě nových technologií dochází k jejímu prohlubování. Teenageři jsou **přesyceni podněty**. Nemí v jejich silách zpracovávat a vyhodnocovat vše, co k nim přichází. Staré a nezajímavé informace jsou vytlačovány novými. Pozornost si tak vyslouží jen ty podněty, které zaujmou. Problém je, že v případě, že ač jinak velmi intenzivní podnět, se v jejich okolí vyskytuje trvale, mladí lidé jej přijmou jako normu. Příkladem je kyberšikana, jejíž váhu si mladí lidé často uvědomí, až když se osobně dotýká jich nebo jejich blízkých. Tuto slepotu vůči dění v jejich okolí reprezentuje kategorie **Rezistence**. Svět internetu je často zdrojem konfliktu mezi rodiči a dětmi. Důvodem je množství času, který děti tráví v online prostředí, snížená internetová gramotnost na straně rodičů či snaha rodičů do online světa proniknout a své děti zkontrolovat. Proto, aby mladí lidé předešli konfliktním situacím, naučili si vytvářet určitou hranici, kam je možné rodiče ještě vpustit a kam už jim přístup odeprít. To reprezentuje kategorie **Rodiče mimo hru**. Zatímco rodiče se snaží proniknout na sociální sítě a mít alespoň nějaký přehled o tom, jak zde jejich děti tráví čas. Ony se zatím snaží dostupnými způsoby o únik z rodičovského hledáčku, avšak takovým způsobem, aby to rodiče nepoznali. Tato hra na kočku a myš způsobuje, že v případě vzniku rizika nejen, že není včas odhaleno,

ale situace se prohlubuje, protože dítě by muselo přiznat nejen samotnou situaci, ale i to, co jí předcházelo.

To vše se děje v **kontextu** hledání, které doprovází celé období puberty. Stav hledání reprezentuje kategorie **Potřeba sebeurčení**. Děti a mládež hledají sami sebe, potřebují se vymezit vůči světu, společnosti, vrstevníkům a současně však potřebují, své místo ve společnosti najít. Aby to dokázali, potřebují být s okolím v jisté interakci. **Potřeba komunikace** a **potřeba být v obraze** reprezentují jednotlivé proudy, jakým tyto komunikační toky proudí. Zatím co jedním směrem přijímají informace o ostatních lidech a dění ve svém okolí, v tom druhém se sami stávají aktivními a sdělují světu informace o tom, že jsou.

Následkem kombinace zmíněných faktorů je samotná **realizace rizikového chování**. Mladí lidé si prostřednictvím sociálních sítí uspokojují své potřeby, které jsou odrazem věkového období, v kterém se právě nachází. Současně k nim ze všech stran přichází nějaký obsah, který musí zpracovat a tak logicky přijímají jen to, co v nich zanechá nějaký dojem, což ovšem ne vždy bývají důležité informace. Například sdělení zaměřená na ochranu soukromí až na výjimky moc poutavá nebývají. Absence kontroly v online prostředí a schopnost vrhat se do věcí po hlavě vede k mnohdy chybnému vyhodnocení situace a k chování, které lze označit za rizikové.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala způsoby používání sociálních sítí dnešní mládeží, navštěvující nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a rizikovými situacemi, se kterými se tyto mladí lidé při pohybu v online světě setkávají. Zaměření této práce považujeme za důležité zejména z důvodu aktuálnosti tématu. Ačkoli informace spjaté s pohybem ve virtuálním prostoru zaznívají a to jak v institucích zaměřených na volný čas, výchovu a vzdělávání mladých lidí, i napříč médii, k situacím, které jsou pro dnešní mládež ohrožující, však stále v hojném počtu dochází. Cílem této práce tak bylo porozumět potřebám mladých lidí, jejich jednání a najít ovlivňující faktory mezi způsobem používání sociálních sítí a vznikem rizikových situací.

Z výzkumu vyplývá, že sociální sítě nejsou odděleným světem od reality, nýbrž jejím doplněním či spíše rozšířením. Svět reálný a virtuální se vzájemně prolínají. Dnešní teenageři si prostřednictvím sociálních sítí uspokojují určitou skupinu potřeb a to je důvodem jejich rostoucí oblíbenosti. Prostřednictvím sítí navazují a udržují vztahy se svými vrstevníky, dostávají zpětnou vazbu, hledají sebe sama či jen tráví volný čas. Současně se také ukázalo, že informace spjaté s riziky sociálních sítí se zaměřují na samotné situace, nepracují již tolik se samotným osobnostním nastavením mladých lidí, odrážející jejich věkové specifika. Velmi významné se také ukázalo množství informací, kterému jsou mladí lidé denně vystaveni a které musí zpracovat a vyhodnotit. Tohle množství totiž neumožňuje věnovat se všemu, co přichází stejnou pozornost a tak vítězí jen to, co dokáže vyvolat v příjemci reakci. To může mít za následek, že důležitý obsah sdělení zůstane bez povšimnutí.

V současné chvíli se obsah preventivních sdělení snaží pružně reagovat na nové situace a varovat před jejich možnými riziky. V případě sociálních sítí, to však není možné, technologie budou vždy o kus napřed. Reflektování nově vzniklých jevů, je nedílnou součástí preventivních opatření, to na co se však zapomíná, je výchova směrem ke kritickému myšlení, schopnosti vyhodnocovat přicházející informace, dohledávat zdroje a nepodléhat manipulativním technikám. Sociální sítě nejsou jen prostorem plným nebezpečí, lidem přináší i mnoho pozitiv. Je však důležité naučit se je rozumně využívat

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BLINKA, Lukáš. *Online závislosti*. Grada: 2015. ISBN: 978-80-247-5311-9
2. BEZTÍŽE. *Kluby Beztíže: Naše cílová skupina*. [cit. 10. 3. 2020]. Dostupné z: <https://beztize.ulita.cz/kluby-beztize>
3. BOYD, Danah. *Je to složitější: sociální život teenagerů na sociálních sítích*. Přeložil Lukáš NOVÁK. Praha: Akropolis, 2017. ISBN 978-80-7470-165-8.
4. CENTRUM INKLUZE O. P. S. *Využití peer programů na základních školách v oblasti kyberšikany – metodická příručka pro pedagogy*. Opava: 2016. Copyright © [cit. 13. 1. 2020]. Dostupné z: http://www.centruminkluze.cz/pdf/Methodika_Zij-online-bezpecne.pdf
5. ČECH, Tomáš. *Prevence* in *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Togga. 2012. ISBN: 978-80-87258-89-7
6. ČERNÁ, Alena, Lenka, DĚDKOVÁ, a kol. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. 1. Vydání. Praha: Grada. 2013. ISBN: 978-80-247-4577-0
7. Česká rada dětí a mládeže. *Děti a sociální sítě*. Crdm.cz. [cit. 2019-01-13] Dostupné z: <http://crdm.cz/download/publikace/CRDM-Zprava-Deti-a-socialni-site.pdf>
8. Děti a mládež v kyberprostoru: Média pod lupou. *Zvyšování mediální gramotnosti v ČR*. Metropolitní univerzita Praha: 2013. [cit. 22.01.2019]. Dostupné z: <https://www.mediapodlupou.cz/lekce/deti-a-mladez-v-kyberprostoru>
9. DOBOSIOVÁ, M. *Kategorie současných sociálních sítí a aktuální sociální sítě*. 2015. [cit. 2019-01-13] Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/20145/KATEGORIE-SOUCASNYCH-SOCIALNICH-SITI-A-AKTUALNI-SOCIALNI-SITE.html/>
10. Česká asociace streetwork. *POJMOSLOVÍ Nizkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM)*. Praha: 2008. [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: https://archiv.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf
11. ECKERTOVÁ Lenka, Daniel DOČEKAL. *Bezpečnost dětí na internetu: rádce zodpovědného rodiče*. Brno: Computer press, 2013. ISBN: 978-80-251-3804-5
12. Šance Dětem. *Jak internet ovlivňuje život dětí a dospívajících?* Nadace Sirius. [cit. 22.01.2019]. Dostupné

- z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/jak-internet-ovlivnuje-zivot-deti-a-dospivajicich-145.html#co-pro-teenagery>
13. JANOŠOVÁ, P., Kollerová, L., Zábrodská, K., Kressa, J., Dědková, M. *Psychologie školní šikany* 1. Vydání. Praha: Grada. 2016. ISBN: 978-80-247-2992-3
 14. KONEČNÝ, Štěpán. *Fenomén lhaní v prostředí internetu*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5488-2. [cit. 19.12.2019] Dostupné z: file:///C:/Users/Black/Downloads/kybergrooming_do_pdf_na_web_enebezpeci.pdf
 15. KOPECKÝ, Kamil. *Stalking a kyberstalking – nebezpečné pronásledování*. Olomouc: NET UNIVERSITY s.r.o.. 2010. ISBN 978-80-254-7737-3
 16. KOPECKÝ, Kamil a kol. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. 1. Vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN: 978-80-244-4868-8
 17. KOPECKÝ, Kamil. *Kybergrooming: Nebezpečí kyberprostoru*. Olomouc: Netuniversity, 2010. ISBN: 978-80-254-7573-7.
 18. KOPECKÝ, Kamil. *České děti a facebook: výzkumná zpráva*. Olomouc: Univerzita palackého v Olomouci. 2015.
 19. KOPECKÝ, Kamil. *Problém zvaný Tik Tok. E-bezpečí*. 2019. [cit. 25. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevy-spojene-s-online-komunikaci/socialni-site/1403-problem-zvany-tik-tok>
 20. KOPECKÝ, Kamil, René Szotkowski. *Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru: Výzkumná zpráva*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2017.
 21. KOPECKÝ, Kamil, René Szotkowski. *Rodič a rodičovství v digitální éře - výzkumná zpráva*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2018. [cit. 13. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/107-rodic-a-rodicovstvi-v-digitalni-ere-2018/file>
 22. KOPECKÝ, Kamil, René Szotkowski. *České děti v kybersvětě: výzkumná zpráva*. 2019. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. [cit. 13. 1. 2020]. Dostupné z:
 23. KOŽÍŠEK, Martin, Václav, PÍSECKÝ. *Bezpečně na internetu: průvodce chováním ve světě online*. Praha: Grada, 2016. ISBN: 978-80-247-5595-3

24. KUBALA, Lukáš. *Facebook umírá, žezlo přebírá instagram*. E- Bezpečí. 2019. [cit. 13. 1. 2020]. Dostupné z: <http://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevyspojene-s-online-komunikaci/socialni-site/1440-facebook-umira-zezlo-prebira-instagram>
25. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vydání. Praha: Grada, 2007. ISBN: 80-247-1362-4
26. MŠMT. Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019 – 2027. [cit. 15.1.2020]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf
27. NEŠPOR, Zdeněk. *Sociotechnika - Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ČR [cit. 13. 01. 2020]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociotechnika_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociotechnika_(MSgS))
28. NOVOTNÁ, Lenka, Miloslava HRÍCHOVÁ a Jana MIŇHOVÁ. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012. ISBN 978-80-261-0115-4.
29. NOVOTNÝ, Jan, Sebastian, MARKÉTA, Pressenová. *Negativní důsledky hraní Massive-Multiplayer Online Role-Playing Games a herní závislost*. Katedra psychologie, Filozofická fakulta OU v Ostravě: 2013. [cit. 25.1.2020]. Dostupné z: http://psychkont.osu.cz/fulltext/2013/Novotny,Pressenova_2013_2.pdf
30. Národní ústav pro vzdělávání. *Typologie rizikového chování*. [cit. 13.11.2019]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/co-je-skolska-primarni-prevence-rizikoveho-chovani/typologie-rizikoveho-chovani>
31. OLVELUS, Dan, *Cyberbullying: An overrated phenomenon?* In *European Journal of Developmental Psychology*. [cit. 5.12.2019]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/254222937_Cyberbullying_An_overrated_phenomenon
32. Oxfordský slovník. [cit. 17.1.2020]. Dostupné z: <https://www.lexico.com/definition/youtuber>
33. POSPÍŠILOVÁ, Marie. *Facebooková (ne)závislost: identita, interakce a uživatelská kariéra na Facebooku*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3306-0.

34. Prostor plus O.P.S. *Metodika nízkoprahového zařízení pro děti a mládež Kolárka*. [cit. 10.3.2020]. Dostupné z: <https://www.prostor-plus.cz/wp-content/uploads/dokumenty/Metodika%20NZDM.pdf>
35. PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
36. VASHI, Neelam. *Selfies—Living in the Era of Filtered Photographs*. JAMA Facial Plastic Surgery. 2018. [cit. 29.01.2020]. Dostupné z: <https://wbbh.images.worldnow.com/library/26a8a041-f1f3-4b03-9b17-fbcee3fb7836.pdf>
37. *Stalking. Stop násilí*. [cit. 12.01.2020]. Dostupné z: <https://www.stopnasili.cz/nasili-ve-vztahu/stalking/>
38. STRAUS, Anselm, Corbinová Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu – Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN: ISBN 80-85834-60-X
39. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0629-2.
40. ŠIRŮČKOVÁ, Michaela. *Rizikové chování in Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*, 2. Vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze v Nakladatelství Lidové noviny. 2015. ISBN: 978-80-7422-391-4
41. ŠMAHEL, David. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton, 2003. ISBN: 80-7254-360-1
42. ŠVAŘÍČEK, Roman, Šedřová Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 1. vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN: 978-80-7367-313-0
43. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
44. VALCKE, M, B. De Wever, H. Van Keer, T. Schellens. *Long-term study of safe Internet use of young children*. [online]. [cit. 19.01.2020]. Dostupné z : https://users.ugent.be/~mvalcke/CV/unsafe_2011.pdf

45. VAŠUTOVÁ, Maria. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7042-691-8.
46. VELIČKOVÁ HULANOVÁ, Lenka. Kybergrooming a kyberstalking. In *Děti a online rizika*. Praha: Sdružení linka bezpečí, 2012. ISBN: 978-80-904920-2-8
47. VICKERS, Kateřina. *Co potřebují rodiče vědět o YouTube*. 2018. [cit. 19.01.2020]. Dostupné z: <https://www.digitalni-vychova.cz/l/socialni-media/>
48. VOKROUHLÍKOVÁ, Kateřina. *Nejoblíbenější sociální sítě teenagerů*. Internetem bezpečně: 2019. [cit. 19.01.2020]. Dostupné z : <https://www.internetembezpecne.cz/nejoblibenejsi-socialni-site-teenageru/>
49. Zákon 108/2006 Sb. O sociálních službách
50. ZEMANOVÁ, Vanda. Martin, Dolejš. *Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2015. ISBN 978-80-244-4492-5

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Atp. A tak podobně.

AJ. A jiné.

NZDM Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Paradigmatický model

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI: Ukázka rozhovoru

PŘÍLOHA P I: UKÁZKA ROZHOVORU

Tak já bych ti na začátku chtěla poděkovat, že sis na mě vůbec udělala čas, protože věřím, že toho máte teďka hodně. Jak to zvládáš?

K3: Celkem dobře.

A škola v poho?

K3: Jako dá se, ale ty úkoly...

Máte toho hodně.

K3: Jo.

Já ti ještě na začátku řeknu, o co půjde. Já vlastně píšu diplomovou práci do školy a ta práce se zabývá sociálníma sítěma, kde se mladí lidi pohybují a co tam dělají. Já si ten rozhovor musím nahrát, abych ho pak mohla přepsat. Ale s tím, že tak jak to platí na klubu nebo terénu, zachovávám anonymitu a nebude z toho patrný, kdo jsi a tak. Já bych se tě na začátku zeptala, jestli si třeba pamatuješ, kde sis založila první profil.

K3: Tak to si nepamatuju, jenom vím, že mi to založila kamarádka, protože já jsem to neměla. To mi bylo asi 12 nebo třináct. Tak nějak

A nevíš, kde to bylo. Jestli to byl třeba Facebook, nebo něco jinýho.

K3: To mi založila Facebook. A pak jsem po nějaké době od ostatních odkoukala instagram, snapchat, messenger, Tik Tok a tak.

(Přerušeni rozhovoru, účastníci se zasekl telefon a bylo třeba restartovat)

Takže my jsme se bavili o tom, že ti vlastně první profil založila kamarádka a že to bylo na Facebooku.

K3: Jo

A teď jsem zapoměla, kde jsme skončili. Jak tě napadlo založit si profil právě tam?

K3: Hmm nevím, no já jsem to chtěla, abych měla jako kamarádky ten Facebook, abychom se mohly domluvit nějak na venek a tak. Tak jsem řekla kamarádce, aby mi ho založila.

A jsi tam třeba pořád? Jako že máš stejný profil od té doby?

K3: Ne já jsem si ho změnila. Já jsem si tam změnila aj jméno. Já jsem na tom byla víc aktivnější, a pak jak jsem si nainstalovala messenger, tak spíš jsem byla na tom messengeru aktivnější.

Říkáš, že sis změnila jméno. Předtím jsi tam nebyla pod svým jménem.

K3: (účastnice vysvětlila, že nešlo o smyšlené jméno. V rámci zachování anonymity však plné znění neuvedu)

Takže teďka už máš jiný profil? A máš jen jeden? Nestalo se, že bys mezi tím měla ještě další.

K3: Jo mám jiné a jen jeden.

Říkalas, že byla předtím hodně aktivní na tom Facebooku, jak to máš teďka?

K3: Teď to mám tak, že se třeba kouknu na ten Facebook, co je tam novýho, kdo co nového přidal a to je tak asi všechno.

A vše máš ostatní na messengeru?

K3: hm

To vypadá, že Facebook už není tak populární.

K3: No není.

A co je teď populární?

K3: Já jsem si stáhla jakože TikTok, takové jakože tanečky a na tom bývám dost často a pak je instagram a tam se dívám na ty různé fotky příspěvky a tak.

I ty dáváš příspěvky?

K3: Jo

A co ten TikTok, jak to vlastně funguje?

K3: To je prostě, že natáčíš na různé písničky, a když se ti to líbí, tak to jako vydáš a dostáváš za to lajky. A ti co jsou jako víc populární, tak maj víc lajků a já se držím u těch 22 lajků.

A co znamená 22 lajků, to je populární?

K3: Ne. Populární je tak 1,5 milionu. Jakože srdíček.

To je strašně moc.

K3: Já vím

Výzkumník: A když máš tolik srdíček, tak co to znamená? Jako že se to třeba ukáže víc lidem?

K3: No jako že to vidí víc lidí a i na svém profilu máš víc srdíček a tím pádem i víc lajků a víc sledujících. A tak se asi dostáváš do těch nějakých sloupečků popularity.

Jako žebříček, kdo je nejvíc sledovaný.

K3: jo

Takže tě vlastně může sledovat kdokoli?

K3: Ano

A můžou ti tam třeba psát i komentáře či zprávy?

K3: Jo můžou

A píšou?

K3: Ne

Výzkumník: A sledují tě jen kámoši?

K3: Jo

Takže vlastně máš ten TikTok, Instagram, Facebook, máš ještě něco, někde nějaký profil?

K3: Jo Snapchat

A Snapchat funguje jak, to je taky nějaký posílání fotek že?

K3: Jo to máš na ohýnky, jakože dáváš třeba různé příspěvky, posíláš lidem, co máš v přátelích a z toho ti zbydou ohýnky. A máš nejdříve tři, pět, sto pak třeba dvě stě... Já sbírám nejvíc ohýnku, prostě chci mít víc ohýnků než jen 200.

A ohýnek máš za to, že někomu něco pošleš?

K3: hm. Vlastně když ti ty lidé neposílají a já jim vlastně posílám, tak tím pádem jako, že já posílám, tak je to jen jeden člověk a musí i druhý posílat. Pak ti spadnou ohně, pokud nebudeš posílat.

Takže je důležitý sdílet fotky, aby to sdíleli i další a další lidi.

K3: Jo.

Výzkumník: A to posíláš jen kámošům?

K3: jo

A oni si můžou i uložit tu fotku?

K3: Jakože screenshnout se to dá, ale na tom Snapchatu je to, že když to screenshne, tak se ti ukáže jako že člověk, který ti to screenshnul a jakože já se těch lidí ptám, proč si ten screenshot udělali, že vždyť je to jen fotka. A jakože kamarádka mi napsala, že protože budeme mít za chvíli jako že výročí kamarádství, tak že nemáme spolu žádné fotky, tak že si to uložila.

Jo, takže se dozvíš, kdo to udělal., kdo si ten screenshot pořídil.

K3: Jo

A co vlastně posíláš za fotky nejčastěji?

K3: Tak já posílám hlavně ráno good mening, ten čas a pošlu to lidem se kterými mám ty ohně a tak třeba, pak jenom good night. Někdy když se fakt nudím, tak posílám aj počasí jaké je hezké a tak.

Hm a jak vypadá takový tvůj běžný den na Facebooku nebo vlastně na které síti chceš, kde třeba trávíš nejvíc času.

K3: Nejvíc času trávím asi na všech. Vždycky když se probudím, tak si vždycky zkontroluju, jestli mi někdo nenapsal na messengeru a na instagram. Projedu všechny nové věci, co tam kdo dal. Pak se kouknu na snapchat, rozkliknu si ty snapy a pak pošlu good mening a pak se třeba ještě kouknu na Facebook, jestli je tam něco nového a tak.

Tý jo, to je dost času, kolik tam tak strávíš času?

K3: Tak asi půl hodiny nebo někdy i hodinu, protože já když vstanu, tak se musím nejdříve jako probrat a to probrání strávím tím, že sleduju ty sociální sítě. Oni mě tak proberou a pak už jdu vstávat.

Takže se věnuješ všemu, co ty sítě nabízí, nebo je tam něco nejvíc? Nevím, že třeba nejvíc něco sleduješ nebo sdílíš fotky a tak.

K3: Hm nejvíc třeba jako na Facebooku, když najdu nějaké ty videa jakože five minute craft, tak se na to ráda dívám, co lidi vymýšlí za nápady. A u toho strávím jako fakt hodně dlouho a pak se jako kouknu na ten Instagram na ty příspěvky, co lidé dávali na svůj den. Takže to tak projíždím a pak se dívám na filmy.

A co jsou za lidi, který sleduješ, že na instagramu můžeš sledovat i cizí, ne jen přátele, tak co jsou ty věci, který sleduješ? Že někdo kouká na jídlo, někdo na cvičení a tak.

K3: Já spíš radši sleduju lidi, které znám, protože mi přichází i jestli bych mohla sledovat i nějaké lidi, které neznám a to já jako ne nechci.

A tebe třeba sledují lidi, který neznáš?

K3: No jakože chtějí a já se vždycky dívám jako že kdo to je a jako že ne, děkuju, ne.

A to je možný takhle zamítnout?

K3: jo

Mě by třeba zajímalo, teď to vypadá, že tam strávíš dost času, jak by to vypadalo, kdyby nebyly sociální sítě

K3: Tak to nevím, jak by to vypadalo.

Ne tak jak by vypadal tvůj život. CO bys dělala, kdyby ses nemohla ráno přihlásit?

K3: A tak asi bych se bez těch sociálních sítí nějak obešla. Jako nejsem na nich moc závislá, spíš na messengeru, že píšu lidem, jestli nejdou ven a to stejné na instagramu.

A co by ti nejvíc chybělo?

K3: Nejvíc by mi chyběl messenger.

A když tak komunikuješ s lidma, máš tam i lidi, který neznáš? Jakože jste se spřátelili na internetu.

K3: Ne

A vždy to tak bylo?

K3: jo.

A co Vaši, ví, co máš za sítě? Zajímají se, kde seš, kde máš profil

K3: jo

A jak to vypadá, kontrolují to, nebo se tě jen zeptají?

K3: No spíš se jenom ptají.

A co je zajímavá?

K3: no zajímavá je, co tam furt děláme, že furt jsme v tom mobilu zažrané

Takže nějak konkrétně se nedívají, jen je zajímavá, proč tam trávíte tolik času.

K3:hm

A bavíte se o tom doma, říkáte jim, co tak děláte/děláš?

K3: prostě říkám jenom, jako že když jsem na tom TikToku, tak že si projíždím ty různé videa, tak to jim říkám a že si píšu s kamarádkama.

A vaši jsou s tím v pohodě, nebojí se.

K3: Ne

Výzkumník: Ted' se hodně mluví o tom filmu V síti, jestli si o tom slyšela?

K3: Jo slyšela. Měli jsme na to jít do kina se školou, abychom jakože věděli, jak to probíhá v těch sociálních sítích. Akorát teďka jak je ta karanténa, tak nepůjdem. Ale já se na to chci kouknout. Jako že je to zajímavé.

Takže už jsi slyšela, že se může i něco nepříjemného stát.

K3: Hm

A stalo se ti někdy něco podobného, že by ti někdo něco napsal a tak?

K3: To ne

Ani nikomu v okolí třeba? Že by třeba došla kámoška a řekla, hej někdo mi píše.

K3: Jo to se stalo dvakrát kamarádce.

A můžu se zeptat, co se jí stalo?

K3: Jakože nějakej kluk jí psal o fotky a ona, že ne, že nebude posílat a furt jí do toho nutil a ona si ho jakoby blokla a neodepisovala a odstranila si ho.

A kde se jí to stalo, na Facebooku?

K3: Na messengeru.

Takže ona to vyřešila tak, že si ho zablokovala a už to nechala být třeba?

K3: jo

A nahlásila ho někde toho člověka?

K3: To nevím, to neříkala

I ta druhá kmoška to takto měla?

K3: Jo

A co bys dělala ty, kdyby se ti tohle stalo?

K3: Tak to nevím. Já bych prostě řekla, že neposílám, že mi to přijde divné a ať mě už neotravuje

A věděla bys třeba za kým jít, kdyby byl ten člověk třeba hodně otravný?

K3: Tak bych to šla říct asi mamce a pak by se to nějak řešilo.

To je super, že můžeš jít za mamkou. Takže ty sama si žádný třeba posít strachu nebo tak neměla, i třeba v rámci kamarádů, třeba nějaký škaredý komentář nebo tak.

K3: To ne

Říkala si, že jste měli jít se školou na to promítání toho filmu, mluví se o tom ve škole? O nějakých rizicích sociálních sítí?

K3: No segra mí říkala o tom, já jsem tam v té škole nebyla, že tam půjdeme a abychom věděli, co se na těch sociálních sítích může stát a jací lidi tam jsou. A teďka vlastně teď o tom říkali ve škole. Ale já jsem u toho nebyla, mě to řekla segra.

A krom toho filmu se o tom mluvilo i dřív třeba?

K3: Hm ne.

Ani jinde, třeba v nějakým kroužku, nebo kde trávíš volný čas? Nebo je možný se o tom někde dočíst?

K3: To nevím.

Si říkala, že to máš dobře nastavený, že si nepíšeš s cizíma lidma, že tě nemůžou cizí lidi ani sledovat, kde to vzniklo, proč to tak máš?

K3: Mám to tak proto, že nechci aby mě sledovali cizí lidi, které já neznám, protože nevím, co jsou zač a nevím, co jako budou chtít.

takže už jsi slyšela, že se něco může stát a odtud je ta obava?

K3: jo

A jak ty informace vnímáš, myslíš si, že je jich dost, o tom co se může stát?

K3: Myslím si, že je jich trochu málo. Protože o tom Facebooku a sociálních sítích skoro nikdo nemluví, co se na nich mlže stát.

A o čem by se třeba mělo mluvit? Je něco, co bys třeba sama chtěla vědět a třeba tápeš nebo si nejsi jistá třeba v nějakým nastavení, nebo v něčem takovým. O čem by se mělo mluvit?

K3: Nevím o čem by se mělo mluvit, jen mi to přijde takové, že se o tom Facebooku a sítích moc nemluví. Jenom se říká, že mi třeba přijde na Facebooku upozornění, že do tolikátého se bude Facebook rušit, že se málo využívá a tak

A je možný, že to jsou nepravdy? Že někdo rozesílá něco, co není pravda a třeba ho to jen baví?

K3: Jo jsou tady takoví lidi, kteří ti můžou vyscreenshnout cokoli. Lidi, které považuješ za kamarády, půjčíš jim mobil a oni si můžou tvoje fotky někam přeposlat nebo co máš v mobilu. Nebo o tobě můžou říkat různé věci, co není pravda a ti lidi tomu budou věřit.

Jo takže když někomu půjčíš telefon, tak on si může přeposlat tvoji fotku a pak s tím pracovat

K3: Jo, jakože jsou lidi, co se tváří jako kamarádi, tak je jich hodně.

A už se ti to stalo?

K3: Ne

Ani nikomu v okolí, že říkáš, že se to může stát.

K3: Hm

Výzkumník: Ty nepůjčuješ telefon nikdy?

K3: Jenom prostě, když si někdo potřebuje zavolat, tak se ptám proč, komu a spíš jsem u toho člověka, kdo telefonuje a vždycky mu dávám tu klávesnici, aby mohl napsat to telefonní číslo a pak si ten mobil rychle vezmu.

Takže svoje věci a soukromí si chráníš. A víš třeba i jak si to soukromí nastavit? Jako na těch profilech, aby se tam nedostali cizí lidi, aby ten profil nebyl veřejný.

K3: Ne

Třeba na Facebooku nevíš, jak to máš nastavený?

K3: Ne nevím vůbec. Třeba fotky co jsem tam dávala třeba před dvouma rokama se mi ukazují třeba, jestli tudle fotku chci zveřejnit a že to nikdo vidět nebude a já ne, nechci to zveřejnit.

Takže se ti vrací fotky, abys je obnovovala a byla tam aktivní.

K3: jo

A co teď, teď tam dáváš ještě něco?

K3: Teď ne, jenom když chci tak si změním profilovku a to je asi všechno.

Takže teď z toho co říkáš, to zní, že by se mělo mluvit i o nastavení, jak si zabezpečit profil? Že třeba to taky hodně lidí neví.

K3: To jo.

Je třeba ještě něco, co tě napadá, že bychom měli říct?

K3: Už asi ne. Ok tak já ti tímto děkuju za rozhovor a měj se hezky.